De drie gebroeders

Antoon Coolen

bron
Antoon Coolen, *De drie gebroeders*. Met illustraties van Hendrik Wiegersma. Nijgh & Van Ditmar, Rotterdam 1936

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/cool004drie01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

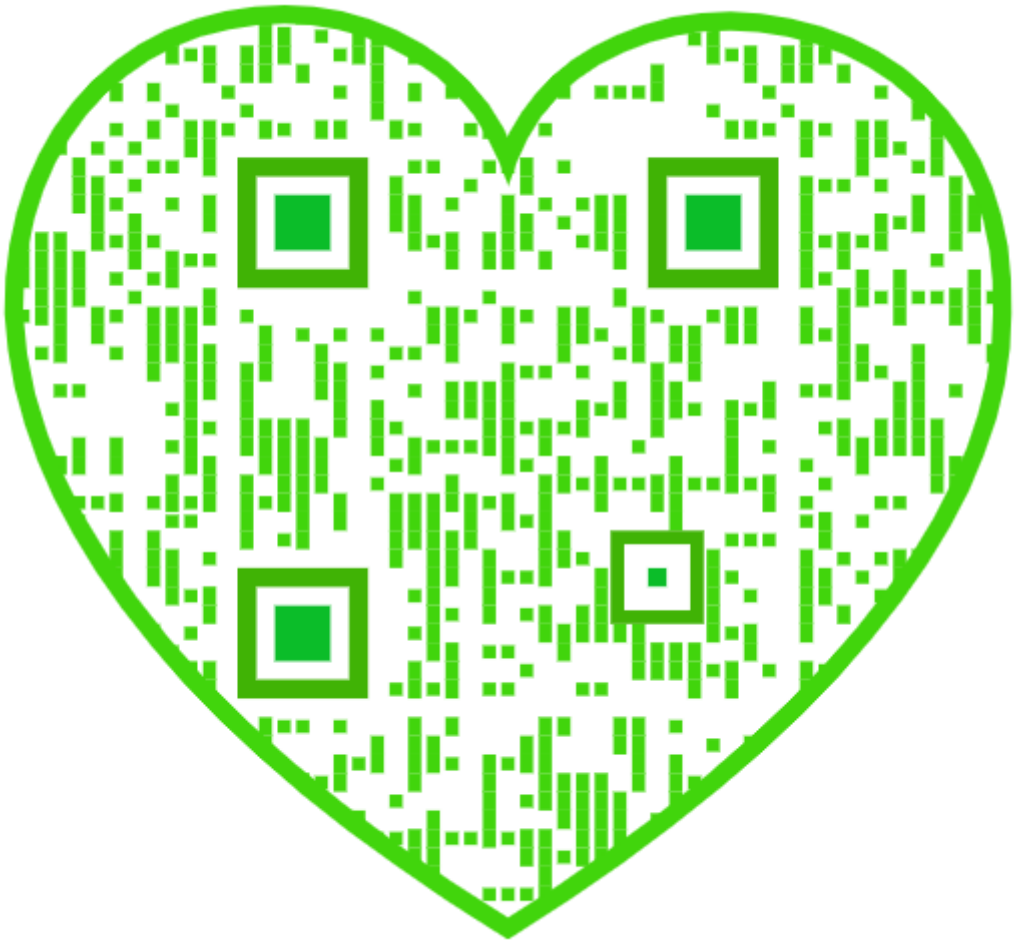

Antoon Coolen, ***De drie gebroeders***

Hoofdstuk I
Friso, de vader

DIE Friso van Taeke, de vader van de drie gebroeders Tjerk, Evert en Wobbe, moet een wonderlijk man geweest zijn. Lang na zijn dood wisten in het kwartier van Frieslands westen de ouden van dagen nog veel van hem te vertellen. De jongeren hebben het van de ouderen gehoord, onder de berookte zolderbalken der herbergen vertelde de dorpskastelein de heldendaden en de dwaasheden van dien zonderlingen dokter, die verhalen zijn overgeleverd. De van Taeke's zijn uit een Friesch geslacht van plattelandsgeneesheeren. Opgedoken uit den schoot van den tijd zijn zij dokter geweest van vader op zoon. Ook de vader van Friso was geneesheer geweest, de vader gaf den staf van Asklepios aan den zoon over. De van Taeke's hadden een bijzondere ambitie voor hun ambt, zij hadden er een groote, niets ontziende toewijding voor. Zij hadden allemaal iets wilds, ieder op zijn manier, iets ongebondens, de eene was meer beheerscht dan de andere. Het waren goeje kerels, zij hadden hart en drift, de eene was trotscher dan de andere, zij hadden het leven lief. In hun ras domineerden misschien eenige erfelijkheidsfactoren, dat weten wij niet, maar zij hadden een hereditair kenmerk in hun lange, gevoelige, plooibare handen. De oude Friso van Taeke, die zonderlinge beer, keurde later de handen van zijn

zonen op hun obstetrische waarde, Tjerks handen hield hij daarbij het langdurigst en aandachtigst in de zijne. Het waren zulke verwoede verloskundigen, de van Taeke's, voor een partus waren ze bereid alles in te zetten. Ja, ze waren met drift aan het leven gehecht en schroomden de dwaasheden niet.

Friso van Taeke was geneesheer op het Friesche platteland, in het oud kwartier van Westergoo, eerst in de omgeving van Bolsward, later zuidelijk van Sneek, niet ver van de meren en plassen vandaan. Het was een indrukwekkende figuur om te zien, lang en athletisch, een ruiter die hoog te paard zat. Hij had iets vreemds in zijn verschijning, dat men voor zichzelf niet oogenblikkelijk in zijn oorzaak verklaren kon. Dat kwam door de verschillende haarkleuren, zijn hoofdhaar was zwart, zijn baard was rood en zijn ontzaglijke, borstelige wenkbrauwen waren zeer licht blond. Dat vormde geen accoord, het was een zekere grillige speelschheid van de pigmentcellen. Maar de menschen, als ze eenmaal in zijn fonkelende oogen hadden gekeken, durfden er nooit om lachen.

Hij was dokter op het platteland. Hij moest ruimte om zich heen hebben, de vlakte der glorieuze veenpolders onder den hoogen, Frieschen hemel. Hij moest de zwijgende, stugge, Friesche boeren om zich heen hebben. Hij wilde water zien, schepen. Hij wilde wegen en boomen zien. Hij hield van de dorpen met de trekvaarten er doorheen langs de oude, Hollandsche geveltjes, die geveltjes zijn zoo helder en ingetogen in de glimmende zwarte en witte verf van deur en kozijnen. Opgesnoeide linden groeien voor de huizen, hooge

iepen. Onder de schaduw der boomen, aan de kade met haar reingeregende en drooggewaaide klinkers, liggen in het water, hoog en vertrouwelijk dicht bij de huizen, een breede tjalk, een ranke tjotter, een aak, een schuit, een schouw. Wit en bont waschgoed hangt aan een lijntje over het dek, rook kringelt dunnetjes en stil in den dag uit de pijp van een roefje op het hoogliggend achterschip, een roerpen met haar opwaartschen, gedeukten koperen knop steekt dicht bij de smalle, geverniste deuren. Hier zijn spreuken, die van den Statenbijbel komen. Ze zijn verbonden met die geuren van geteerd touw en zilt water, de terugslag van het zonlicht op het water kabbelt er warm langs. Een loome beweging in het water van een praam of een punter, die met geluiden van stooten aan hol hout en riemgeplons voorbij drijven, slaat het spiegelbeeld der stille tjalken aan trage, heen en weer slierende flarden. Maar een stijve wind grijpt in de fijne rimpels van het water het trillende spiegelbeeld weer vast en krimpt het korter in. En daar waaien blaren van de boomen neer op de klinkers en op het windbevlogen water. En aan masten wapperen wimpels in den wind, den wind, die van de groote polders komt, waar de boeren op hun trotsche, hooggedaakte plaatsen wonen en de windmolens rap en dapper draaiend voor de breede, blinkende boezemwateren staan.

Dat was de goede, kleine omgeving van het dorp, de wijde ruimte van wereld en water er omheen, waar Friso van Taeke van hield. Hier reed hij in zijn dogcar, met een van zijn beide voskleurige hackney's ervoor, of liever en bij voorkeur te paard, op zijn zwaargewicht

Engelschen hunter, een halfbloed, die over alle hekken en slooten in de weiden vloog, naar zijn zieken.

Dit was niet vreemd en zonderling in dit leven. Maar zonderling was het, dat Friso van Taeke te paard een hoogen hoed droeg, en daarbij in een buis was gehuld, gemaakt van de stof en naar den vorm van een ingekorte monnikspij, hieronder droeg hij een broek van bruin bombazijn. Zoo kwam hij bij zijn zieken, een gordel om het middel, zijn kleeding gaf hem iets wijsgeerigs in zijn verschijning. Hij las ook Rousseau, maar, zooals hij bij zijn ingekorte monnikspij een hoogen hoed droeg, lachte hij een beetje om den zachtaardigen Franschen natuurfilosoof. Niets was zonderlinger dan dat kleurverschil in de hoofd- en gezichtsharen van Friso van Taeke. Hij was in zijn kop zoo'n zwarte duivel met een rood Judasbaardje en daar stonden dan die vlassige, vlossige, lichte wenkbrauwen bij boven de felle oogen geplant. Met die enorme wenkbrauwen kon hij alles doen, neen, dat is overdreven, dat zou een leugen zijn, maar hij kon er veel mee doen. Hij kon ze krullen. Hij kon ze over zijn oogen laten hangen als neergelaten rolluiken. Hij kon ze laten wapperen, hij kon ze als bossen voelsprieten vooruitsteken, hij kon er iemand mee verblinden, zoo'n majesteit gaven hem die lichte wenkbrauwen in zijn donker gezicht.

Hij was beheerscht, maar niet altijd, hij was vol tegenstrijdigheden. Hij kon zoo driftig worden, dat het heele huis voor hem beefde, dan schoten zijn oogen vuur onder die boschpartijen, onder die vlasakkers, dan beefde zijn vrouw in de keuken. Natuurlijk was het

dikwijls om een belachelijke kleinigheid, dat hij zoo onbekookt driftig werd en in staat was om het huis af te breken. Zijn dienstknecht, die hem ook hielp in zijn apotheek en fleschjes voor hem in vloeipapier wikkelde en wegbracht naar de zieken, bleek zich achteraf eens te hebben vergist tusschen een fleschje bitterwater en een fleschje lysol. Dat was niets, dat kan den beste overkomen. Maar de dienstknecht redde slechts zijn leven door vijf mijlen ver weg te vluchten. Toen was het de meid uit de keuken, die den dokter moest helpen, om den inventaris van de apotheek, die na deze gebeurtenis op straat verspreid lag, weer naar binnen te dragen. Eerst na drie dagen durfde de dienstknecht zich weer te laten zien. Zoo driftig was Friso van Taeke. Dat was maar de simpele verwisseling van een paar fleschjes, er gebeurde eens heel wat ergers. De dienstknecht had eens een paard van den dokter bezweet zonder deken buiten in de kou laten staan. Het dier werd verkouden en bezweek, het lag een morgen dood in den stal. Friso van Taeke was aan dit paard bijzonder gehecht, niemand durfde het hem te gaan zeggen, dat het dood was. Toen de dienstknecht ten laatste doodsbleek en bevend bij den dokter binnenging, om hem de ongelukkige tijding te brengen, hield iedereen in huis den adem in, mevrouw van den dokter zat bij haar drie kleine jongens gespannen te luisteren en te kijken, zij beet zich voortdurend op de lippen. Maar Friso van Taeke had, zonder op te zien, den dienstknecht alleen maar geantwoord:

- Men begrave het dier.

Zoo stoïcijnsch kon hij zijn, zoo beheerscht, zoo vol

tegenstrijdigheden. Hij had nog andere tegenstrijdigheden, diepere. Hij sprak van God en het eeuwige zijn, de geneeskundige is uiteraard religieus, tegenover het menschelijke lichaam en de menschelijke ziel is zijn wetenschap zoo betrekkelijk, God moet de genezing geven, in God ligt het geheim van alles verklaard. Totdat hij er genoeg van kreeg. Dan trok hij de kenbaarheid van het Absolute in twijfel. Uit zijn moeilijkheden zocht hij een oplossing in het heidendom, dat was roekeloozer en boeiender, het was redelijker. Hij teekende zich een wapen uit een clisteerspuit en een verlostang, en onder die ineengestrengelde emblemen schreef hij tot zijn lijfspreuk: Paganum esse non timeo!

Hij had nog andere tegenstrijdigheden. Hij was matig en sober. Hij hardde zich. Hij stond om vier uur op, reed door de polders als een wervelwind, zwom iederen dag, zomer en winter, als het vroor hakte hij er een gat in het ijs voor open. Hij jaagde veel, verachtte flanel, hij at dikwijls aan de keukentafel het allersoberste voedsel, preekte zijn levenswijze aan anderen aan en zei, dat ze, die levenswijze toepassend, hem nooit zouden noodig hebben. Maar er waren ook dagen, dan gevoelde hij zulk een eigenaardige onrust, het hielp niet, of hij in de keuken al heele kannen water leeg dronk. Hij hoorde iets geheimzinnigs in het suizen van den wind, hij zag iets aparts in het licht van den dag, neen, dat voortdurende geloop naar de pomp hielp hem niets. Hij zond een boodschap aan een collega in een der dorpen van den omtrek: ‘Je weet er alles van, de kleine schade, die ons fit houdt, neem voorloopig voor mij waar.’

Dan kwam er spanning in huis. In de keuken rilden en beefden ze. Ze moesten natte waren laten aanrukken, een vat brandewijn, eenige gallons whiskey. Friso van Taeke zette het raam in zijn kamer open. Daar was een gedruisch buiten, dat was de zee, of het land begon te werken en kwam in beweging. Hij hield scherpzinnige gesprekken met zichzelf, verdeelde zich in twee merkwaardige wezens, die met elkander praatten, die met elkanders witte wenkbrauwen onder dat zwarte hoofdhaar spotten. Ze namen echter den hoed voor elkaar af, gingen elkaar voorbij en keken ten hoogste verbaasd naar elkander om. Totdat al die omfloerste geluiden, die hij van verre hoorde, hem verdoofden en benevelden en de beide heeren voor elkander onverstaanbaar maakten. Dan dronk hij zich plechtstatig een fantastischen roes, waarin zijn kamer een schip werd, dat tegen aanrollende brekers opklom, het open raam sprong in een scheeven stand, kantelde, stond onderstboven in de rukkende winden. Hij was vol gloed, vol zonsondergangen en sterrennachten, vol van den klank van verre liederen, Odysseus die zich te midden van alle ontzettingen vervoerd overgaf aan de verlokkingen der rotsen. Hij sliep een gat in den dag, dronk, sliep, dronk weer, heele avonden en gansche nachten, en kwam na een week uit dit alles te voorschijn, geschoren, gekapt, beminnelijk, gebaad en gelouterd, zonder een spoor van uitspatting of vermoeienis op zijn stralend gezicht.

Hij stond bekend in de Friesche gouwen. Deze plattelandsgeneesheer gold als een Celsus voor zijn tijd. Dat kon ten rechte of ten onrechte zijn, om zijn wenk-

brauwen, zijn gordel, zijn pij, om zijn bekwaamheid. De oude menschen vertelden allerlei verhalen van die bekwaamheid. Hij had eens een man van een lintworm verlost, van een maximalen lintworm, die zestig meter lang was, het monsterachtige reptiel had al blaaswormpjes afgezet in de lever van den patiënt. Later was die lintworm in den tuin van den dokter te zien geweest, uitgerold in zijn volle honderd negentig voet. Dit is misschien niet waar, misschien is het niet eens mogelijk. Had Friso van Taeke niet zelf verteld, dat hij den man capsules ingegeven had, waarin een kunstig gemaakt miniatuur-fuikje zat? Met dit vindingrijke middel waren die blaaswormen verschalkt en gevangen en langs den natuurlijken weg uit het lichaam gekomen. Maar eens had Friso van Taeke op wonderbaarlijke wijze een verlamd meisje genezen.

Dat was een maagdelijk, jong boerendochtertje van omtrent twintig, twee en twintig jaar. Zij lag daar in de ouderwetsche, hooge bedstee van de boerenkamer in het oude huis, met een laddertje moest ge naar die bedstee klimmen, om bij de zieke te komen. Zij lag met geparalyseerde beenen. Zij kon haar jeugdige beenen niet eens optrekken, zij kon ze niet uitsteken, ze kon er niets mee doen, ze moest ze maar laten liggen waar zij lagen. Alleen als zij, met moeite een beetje overeind komend, met haar handen tot haar beenen kon reiken, dan kon zij ze een voor een eens verleggen, plomp en zwaar vielen ze dan neer, ze waren levend dood. Hoe ze die ziekte gekregen had? Daar was iets aan voorafgegaan, een jonge Friesche boer, die hier tevergeefs kwam en

geen toegang tot het minnekamertje kreeg. De eigenzinnige, stijfkoppige vader hield den jongen minnaar om de een of andere grondige reden buiten de deur. Daar was het meisje van gaan wegkwijnen, totdat zij eindelijk, vermagerd, ziek en bedlegerig, die verlamming kreeg. O, de domme vader had zich niet willen laten beetnemen, hij dacht doorzicht te hebben en slim te zijn, hij had haar uit haar bedstee getrokken en naar beneden gedragen, daar, op den vloer, zeeg ze neer, krijtwit, ze plofte neer. Als haar vader haar weer overeind trok sleepten haar beenen slap mee, de voeten schoven weg, de knie knikte door, de beenen gleden onder haar vandaan. Dat was droevige ernst, daar zat geen weerstand, geen veerkracht meer in die verslapte, levenlooze spieren, de vader moest zijn dochter weer in bed dragen. De beenen bleven slap over den bedrand bungelen, de vader tilde ze op, ze waren in al hun magerte zwaar in zijn handen, hij legde ze zorgvuldig en liefdevol in de dekens neer, het eene been naast het andere. Het meisje wist daarbij niet eens, wat er met die afgestorven beenen gebeurde.

En de vader werd ongerust, toen hij zijn dochter zoo zienderoogen zag vermageren. Toen waren de geschrokken ouders bij Friso van Taeke gekomen. Friso van Taeke reed er heen op zijn hunter en in zijn pij. Het meisje zag hem langs het laddertje oprijzen, neen, dat was geen gezicht in de schemering van het vertrek, die roode baard en die dreigende, witte vooruitgestoken wenkbrauwen. Het meisje deed haar oogen toe. Zij gaf haar beenen, die haar niet meer toebehoorden, waarover ze geen wil, geen kracht en geen zeggenschap had,

over aan de onderzoekende handen en oogen van den dokter. Maar wat kon Friso van Taeke anders doen, dan constateeren, dat, tengevolge van een aandoening in het centrale zenuwstelsel, dit meisje de macht over haar beenen verloren had? Inderdaad, zij was verlamd. Maar de dokter stelde de ouders gerust. Hij zou den volgenden dag terugkomen, en dan moesten ze hem met het meisje alleen laten. Friso van Taeke spreidde de vingers van zijn lange hand uit, hij greep zich in het gezicht, met duim en wijsvinger streek hij zich langs de gladde jukbeenderen, langs de kaken en de stugge haren van zijn rossigen baard. Hij kneep nadenkend en geheimzinnig de oogen toe en zei kalm:

- Ik maak haar beter. Daar hoeft u niet aan te twijfelen: ik maak haar feilloos zeker beter!

En den volgenden dag, na zijn middagspreekuur, was hij gekomen en zat hij met het meisje alleen. Hij was zoo gaan zitten, dat zij hem van uit haar bed in het gezicht had. Friso van Taeke keek naar het laddertje, hij keek telkens een sport hooger, daar kwamen die oogen de treden op, zij liepen onder de wenkbrauwen vandaan fonkelend en dreigend in de zachtmoedige oogen van het zieke kind. Friso van Taeke zat een beetje met van die korte gebaren in zijn baard te woelen. Hij had zijn hoogen hoed omgekeerd op tafel gezet. Om het meisje niet langer bevreesd te maken lachte hij eens tegen haar. Daarop ontdeed hij zich van zijn gordel. Toen trok hij zijn pij uit.

Misschien dacht de zieke, dat hij dat deed, om zijn doktersjas aan te trekken voor de behandeling die hij

zich voorgenomen had en waarmee hij toch niet zou slagen, ze had er natuurlijk geen vertrouwen in. Toen hij haar weer zoo scherp aankeek kleurde ze, het was alsof hij dwars door haar heenkeek. Maar hij deed geen doktersjas aan, integendeel, hij deed nog iets uit. Hij bukte zich, kromde den rug rond, en deed zijn dunne katoenen hemd over zijn hoofd heen uit. Toen hij weer recht zat, mijn God, wat verscheen daar, een wilde boschpartij van warrige dunne pikzwarte haren, daar zaten schaduwholen in, zoo zat hij met een breede naakte borst, met naakte armen, waarlangs de zwarte, dunne haren als wier neerhingen.

- Meisje, moet Friso van Taeke toen gezegd hebben, ik ga verder. Ik trek nu mijn schoenen uit.

Hij bukte zich weer. Hij boog den naakten, ronden, gespierden rug diep voorover. Hij deed de gespen van zijn schoenen los. Hij pakte die twee zware schoenen nadien bijeen en zette ze zorgvuldig naast zijn hoed op tafel. Hij dacht nu even na. Hij had die schoenen zeker niet goed gezet, hij schoof ze verder vaneen, toen zette hij met zorg zijn hoogen hoed tusschen zijn beide schoenen in.

- Ziezoo.

Daar stond hij overeind, op bloote voeten, met ontkleed bovenlichaam, woest, ruig en harig, een stoker, een mijnwerker, hij werd hoe langer hoe verschrikkelijker.

- Meisje, moet hij toen tegen het van angst rillende kind gezegd hebben, ik ga verder. Ik doe mijn broek uit.

Dat zag ze niet meer. Zij had snel het hoofd naar den muur gewend. Zij werd onder haar dekens warm van

het angstzweet. Zij dacht, dat zij het bestierf, toen ze hoorde hoe de dokter zei:

- Meisje, ik ga steeds verder. Ik doe mijn onderbroek uit. En dan kom ik. Dan kom ik dat aardige laddertje op. Nog een oogenblikje!

De schok. De schok, die het aangedane zenuwstelsel herstelde. Het meisje zag een boschgod, een barbaar, een duivel, een rechtstandig monster, een harigen beer op het laddertje toekomen. Ze vloog gillend overeind. Ze sprong met vlugge beenen het laddertje af. Ze rende luidkeels schreeuwend, op haar bloote voeten en in haar nachtgewaad, naar de deur, rukte ze open en riep om haar vader en moeder.

Toen ze met haar ontstelde ouders weer binnenkwam, was Friso van Taeke al bezig den gordel om zijn pij te doen. Hij nam zijn hoogen hoed. Hij zei:

- U ziet, uw kind is van haar verlamming genezen.

Hij groette. Hij ging. Hij reed op zijn hunter door de weilanden en sprong vlot over hekken en slooten.

Nu is het de vraag, had die psychische schok het meisje hersteld van een werkelijke verlamming of had de schok haar genezen van kunsten en streken. Daar waren de dorpskasteleins onder de berookte zolderbalken der herbergen ook niet achter. Hij had haar in ieder geval genezen, hij had er zijn middelen voor, hij wekte vertrouwen en werd befaamd. Hij had ontzag en was bemind. Wel is waar had hij die chronische periode van de kleine schade, maar hij was er immers toe overgegaan, om tevoren een boodschap te zenden aan een collega in de omgeving, ten einde te voorkomen, dat

hij zichzelf in zulke omstandigheden op zijn patiënten los liet. Want hij had daarmede in het begin eenige pijnlijke ondervindingen opgedaan. Gelukkig had hij behalve zijn medische bekwaamheid ook een athletische lichaamskracht, daarom kwam een van die pijnlijke ervaringen hem nog ten goede. Er was in een van zijn periodes der kleine schade eens een man op zijn spreekuur gekomen, een van die eenvoudige, stille en bescheiden Friesche ambachtslieden. Die man klaagde, dat zijn rechterarm zoo stijf was en hem zoo zeer deed, vooral als hij probeerde dien arm te bewegen. Friso van Taeke zag op dat oogenblik misschien achter dien man het raam gekanteld en onderstboven voor de dansende boomtoppen. Hij zei in elk geval tegen dien man, dat, als hij pijn had aan zijn arm wanneer hij dien bewoog, hij beginnen moest dien niet meer te bewegen, in zóó'n bui was Friso van Taeke. Maar toch rees hij overeind in zijn met hem overeind rijzende kamer. Hij liet den man zijn jas uittrekken en stroopte vervolgens de hemdsmouw van den zieken arm tot boven de ronding van den schouder omhoog. Zie, zei hij, hier zien wij nu voor ons een gemiddelden naakten mannenarm, gespierd, maar in zijn spieren niet voldoende ontwikkeld, bleek, terwijl hij bruin kon zijn van zon en water. Zijn dwalende handen gleden langs dien arm, tilden hem op, de arm viel stijf terug en de man trok een pijnlijk gezicht. Goed, zei Friso van Taeke, wij zullen dien arm dus niet meer irriteeren. Voorzichtig betastte hij daarop den schouder. Toen zei hij, dat het een merkwaardig geval was, een contusio, mijn vriend, waarvoor hij een prachtig geneesmiddel had. O, dat was een van

die oogenblikken, waarop de blanke vanen van zijn wenkbrauwen slap neervielen.

- Daar is een man opgestaan in Duitschland, zei hij tot zijn patiënt, een groot man, Billroth geheeten. Van hem hebben wij niet alleen de meest ingewikkelde maagoperaties geleerd, maar hij heeft bovendien een verbandstof uitgevonden, waarmee wonderen worden verricht. En daarmee zal ik u genezen.

Hij maakte een nat verband van watten en doeken, dat legde hij op den gekwetsten schouder, zijn gebaren kwamen zoo vervoerd en krachtig aan, de man sloeg er bijna van tegen den vloer. Toen nam de dokter met plechtige vingers het Billrothtaf en vouwde het over het verband uit. Vervolgens bakerde hij alles in en bevestigde het met gekruiste plakpleisters. Ziezoo. De man ging de deur uit, met een verhoogden schouder, die verhooging trok zijn jas in den rug op, de rechtermouw hing slap en leeg langs den schouder af. Het was een invalide, een indrukwekkende zieke, die daar scheef in de nevelen wegstrompelde.

Maar na twee dagen kwam de man weer terugstrompelen, zijn arm werd al stijver en stijver. Dokter Friso van Taeke had zijn fantastischen roes nog niet beëindigd, hij dwaalde over de rotsen, de fantomen zaten bij de vaten, maar op de een of andere wijze kreeg hij dien ontblooten arm weer onder het oog. Zoo, ja, dat was die merkwaardige arm. En dat Billroth, dat had nog niet geholpen, dat had nog geen voldoende uitwerking.

- Laat ons echter alle vertrouwen blijven stellen in de Duitsche medische wetenschap en in Herr Billroth

in het bijzonder, zei de dokter tot zijn patiënt. Germania docet. Wij zullen twee stukken van dat wonderbaarlijke taf er op doen.

Twee. Hij maakte een nieuw verband, hij wilde niet karig zijn met zijn natte watten, de zieke keek terzij naar zijn schouder, daar zag hij die kille watten als een sneeuwhoop oprijzen. Met alle zorg legde de dokter het Billrothtaf erover uit. En daarna kende hij met zijn verbandstoffen geen maat meer, de arm werd tot aan den pols ingewikkeld, hier en daar, waar zij terecht kwamen, zaten de breede, gekruiste plakpleisters neergeslingerd.

- Ziezoo, kom over een week terug, zei de dokter tot zijn patiënt, opdat ik dan uw genezing constateere.

Maar het duurde vier weken voor de man terugkwam en Friso van Taeke was weer aan een matigheidsperiode toe, waarin hij zwom en paard reed, Rousseau las en de natuur beminde. Hij fronste de wenkbrauwen, toen de man met den slappen arm bij hem binnenkwam. Maar nu werd het ernstig. De man was op aanraden van vrienden en buren naar Groningen geweest, hij had die reis naar de academiestad gemaakt, maar was teleurgesteld teruggekomen. In Groningen, in de kliniek, konden ze hem niet meer helpen, ze hadden hem gezegd, dat zijn dorpsdokter het had verknoeid.

Friso van Taeke onderzocht, zwijgend, opnieuw den arm. Toen vroeg hij, wat zij in Groningen in het academisch ziekenhuis in Gods naam met dien arm hadden uitgevoerd.

Wat ze ermee uitgevoerd hadden? Twee professoren

en tien studenten hadden er aan getrokken, zij hadden hem de heele kliniek doorgesleurd, hem vervolgens weer overeind gezet en hem verzekerd, dat hij zijn leven lang zijn arm niet meer zou kunnen gebruiken, omdat de dokter in zijn dorp een ezel was.

Zoo. Een ezel. Hadden zij dat gezegd?

- Ja, zei de man.

En in al zijn verdriet gaf het hem misschien nog een beetje voldoening en opluchting, dat nu vrank en vrij, als het woord van de professoren, tegenover den dokter te kunnen herhalen. Maar de man werd tot zijn stomme verbazing door den dokter beetgepakt, opgetild en handig op den vloer gelegd. Voor hij goed wist, wat er met hem gebeurde, voelde hij de laars van den dokter in zijn rechteroksel geplant. De dokter hield den stijven arm vast met twee handen boven den pols, wat waren dat voor kunsten, hij sloot langzaam de vingers tot schroeven om dien benedenarm. Toen ging hij met zijn volle gewicht er achterover aan hangen. Hij lette niet op het gebrul van den man, de wenkbrauwen vielen over de oogen neer, een grijns vertrok het gezicht, de arm gleed eventjes glad tusschen de witgeknelde vingers van den dokter door. Maar de dokter sloot de vingers nog vaster in een nieuwen greep, plantte met een trap de laars nog steviger in het steunpunt, en trok en trok. Het gebrul van den man ging over in een zacht gekerm en een verzwakt gekreun, het hoofd viel opzij. Maar, terwijl de dokter, paars van de inspanning, een laatsten ruk aan den arm gaf, knapte er iets zeer luid.

- Hoorde je dat?

- Ja, zei de man, met slappen mond en wit en blauw van de doorstane pijn.

- Goed. Ga dan staan. Je bent genezen.

De man stond op. Hij leunde tegen den muur, om bij te komen. Toen, met een gezicht, verwrongen van de pijn, probeerde hij het: hij tilde den arm op, hij zwaaide er mee op en neer, hij tastte naar een stoelleuning. Het lukte. Hij kon zijn arm weer bewegen, hij kon hem weer gebruiken. Waarachtig, zijn arm was genezen. Hij vergat zijn pijn, en om moedig en spontaan zijn dankbaarheid uit te drukken, vroeg hij den dokter, wat hij hem schuldig was.

- Niets, zei Friso van Taeke.

Dat begreep de man niet. Maar Friso van Taeke legde zijn wenkbrauwen in de vouw. Hij stond recht. Hij schreeuwde nu luid, zoodat de menschen in de wachtkamer het verstonden:

- In Groningen hebben ze je arm uit de kom getrokken. Ik heb hem er weer ingetrokken. Ga nooit meer naar Groningen, want daar maken ze je dood!

Die pijnlijke ondervinding had nog haar nut, de genezing van den man, dien ze in Groningen ongelukkig zouden hebben gemaakt, droeg niet weinig bij tot den roem van Friso van Taeke. En de dokter werd nu zoo voorzichtig om vóór zijn periodes van de kleine schade een collega te waarschuwen. Daarmee deed hij echter toch nog een pijnlijke ervaring op. Het gebeurde hem eens, dat een collega hem tijdens zulk een periode vervangen had bij een verlossing en hem later kwam rapporteeren, dat die verlossing niet zoo goed was

afgeloopen, het kind had maar eenige oogenblikken geleefd, dat was van den schoot der moeder rechtstreeks in den schoot der aarde gegaan. Dat lag niet aan dien collega, God weet waar het aan lag. Het was een zwaar kind geweest, de moeder had een vernauwd bekken, zie, Friso van Taeke had misschien nagelaten den collega daarvoor te waarschuwen, het lag aan de noodlottige omstandigheden. Toen de collega het hem kwam vertellen, zat Friso van Taeke zwijgend te luisteren. Later, alleen, was hij in een langdurig gefluisterd gesprek met zichzelf, daar kwamen gebalde vuisten aan te pas. Dezelfde moeder, die geweeklaagd had dat haar kind niet had geleefd, kreeg haar kind bij een volgende gelegenheid, o, toen was dokter Friso van Taeke de Odysseus, die zich liet binden. Hij had weer het gesuis gehoord en de onrust gevoeld, hij liet zich voor de verlokking der rotsen vastsnoeren in het huis van de moeder, bij haar bedstee. Oude menschen vertelden, dat hij daar een week gezeten had. Nu kreeg de vrouw haar kind. Wel is waar had de dokter het kind de schoudertjes moeten breken, maar dat was hersteld, de moeder had haar kind. Daar kan men niets van zeggen, het leven is in die dingen wonderlijk genoeg, het doodt om zoo te zeggen kinderen voor ze leven. Het doodt moeders bij het eerste kind, andere bij het twaalfde, andere put het nimmer uit, het geeft haar dat aureool van twintig kinderen en het maakt dien vruchtbaren wijnstok steeds krachtiger. Maar of die moeder blij was! Dat ging van mond tot mond, van huis tot huis, van straat tot straat en van plaats tot plaats. ‘En hij bleef maar zitten wachten’. Dat geduld

en die toewijding had hij. Zijn er geen geboorten, die een dag en een nacht en nog een dag duren en weer een nacht, een nacht, waaruit eindelijk de bevrijding rijst in den bloedrooden morgen? Daar zat Friso van Taeke bij. Hij kon uren lang voorovergebogen zitten zwijgen, om eindelijk het hoofd op te heffen, hij kwam eens bij de moeder kijken, hoe ver ze opschoot. Hij kon niet zacht zijn. Hij bromde zoo maar wat, daarmede wilde hij haar zeker bemoedigen. Maar hoe zacht en beheerscht waren die prachtige, lange, obstetrische handen. De kasteleins in de dorpsherbergen vertelden dat later van hem, dat hij onder de bevalling onafgebroken zijn hoogen hoed ophield, ook als het drie dagen duurde, als het kind dan kwam, nam hij den hoed af en groette:

- Salve vita!

Het dorp zou niet vergeten, hoe Friso van Taeke was aangekomen, toen hij zich hier vestigde, dat was ook waarlijk niet om te vergeten. De doopsgezinden en hervormden hadden over alle scheiding heen elkander gevonden en eensgezind feest gevierd tot aan het morgenrood.

Het was in de dagen, dat in Friesland de eerste spoorweg was aangelegd, van Harlingen naar Leeuwarden. Vele menschen Hepen uit om dat wonder van den spoortrein te zien. Wat een tijd! Na al den voorspoed sinds de Fransche revolutie was er alleen maar vooruitgang, de wereld werd hoe langer hoe helderder, zij had geen klaarder schemering dan die tegen het einde der voorbije eeuw. Dat was in de zestiger,

zeventiger jaren, stoom en techniek, nu kwamen de treinen het verkeer vergemakkelijken. Dat heeft ook een ideëelen zin, de menschen komen ook in het onderlinge begrip en in de onderlinge waardeering hoe langer hoe vlotter en beter bij elkaar, vooroordeelen en hinderpalen vallen weg. Nu stond men voor niets meer. Nu was alles mogelijk. Maar onder de ouderen waren er toch ook velen, die den spoortrein niet in overeenstemming achtten met het woord Gods en die zeker waren van de straf, die op deze verzoeking zou volgen. Neen, men mocht niet met stoom en met zulke, het verstand te boven gaande snelheden zijn leven in de waagschaal stellen. Zij zwoeren bij de uitdrukkelijk door God gewilde postkoets en de trekschuiten. Maar de jongeren zijn altijd roekeloozer. En de eerste jonge Friezin, die de reis per spoor van Harlingen naar Leeuwarden had gemaakt, werd het kijkstuk van de familie. Ieder keek het avontuurlijke meisje aan als een verschijnsel, diep geschokt luisterde men naar het opgewonden verhaal van haar reis, naar de beschrijving van haar bewogen gevoelens en van den angst, dien haar ouders om harentwille hadden uitgestaan.

Friso van Taeke was zeker ook bijzonder verheugd over den vooruitgang, hij had een verlichten geest, hij was te paard uitgereden naar den spoorweg. Toen hij den trein voorbij zag vliegen nam hij zijn hoogen hoed af en groette:

- Salve victoria aetatis nostrae!

En hij voelde den ruk van den wind in zijn haren en in zijn wenkbrauwen.

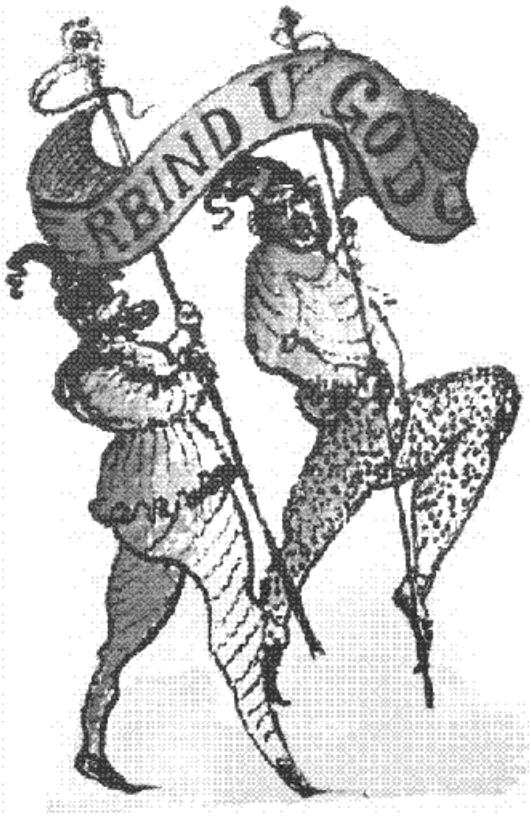
RBIND U GOD

In die dagen was het, dat hij naar zijn nieuwe standplaats vertrok. Hij had laten aankondigen, dat hij per trein zou aankomen. Dat was natuurlijk krankzinnigheid en grootspraak van dezen ruiter, van dezen Freiherr von Münchhausen. Hoe kon hij per trein komen, het dorp lag niet aan den spoorweg. Het lag aan landwegen en aan water, aan een trekvaart. Maar hoe zijn de menschen, daar kwam nu zoo'n wonderlijke dokter, waar zij al veel van hadden gehoord, zij geloofden bij voorbaat in zijn trein, zij liepen uit, om dien trein te zien. En Friso van Taeke kwam, zonder stoom en zonder ingewikkelde techniek, zijn paarden waren niet van ijzer. Hij was misschien uit zijn evenwicht geslagen door den spoortrein, door de kentering der tijden en de omwenteling in de beschaving. Hij kwam, dwaas en met bravoure als de oude rondtrekkende chirurgijns, met een optocht. Weerszijden van den weg stonden de menschen langs den dijk te kijken. De koeien kwamen nieuwsgierig naar de hekken der melkplaatsen geloopen. De boerenwagens moesten van den weg af, om vrij baan te laten aan deze zonderlinge karavaan.

Voorop reed een boerenkar, daar stonden twee kerels op, zij waren uitgedost als narren, zij droegen een banderol, daar was iets verhevens op te lezen, een leus, die den stoet moest openen: Ik verbind u, God geneest u! Maar achter die kerels met hun banderol dampte en rookte er iets op die eerste kar, rookwolken stegen op uit een rechtstandige pijp, er stond een keukenfornuis op dezen wagen, en drie roetzwarte koboldjes,

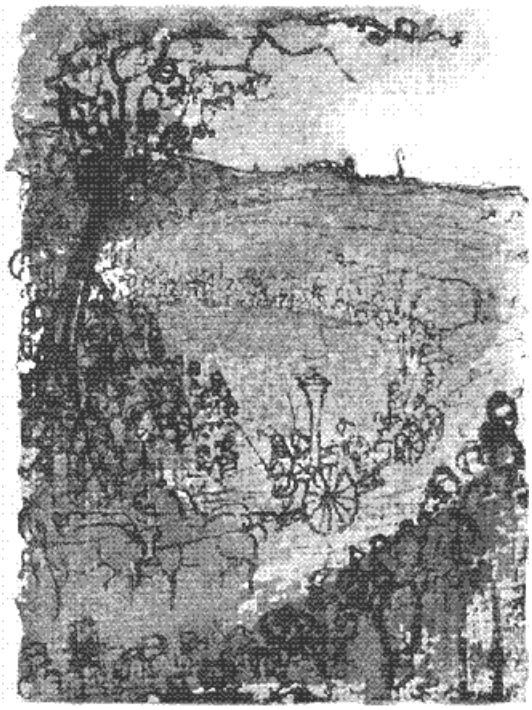

Antoon Coolen, ***De drie gebroeders***

drie gnomen, die onderhielden het vuur, dat waren Friso van Taeke's kleine zonen: Tjerk, Evert en Wobbe. Zij haalden hun steenkolen van den wagen die achter hen reed, de steenkolen werden hun over de paarden heen aangegeven, de jongens maakten halsbrekende toeren langs disselboom en paarden, om de toegereikte brandstoffen aan te pakken. Dan stonden zij voor het fornuis te dansen. Zij openden het deurtje, bogen naar het vuur, hun zwarte gezichten waren paars in den rooden gloed. En achter den kolenwagen, in een Friesche beugelsjees, die heelemaal wit en goud was en met rood fluweel van binnen, reden Friso van Taeke en zijn vrouw. Nee, die dokter met zijn witte wenkbrauwen en zijn rooden baard, daar moesten alle menschen naar kijken. Wat zag hij er zonderling uit in zijn korte pij en met zijn hoogen hoed, hij droeg in de eene hand den staf met de twee slangen van Asklepios en in de andere hand de lier van diens vader Apollo, den god van de dichters, van de moraal en van de artsen. Maar hij legde zijn symbolen graag telkens even neer aan zijn voeten, om een bokaal, die men hem toereikte, aan te nemen. Dan ging hij staan en dronk de menigte toe. Fryslan, bôppe! Dien kreet verdraagt ook de stille dorpsche Fries niet zonder te lachen en te juichen. Mevrouw van den dokter, hoe had ze er in toegestemd, ze was vriendelijk en verlegen, ze was misschien meegesleept door den zin van haar man voor deze dwaasheid. O, maar zij droeg de Friesche kleederdracht, de gouden kap, die in haar glanzen gedempt en mat wordt door de teere kant van haar muts. Hoe fonkelend stonden de fijne oorijzers weers-

zijden van haar effen voorhoofd. Zij droeg den kanten omslagdoek, een snoer van glinsterende gitten. Zij had den kanten voorschoot over haar kleurige, gebloemde, lichte kleed, en de zilveren beugeltasch in haar schoot. Zij kleurde, zij hield de handen voor het gezicht. Zij dronk zich moed en onverschilligheid in naast die uitdagende uitbundigheid van haar man. Zij keek naar den hemel, zij schreide bijna om hare zwarte jongens. Dan riepen zij haar. Zij keek. Zij zag die roodomrande oogen en de zwarte jongensgezichten, het witte toevallen der knipperende oogleden. De kinderen juichten.

- Moeder! Moeder! Moei!

En zij schaterlachte in haar tranen en klonk met haar man. Zij had het hart gewonnen. Zij was blond in haar lichte muts, zij droeg die feestelijke nationale kleeding. Achter haar kwam een sjees, daar stond een heraut op in wijd om zijn beenen plooiende, gele laarzen en met een breeden pluimhoed op het hoofd. Hij droeg de plompeblaren vlag, die wapperde in haar kleuren, mevrouw van den dokter moest er soms het hoofd met de muts voorzichtig voor bukken, als de heraut zoo met die vlag zwaaide. Eala Fria Frezena! Er werd gezongen, schuchter en gedempt. Langs dit zingen trok de stoet in de avondzon voorbij. Er werd zacht gezongen door mannen- en vrouwenstemmen, een wonderlijk koor. Maar achter de Friesche vlag kwam de muziekkapel, violen, bekkens en trompetten, en de muzikanten zetten dat lied in, waar de stilste dorpsche Fries niet aan weerstaat. En alle menschen begonnen dat luidkeels mee te zingen: Frysk bloed tsjuch op, wol nou ris brûze en siede. En achter

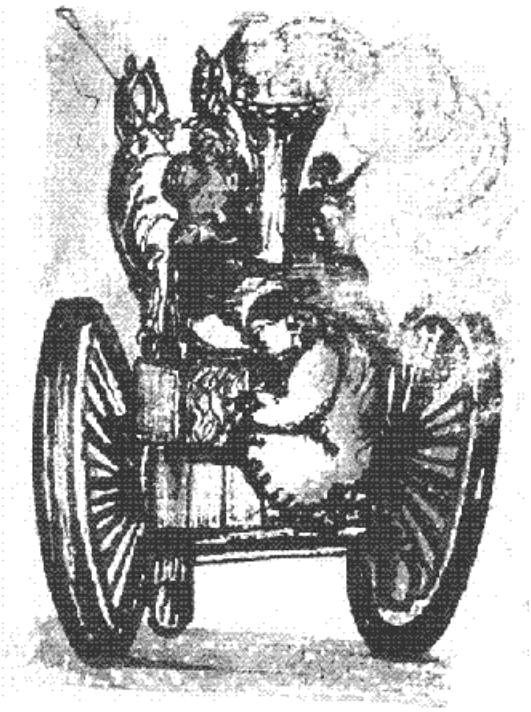

de muzikanten kwamen nog vele, met twee paarden bespannen, lage boerenwagens met al de meubels en het huisraad erop, een wagen met de apotheek, die was beplakt met platen: de statig kronkelende slang met den gevaarlijken, open bek boven de schaal. En heelemaal achter in den stoet reed de vliegende herberg: wagens met wijnvaten, wagens met biertonnen, wagens met ankers brandewijn en Schiedammer, tonnen en fusten, op de gladde, geurige duigen lag de warme gloed van de zon, neen, het was geen wonder dat er zulk een geestdrift kwam! Rappe handen tapten en schonken, de gevulde glazen werden als emmers bij brand van hand tot hand doorgegeven tot aan de voorste wagens toe, waar de narren met de banderol stonden voor het rookende fornuis. Ja, wat een rookwolken, grauw en dik, de drie zwarte duivels stonden af en toe in de dampen luidkeels te hoesten. Ook de kijkers langs den weg werden door de mannen op de drankwagens bedacht: Wie een glas had, kreeg het zijne gevuld. Er was geen natuurlijke verklaring voor, zooveel glazen als er plotseling in aller handen waren, kroezen en kannen en theekoppen. Drink op den nieuwen dokter! Toen het dorp met de stille huizen en de twee kleine, houten torentjes, dat van de doopsgezinde en dat van de hervormde kerk, bereikt was, waren er al menschen op den dijk achtergebleven. Maar zij stonden van den berm weer op en holden den stoet achterna, totdat ze ten minste weer die vliegende herberg bereikt hadden. Zij wilden niet haantje de voorste zijn, zij bleven wel achteraan, bij die wagens met die tonnen.

Zoo kwam de optocht in het midden van het dorp, op het pleintje, een grasveld onder de iepen. Hier stond het gemeentehuis en hier was ook de dokterswoning, een sierlijke gevel met een stoep, kettingen aan arduinen palen, een balcon boven de deur, en naast dit huis, kleiner en met breede deuren, het koetshuis en de paardenstal.

Het feest duurde voort. Wij weten allemaal, dat de Friezen ingetogen en stille menschen zijn. Maar zie hen eens op het ijs, dan kent ge hen niet meer, dan krijgen zij iets van den wind, van de driften van den storm. Niet dat zij nu op het ijs waren, maar zij hadden dien plotselingen onverwachten zwier van feest en felheid, die hen meesleurde. Zij gevoelden misschien iets van de vervoering hunner onafhankelijkheid, van de verloren en dwaze ontembaarheid in hun oude vrijbuitersbloed. Voor de muzikanten werd in een ommezien een estrade gebouwd uit tonnen en planken. Er werd onder de iepen en langs de gevels een verlichting gemaakt van lampionnen, de zwarte zonen van Friso van Taeke deelden uit meegebrachte manden de lampionnen met tientallen, met honderdtallen uit. Dat was een prachtig gezicht onder de zomerboomen, die roode, oranje en lila zwakke schemerige lichten in het doorklaarde avonddonker, ingetogen wiegden zij met het loover mee, zij liepen in hun snoeren voort. Het licht werd gedragen tot aan het huis van den dokter. Boven de open deur, boven de ramen werden lampionnen gehangen, zij hingen zacht weerkaatst in het donker glanzend spiegelglas der ruiten. Bij een raam kwamen de machinisten boven de lampionnen

uitkijken, de menschen zagen die zwarte gezichtjes klaar lachen dichtbij den zachten gloed. De paren dansten, zongen en kusten, de hervormden namen de doopsgezinde broederschap op. De verbroederingsgeest werd vaardig over de harten. Oude veeten werden in vervoering afgeklonken. Vijanden verzoenden zich tot vrienden, zondaars schreiden van berouw en van vreugde. Niemand had ooit tegen een ander iets kwaads gewild, alleen maar goeds, men moest ook vrijgevig zijn en den armen gedenken, zij werden met geldinzamelingen bedacht. De nachtwind zong in de ruischende kruinen der hooge iepen. Maar niemand hoorde het zingen van boomen en wind, het was zulk een lawaai van muziek en van zingende stemmen. Op een gegeven oogenblik werd de estrade, waarop de muzikanten zaten, kort en klein geslagen, maar dat was van geen zorgwekkende beteekenis, dat kwam door de machtelooze geestdrift van eenige vervoerden, die geen woorden meer vonden om zich te uiten. Boven de vernieling brak een guirlande lampionnen, ze stortten ineen, sommige doofden, andere stegen op tot een klare vlam als een fakkel die snel ineenkromp en scheef hing na te gloeien. De moeilijkheid dat er nu geen estrade meer was werd onmiddellijk opgelost, de muzikanten kregen hun plaats op het balcon en voor de bovenramen van de dokterswoning, dat was nog veel prachtiger. De dominee van de doopsgezinde gemeente kwam protesteeren, wat waren dat voor wilde manieren hier, hij moest naar dien nieuwen dokter, hij moest hem eens even spreken. Men zag hem bleek en verontwaardigd tusschen de menschen dringen en

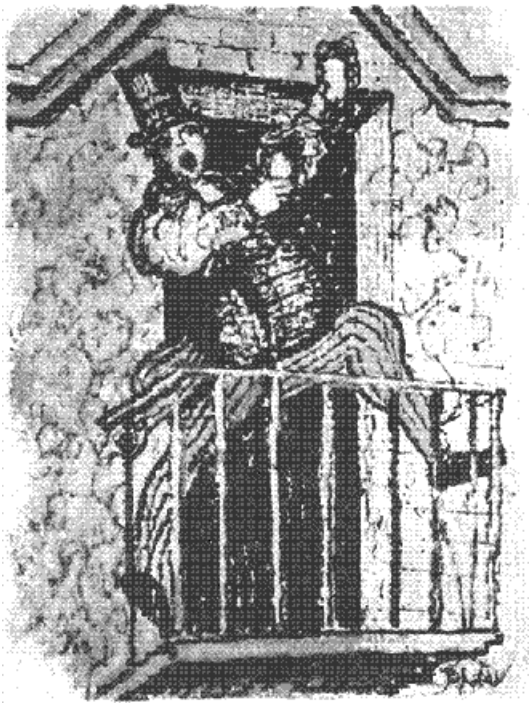

haastig, met een sprongetje op de stoep, het huis binnengaan. Twee uur later, onder het feestlicht en onder de muziek, verscheen hij weer op de stoep voor de menschen, hij had zijn vest achterstevoren en zijn jas binnenstbuiten aan, aan zijn hals hing aan een lang touw een vaatje, dat voor zijn knieën bengelde, en, in iedere hand een wijnglas opheffend, zong hij dwars tegen de muziekkapel in het Io Vivat uit zijn studententijd. Men kon het niet verklaren, die Viking daarbinnen was zeker zoo onweerstaanbaar als gastheer, of misschien was de dominee een oud studiegenoot van hem. 's Morgens om vier uur eerst sloegen de muzikanten hun violen op elkanders koppen stuk. Ze daalden af, een van hen had een viool als een halskraag om. Nu gingen zij meedoen met de algemeene pret daar beneden, daar hadden ze nu geen muziek meer noodig. Neen. De menschen hadden toch muziek, een bruisende, inwendige muziek. Ze hoorden van alles en zongen er luidkeels bij in het dagende morgenrood, waarin met kleine rukjes en steeds korter en bleeker schokjes de vlammetjes in de lampions minderden en voor de laatste maal doofden.

Ja, de kasteleins onder de berookte zolderbalken wisten daar nog lang van te vertellen, zij hadden het gehoord van de oude menschen, die dit hadden meegemaakt, in dien ouden, barbaarschen tijd kon men nog eens feestvieren, nu is alles meer veredeld. Die Friso van Taeke zal den volgenden dag weinig anders dan een onbewogen aandacht gehad hebben voor de ontnuchtering, voor het bezinksel in de ontluisterde

bokaal. Toen hij dien namiddag eens in den tuin bij zijn nieuwe huis ging kijken rees daar uit het struikgewas een man omhoog, dat was de laatste feestvierder, die op het gerucht der schreden van den dokter was wakker geworden. Friso van Taeke groette dien vreemdeling koeltjes en keek hem na, toen hij door de achterdeur de gang inging, om de voordeur te bereiken. Friso van Taeke ging naar den stal en naar het koetshuis. Hier stonden eenige mannen bij een wirwar van wagens, kisten en huisraad. Friso van Taeke liet zijn paard zadelen en reed in zijn korte monnikenbuis, den hoogen hoed op, het dorp uit. Hij nam kalm de hindernissen van slooten en hekken. Hij ging de streek eens verkennen, die streek, waar hij zulk een bemind en om zijn bekwaamheid en toewijding zoo'n geacht en beroemd dokter werd, zulk een aanzienlijk man.

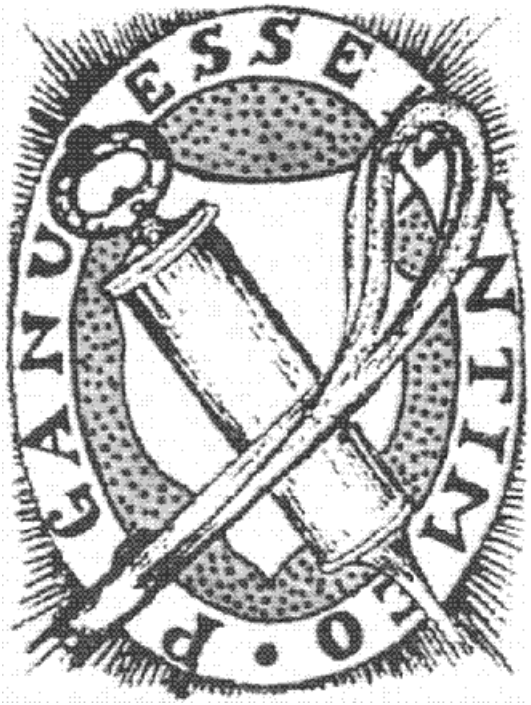

Hoofdstuk II
Het schip

EENS, een najaarsavond stond Friso van Taekebij zijn vrouw en zijn drie zonen aan den haard. Zijn vrouw borduurde en de drie jongens keken naar moeders bezige vingers in het borduurraam, hoe die vingers de glinsterende naald in de gespannen, strakke zijde staken en voorzichtig den fijnen, kleurigen draad trokken, om de glanzende steken naasteen te leggen. Aan den achterkant was het een ruiger wirwar van draden. Maar telkens zagen de jongens den vlakken voorkant, als moeder er met behagen naar keek: een schip op de onstuimige golven der zee. Tjerk, de oudste, die de gewoonte aannam de oogen half te sluiten als hij ergens aandachtig naar keek, hield stil de handen op den rug. Evert hing over de armleuning van moeders stoel, de kin in de handen. Wobbe stond overeind tegen de rugleuning van den stoel, maar hij hinderde moeder in hare bezigheid als hij den arm om haar schouder legde:

- Toe, Wobbe!

Friso van Taeke, met starende oogen en diepe, liggende rimpels in het opgetrokken voorhoofd, keek droomend naar zijn vrouw en zijn zonen. Hij zag graag naar zoo'n beeld, dat zij hem gaven van hun bijeenzijn in de saamhoorigheid van zijn huis. Buiten gierden de

winden, de noordwester brulde in de schouw en drukte de ruiten in de ramen, dat gaf in het geloei telkens dat ritselend en zacht krakend geluid in het glas. Moeder wilde de varenden op zee met een gebed gedenken. Het was stil hierbinnen, de jongens keken naar het zwijgende gebed van moeder, moeder, die de oogen neergeslagen hield, den mond gesloten, terwijl haar handen stil op het borduurraam lagen. Maar buiten, wat een geweld! Het stormde over Friesland, over zijn polders, zijn akkers, over zijn bosschen, over de opgezweepte, donkere wateren zijner meren, het stormde op de Noordzee. Na haar gebed ging moeder weer door met haar werk. Hoe heette haar schip? Op die vraag van Wobbe had moeder haar drie jongens een voor een aangekeken. Zij boog zich weer over haar handen. Haar schip zou De Drie Gebroeders heeten. Ja, en dat het behouden moge blijven.

De jongens bemerkten ineens, dat vader ging vertellen. Dat waren die prachtige oogenblikken, waarop zij zich zoo verheugden, zij riepen dan al van te voren, wat vader vertellen moest, maar ieder had een andere voorkeur. Nu vertelde vader van Friso, den stamvader van het Friesche volk, en hoe hij over verre zeeën naar Friesland is gekomen.

- Als de Hollanders een zeevarend volk zijn, mijn zonen, dan zijn zij dat van ouds door de Friezen. Ja, die voeren op alle zeeën, maar het waren lastige, woeste heeren, en daarom werden zij met hun Friso ergens in het oosten, waar zij aan zee woonden, verbannen en op hun schepen gedreven, want zij hadden een groote

vloot. En dag en nacht zwierven zij nu op zee. Overdag blonken hun hooge, witte zeilen in het licht, 's nachts koersten zij op de sterren, en bij wolken en duisternis probeerden zij in de baaien en langs de kust voor anker te gaan. Maar eens, en dat was op raad van Friso die in hun midden was, gingen zij aan wal. Friso stond, de armen voor de borst gekruist, langen tijd te midden van de mannen te zwijgen. Toen zei hij hun, dat zij alle schepen op de kust zouden trekken om ze af te breken en om van het hout van al die schepen één groot schip te maken, een reuzenschip, een onverwoestbaren zeebouwer. Daar zouden ze mee koers zetten naar het noorden tot zij de kust zouden bereiken van een land, dat het hunne zou zijn en dat zou het beste land van de aarde worden, zooals dat ook uitgekomen is, jongens, want wij zingen dat in ons volkslied, nietwaar: it bêste lân fen d'ierde. Die Friso bleek dus een ondernemend en wijs man te zijn, en de bemanningen van al die schepen hadden daarom vertrouwen in hem. Zij haalden de schepen aan den wal, zij stichtten er hun tijdelijke kolonies, zij braken al hun schepen af en bouwden uit dat materiaal één gróót schip, gij kunt dus begrijpen, hoe groot dat eene schip was. Neen, gij kunt dat niet begrijpen. Zulk een schip, jongens, kunnen de menschen nu niet meer bouwen, ook in de toekomst zullen zij dat niet meer kunnen. De groote daden van de menschen liggen allemaal in een ver verleden. Bij een nieuwen vloed der wateren op de aarde zou er geen Noach meer zijn, die het menschelijke geslacht zou redden, want om daartoe zulk een ark te bouwen heeft men een ver-

trouwen noodig, dat grooter en sterker is dan de wateren van alle fonteinen der afgronden en van alle sluizen des hemels, en om dat vertrouwen te hebben moet men misschien, net als Noach, in het zeshonderdste jaar zijns levens zijn. En waar is een geslacht, dat zulke onsterfelijke menschen nog voortbrengen kan? Maar het schip van dien Friso, dat was grooter dan de ark van Noach. Dat was zóó groot, dat de mannen, die aan het roer stonden, den voorsteven niet konden zien. De kapitein reed te paard van het voorschip naar het achterschip, dat was nog niets, hij had ook een paard noodig, om de lange afstanden op de commandobrug af te leggen. En misschien was dat ook nog niet zoo bijzonder, daarom zal ik jullie nog wat anders vertellen: matrozen, die jong en jeugdig het want in klauterden, die kwamen er oud en grijs weer uit. Ja, jongens, zoo'n schip was dat, goeje God, toen het te water werd gelaten verloor de maan haar invloed op de regelmaat der getijden, alle zeeën schommelden anders in hun kom, men zag hooge golven rijzen, die met hun kam zich om wolken heensloegen en dan die wolken tot neerstortende watervloeden meetrokken in zee. Vele menschen dachten in die dagen dan ook, dat de zeeën beefden en dat de wereld zou vergaan. Maar dat was toch niet het geval. Er gebeurde niets anders, dan dat de Friezen zee kozen, om op zoek te gaan naar den grond, dien zij als den hunne zouden beminnen.

Neen, gij kunt niet begrijpen, hoe groot dat schip was. De bemanning zat aan den middagdisch rond den soepketel, dat was een ontzaglijke kring, als zij wilden

praten gebruikten zij scheepsroepers, om over de vlakte van de soep heen zich voor elkander verstaanbaar te maken. Aan den rand van den soepketel lagen bootjes gemeerd, daar stapten de matrozen in, om naar de brokken soepvleesch en naar de kluiven te pagaaien, en die te enteren. Het schip was zoo doelmatig mogelijk gebouwd, en daarom hadden ze in het kraaiennest weilanden aangelegd, daar graasden de ossen, die voor den leeftocht waren meegenomen. Eens viel een os naar beneden, juist toen de mannen onder het kraaiennest rond den soepketel zaten...

- O! riep Evert.

- Ja: o! Dat riepen alle matrozen, toen die os met een geweldigen plons in de diepte van de soep verdween. Er werden onmiddellijk sloepen uitgezet maar de mannen dregden tevergeefs, de os was niet meer te vinden. Eerst toen de ketel leeg was zagen de matrozen den os hangen, hij zat beklemd tusschen den wand en den klinknagel, waarmede het hengsel van den ketel aan den binnenkant zat vastgeklonken. Hij had een jammerlijken dood gevonden en men liet hem meteen maar zitten, om hem tot kluiven te koken voor de soep van den volgenden dag. Je weet hoe ossestaartsoep en gekookte ossetong lekkernijen zijn voor de menschen, de bemanning van het schip maakte dus van den nood een deugd.

Tjerk, de oogen half dicht, grinnikte even.

- Zie jongens, zoo ging alles prachtig. Maar de menschelijke natuur is ondoorgrondelijk. En zoo kreeg de bemanning van het schip oneenigheid, er waren er onder hen, die vonden, dat alles op het schip anders

moest worden ingericht, dan zou het, meenden zij, veel beter gaan, zij waren voorstanders van de verandering en van de verbetering. Zij maakten opstand, en op het dek kwamen twee verschrikkelijke legers tegenover elkander te staan, die zich voornamen elkaar eens terdege uit te moorden, het eene, om de verbetering te krijgen, het andere, om de verandering te voorkomen. Ja, misschien hadden zij ook dat doel niet meer, waardoor zij gedreven werden, toen zij eenmaal aan het vechten waren werden zij door niets anders meer gedreven dan door woede en haat. Woede en haat geven grootsche schouwspelen, een van die schouwspelen was op dit schip te zien, de mannen vochten en gooiden elkaar over boord. Maar wat gebeurde er. Er kwam een nog bewogener, een nog grootscher schouwspel. Er kwam storm op zee!

Ja, jongens, er kwam storm. Het groote, stevig gebouwde schip was tegen storm bestand, maar de zee voelde in haar wateren, dat ze zich tegenover dit schip meer dan gewoon moest inspannen. De golven rezen hoog op en besprongen den kop van het schip, dien zij neerbeukten naar de diepte. Maar het wateroverstroomde voorschip hief zich uit de diepte weer omhoog, het rende omhoog tegen de aanrollende brekers, waarop het getild bijna loodrecht zich naar den hemel hief in den loeienden wind. Kijk, het schip kwam er overheen, het stortte over de gerezen golven heen naar de velden, naar de valleien van water daarbeneden. De bemanning, die aan lij langs de reeling stond en zich vastklampte, zag, hoe zij langs bolstaande wanden van schuimend water naar beneden

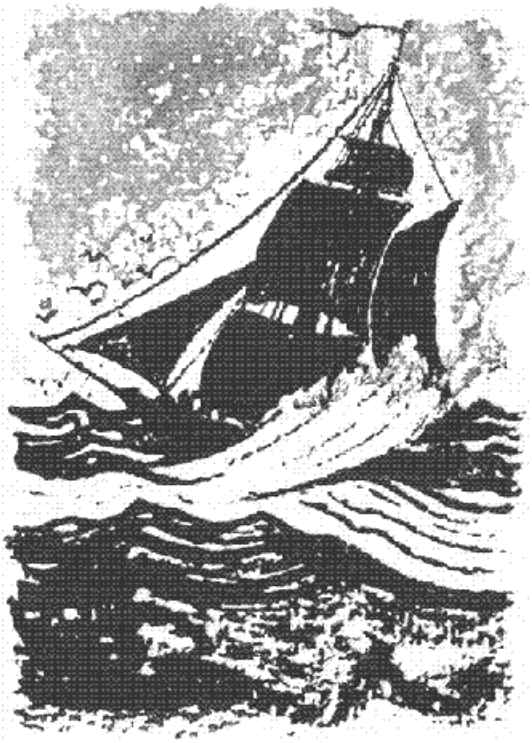

schoten waar het water rennend kwam oprijzen tot hooge hoozen, die het schip in hun greep namen, het tilden, het weer neerslingerden in de hooge, opspattende buien van vlokken en flarden schuim, die opvlogen tot over de commandobrug heen, waar de kapitein te paard telkens uit die zondvloeden weer opdook op de overspoelde brug. De wind zat gierend en fluitend in het want en rukte de zeilen van de ra's, ze dwarrelden als vogels in den luchtstroom over de zee weg. De bemanning stond midscheeps samengedrongen, machteloos tegen alle ontreddering van het schip. Zij schreeuwden met wijdopen monden luidkeels tegen elkaar maar het was alsof zij met stomme monden maar gebaren maakten in die oorverdoovende razernij van wind en water. Aan de loefzijde durfde niemand te komen, er was geen kracht, die zich hier aan de reeling vasthield, de storm sloeg er de mannen weg, zoodat ze achterover tuimelden en over het dek rolden. Maar toch stond er één hier in het geweld, dat was Friso, die, wijdbeens, de armen gekruist voor de borst, rustig op het dansende schip die voortdurende reis maakte, de vaart omhoog op de torenhoog wegijlende golven naar de regens der donkere wolken, en het te midden van rijzende buien weer terugstorten in de kokende diepte.

- O, moeder! riep Wobbe, en met twee handen hield hij zich vastgeklampt aan de leuning van moeders stoel.

- Er waren geen commando's meer te geven. Er rees een ontzaglijke hooge zee, waar het schip niet meer over heen kwam. Toen het met den kop recht naar

den hemel stond werden de mannen van het roer weggeslagen. Het stuurloos schip viel midden in de hooge zee neer, die het van alle kanten bestormde. Met tientallen werden de mannen neergeslagen en meegesleurd in de bruisende watervallen, die van het schip terugstortten in zee. En in het uur van het gevaar werd de verdeelde bemanning het weer met elkaar eens. Zij gooiden de oproerkraaiers, die gezegd hadden dat alles pas beter zou zijn als het anders was, over boord. Het schip kwam plotseling weer in den greep van een krachtige hand, Friso was de van het roer weggeslagen mannen gaan vervangen. Het gehavende schip nam weer de zware brekers, die langzaam aan verminderden. Het werd weer stil over de zee en de bemanning ging tusschen al het wrakhout aan dek de averij herstellen. Dat was een arbeid van vele dagen, maar nadien kwam er rust op het schip. De matrozen konden zich nu weer eens vermaken, zij zaten in de kamers, die in de houtblokken der katrollen van de touwen waren, en daar dobbelden zij vredelievend met molensteenen, die zij uit Turksche molens hadden geroofd. En zoo, den tijd verdeelend tusschen arbeid en argeloos spel, kwamen zij in den Atlantischen Oceaan.

Friso stond dikwijls aan het roer, hij hield koers naar het noorden. Maar eens, in een stillen nacht, rees er onder de sterren plotseling een reus uit het water voor den boeg van het schip omhoog. Toen de bemanning zag hoe het water der zee spleet voor iets donkers, dat uit de diepte kwam opstijgen, dachten zij eerst aan een walvisch. Maar wat daar omhoog kwam rees

Antoon Coolen, ***De drie gebroeders***

niet in zijn horizontale lengte, het rees rechtstandig op, dat was een menschelijk hoofd, waarrond haren stonden, breed als een groot wagenrad. Een donkere mond ging daarin open en blies proestend over de golven. Dat gaf meteen een kleinen storm vol harde, vlak over het water uitgestooten en dicht tegen den scheepsboeg kort weerkaatste mondgeluiden. Hoor! Zij die sliepen in het scheepsruim werden wakker en kwamen aan dek. Toen hief in de zee de reus den wal van zijn borst boven de golven op, uit de wieren voor zijn borst dreef het water schuimend neer. De reus rees hooger, hij greep het schip aan de reeling van de voorplecht, zoodat het naar hem toehelde. Hij heesch zich aan boord. Hij was zoo groot, dat hij met zijn hoofd boven het kraaiennest uitkwam. Hij liep zwijgend over het dek met dreunende stappen, waaronder het schip kraakte in zijn gebinten. De bemanning staarde hem stil en verbaasd na, toen hij afdaalde naar het ruim. Het schip lag meteen veel dieper, de zee steeg ver boven de waterlijn. De wind kromp naar het zuiden, hij floot in de zeilen en in het want, het kraakte in de masten onder den druk der gladde, wrijvende touwen. Het schip had van nu af aan een goede vaart. En bij het schoon geluid in het hout en in de zeilen hoorde men verborgen in de donkere hallen van het scheepsruim een gezang als uit honderd baspijpen van een orgel. Het duurde lang voor de bemanning, op dat dekplein van het voorschip rond den te paard zittenden kapitein bijeen gekomen, de woorden van dit gezang kon verstaan. Het waren woorden, die telkens werden herhaald. De bemanning

luisterde stil toe, zij zag plotseling Friso groot en zwijgend in haar midden, rond hem heen klonken die voortdurend herhaalde woorden langzaam aan duidelijker. De bemanning boog zich naar de richting van Friso over. Zoo stonden zij in hun onoverzienbare rijen om hem heen. Dat geluid uit de basregisters, dat verborgen koor, jongens, zong deze woorden: Rechtvaardigheid, eendracht en vertrouwen zijn de deugden, die noodzakelijk zijn voor het welzijn van een volk ...

Evert veranderde van houding. Hij hing nu niet meer met de armen op moeders stoelleuning. Hij hield het hoofd in de handen en dacht diep na. En moeder stiet Wobbe's hand om haar schouder niet meer terug. Zij borduurde niet meer. Zij hield de handen stil, en luisterde.

- Die woorden rechtvaardigheid, eendracht en vertrouwen bleven meeklinken op deze reis. Zij klonken in het hout der scheepswanden. Zij trilden in het want. Zij werden gefluisterd in de zeilen. In de zacht bonzende en klaterende slagen van de bruisende golven tegen den dansend voortijlenden kop van het schip klonken deze woorden. De matrozen, die, droomend, in de nachten het hoofd op de armen over de reeling leunden, hoorden uit de inwendigheid van het hout door hun armen heen de verre echo's van altijd diezelfde woorden. Zoo drongen deze woorden zich in aller gemoed binnen, zij vervulden aller hart, het was alsof zij zich met den hartslag zelf gingen verbinden. Stormen en veldslagen hadden de bemanning niet zoo kunnen veranderen als

het de eindelooze herhaling van deze woorden deed.

En toen, een nacht, stond de reus uit het ruim op. Het was tegen het oogenblik, dat het schip het Nauw van Calais zou gaan binnenvaren. De reus stond wijdbeens tusschen de bemanning in, zij reikten nog niet tot aan zijn knieën, zoo zwaar en hoog stond hij boven allen uit. Voorzichtig zijn voeten neerzettend tusschen die menschen aan zijn beenen liep hij naar den voorsteven. Vandaar stapte hij met één stap over de branding heen op een in zee stekende rots, waardoor hij, den voet afzettend voor zijn sprong, het schip van zich weg stiet, zoodat het tegen den anderen oever opdrong met een vervaarlijk gekraak. Meteen had het schip aan diepgang verloren en lag het hooger op de golven. De bemanning zag den reus, donker tegen de sterren, over de hooge rotsen verdwijnen. Ja, maar nu was er plotseling deze moeilijkheid, de zee-engte bij Calais was te nauw, het reuzenschip dreigde vast te loopen! De bemanning kende echter geen moeilijkheid meer. Zij streek alle zeilen en legde het schip voor anker. Het was Friso, die het bevel gaf, dat de mannen de rotsachtige kusten aan beide zijden zouden afgraven, zoo lang tot de doorgang breed genoeg zou zijn. De bemanning ging meteen aan het werk en groef een stuk van Frankrijk en een stuk van Engeland weg, om den te nauwen doorgang breeder te maken. De rotsblokken, die zij wegkapten, stapelden zij aan beide zijden hoog op. Toen zij met het werk gereed waren kwamen zij weer aan boord. Zij heschen de zeilen opnieuw en lichtten het anker. En Friso liet naar het noorden koersen.

De reis ging nu verder zonder wedervaren. Want het vinden van een pergament in het ruim, dat gaf geen oponthoud. Dat pergament, jongens, dat gevonden werd, daar stonden eenige regels op geschreven, maar niemand van die oude zeebonken kon de letters van dat schrift ontcijferen. Tenzij Friso, die het ontrolde pergament voorlas. Dit, jongens, stond daarop: Ontscheept aan de kust van het land, dat voor u bestemd is, kiest den meest wijze en den moedigste onder u tot uw leidsman, laat rechtvaardigheid, eendracht en vertrouwen uw gronddeugden zijn.

En zij ontscheepten aan onze noordelijke Noordzeekust. Zij kozen zich Friso tot hun leidsman, hij was de moedigste onder hen, hij had hen tot deze reis gebracht en te midden van alle gevaren het onbestuurde roer genomen. Hij was de meest wijze, hij verklaarde de wijsheid van de voor de anderen ondoorgrondelijke geschriften. Zij erkenden de deugden van rechtvaardigheid, eendracht en vertrouwen. Zij noemden hun land, naar hun Friso, Friesland. Zij vochten om hun behoud tegen de springvloeden van de zee, en om hun vrijheid tegen Britten en Schotten, tegen Denen en Franken, tegen de Romeinen, tegen de Vikingen van Noorwegen en tegen de graven van Holland. Dat zijn mijn voorvaderen, jongens, en het zijn die van jullie.

Toen Friso van Taeke het verhaal uit had, kruiste hij de armen voor de borst. Zijn zoon Evert had nagedacht en vroeg:

- Is dat echt gebeurd, vader?

Wobbe zei:

- Het is jammer, dat ze zoo'n groot schip niet meer kunnen bouwen. Maar als ze dat wel konden, dan was dat schip ook niet zoo groot geweest.

Tjerk zweeg.

De wind huilde in de schouw. De regen kletterde tegen de donkere ramen. Moeder boog zich weer over het borduurraam. Zij had draden, blauw als de hemel, goud als de dageraad, groen als de zee, daar zou zij in de blanke zeilen van haar schip De Drie Gebroeders drie woorden mee borduren ...

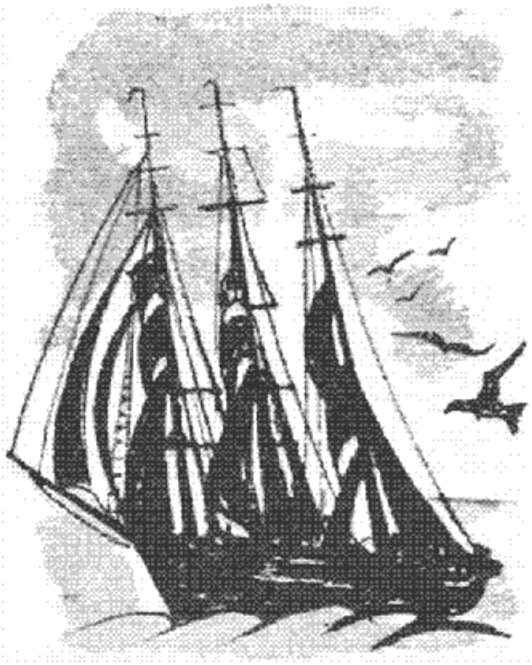

Hoofdstuk III
De meren

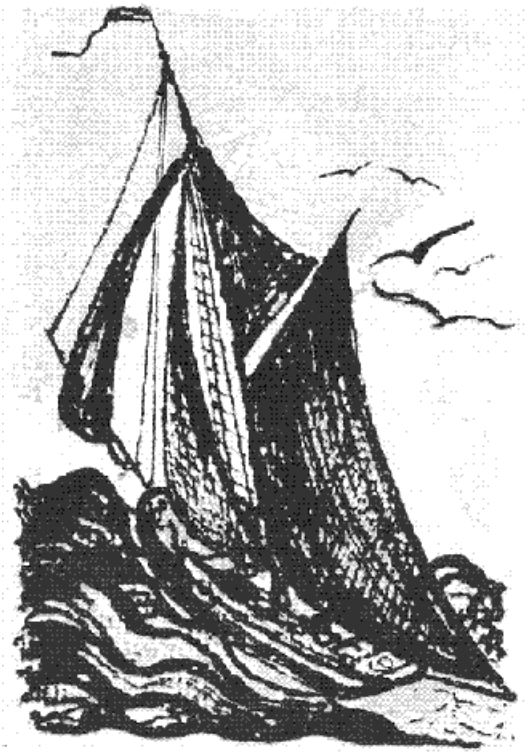

'S **Z**OMERS ging Friso van Taeke graag met zijn zonen naar de meren, om te zeilen en te zwemmen, het hart van den vader en de jongens trok naar het water. De meren van Friesland hebben alle kleuren. Bruin spat het kielwater van de zeilboot op onder het dunne, luchtige schuim, dat even op de kleine golfkammen staat en in fijne witte snoeren terugvloeit. De meren zijn donker als de zee, bruisend als de zee onder de zware wolken van de buiïge dagen. Zij zijn inktzwart onder de onweersvlagen. De meren zijn matzilver als de zon komt doordringen door de blijde nevels. Zij zijn stralend blauw onder de zon in den open zomerhemel. Daar zat de zeegod, de watergeest, naakt, behaard voor zijn kleine, naakte zonen, aan het groote zeil, de wind trilde tot in zijn polsen. Hij gaf Tjerk of Evert of Wobbe, die den schoot van het fokzeil hielden, zijn korte, gebromde wenken. De boot helde scherp en sneed over de golven, die klokkend klaterden tegen de kiel en luchtig bruisend opflatsten tegen den boeg, waarlangs het buiswater met waaiers van schuim en vonken oversloeg en ver neerregende binnen boord. Wolken trokken over het water, buien, daar de vaart van den wind achter zat. Hoe langer hoe meer aan lij overhellend rende de boot, gevleugeld in de volgebraste

zeilen, over de schuimende koppen, het kreunde zacht in mast en ra. De jongens zaten daarbij, de beenen gestrekt, hoog tegen de loef en ver achterover hellend. En de vader, de handen aan schoot en roer, keek, de oogen onder de lichte wenkbrauwen half gesloten, aandachtig naar die drie naakte kereltjes in hun wit- en roodgestreepte zwembroekjes.

Zij voeren van meer naar meer door de kalme slooten en trekvaarten, waarin bij geringen wind de boot traag laveerde langs rietzoomen en hooilanden. Een praam kwam voorbij, waarop dicht bijeengedrongen koeien stonden te droomen, de boer, die boomde, groette vroolijk. Een boerenmeisje, dat was wezen melken, zat in haar roeiboot achter de volle melkbussen en roeide met langzamen riemslag. Dat plonsde en klaterde gelijkmatig in het water, zilver droop het water van de gladde geheven riemen neer, klaterend droop het neer, geruchten van het water, daarbij het over het water ingetogen holle bonzen van het hout der riemen, wringend in de klampen. Er zijn van allerlei dingen op het water te doen. Een opgeschrikte eend rent over het water plotseling weg, schuin omhoog boven haar lang, klaterend spoor. Scholeksters zweven in prachtige vluchten krijschend over het water en over de dichte rietzoomen. Ergens op een eilandje staat roerloos de blauwe reiger, hij vliegt op, hij vliegt over de rietkragen in de wilgen en elzen van den polder. De tureluurs hebben hun roep, de karekiet loopt te schreeuwen. De grutto's vliegen over u heen, zij roepen eindelooze malen in een herhaling, snel als hun vleugelslag, een beetje

hoog, kinderlijk en droevig hun eigen naam. Nadien staan zij aan den rietkant en wandelen vervolgens op hun brekelijk dunne beenen zoo voornaam en voorzichtig rond. De parmantige kieviten hebben het druk aan den kant met niets en met alles, met honderd dwaasheden van spel en drukdoenerij. En de kemphanen, den hals hoog in de bonten en gouden kragen, vechten springend met elkaar, met een beweging alsof zij telkens gewichtig en met toeleg terugtreden op hun naar voren geplaatste pooten. Het is niet zoo erg met hen. Zij doen maar zoowat. Zij dansen een menuet voor elkaar. Ze veeren hoog omhoog, ze wippen een beetje om elkander heen. Iris en lischdodden bloeien in de kleine inhammen, plompen, daar achter is de ruigte doorkleurd van koekoeksbloem, andoorn, hop en bramen. En de verre onoverzienbare weiden der polders waarover het licht uit den hemel als zilver doorklaarde sluiers, als een glorie hangt, zijn bont in hun roestrood, hun geel en wit, van de zuring en de klavers, van de boterbloemen en de margrieten tusschen het hooge gras. Daarin, stil in den dag, stil in de verte en zonder geluid staan de zwartbonte koeien te grazen.

De zeilers keken stil naar dit alles, water, wat is er het geheimzinnige wezen van dat ons trekt, dat de geluiden doordringt en ons hart vervult. De zeilers letten op iedere rimpeling, op iederen golfslag van het water om de zeilen scherp te richten. Achter de rietlanden rijst het zware dak van een boerderij als uit den grond zelf op. Daar komen ze later aan voorbij. Koeien stonden aan den kant getreden en keken droomerig

naar hen, varkens liepen rond en wroetten in de natte modder. In het bootenhuis over de recht uit de vaart naar de boerderij getrokken sloot lag een roeiboot, tegen den geteerden boeg vlak aan het water speelden de goede, warme, kabbelende, klimmende rimpelingen van het weerkaatste licht.

Er is van allerlei te zien op het water. Nadien, als zij weer op de wijde meren kwamen onder den bonten hemel, zagen zij stormen en duisternis dalen langs de beschaduwde, plotseling donker bevlogen zeilen. Hoe hoog was tegen een zwarte wolk de trillende punt van den mast! De wind floot in de touwen. Dan rende de boot dansend over de golven. Er waren andere dagen, dan zeilden ze met regen. Regen over het water. In een inham, in het hooge riet verborgen, zat in het kleine roefje van zijn aakje een zetvisscher bij zijn netten, daar de houten dobbers nat van dansten. Nu lag het water vol kringen, duizendvoudig en druk, daar doken de naakte jongens in onder, nadien, op hun rug, zwommen ze stil door het beregende water, zwommen zij onder den regen van den hemel, onder de dampen van den regen. De regen, zacht pratend, zacht ratelend in putjes en bobbels, in snel zich verbreedende, snel weggerimpelde, snel weerkeerende cirkels, al dat drukke bewegen van den regen, die met honderdduizend vlijtige, onzichtbare voetjes over het water aan het dribbelen is.

Ja, dat was in den zomer. En in den winter, als het maar vriezen wilde, dan gingen de jongens schaatsen. Nee, dat was wat anders! Nu was de wereld klaar wit

onder de grauwheid van den lagen, dichten hemel. De besneeuwde hekken in de weiden hingen scheef. Vreemd klaar blankte het hooge dak eener boerenplaats onder de blauwwit bestoven kale kruinen der hooge iepen. In de slooten lag het bomijs in het midden over gansche lengten gescheurd met het gezakte bruine water omlaag gevallen. Tegen den horizont lichtte een toren op met het besneeuwde zadeldak, een molen, de spichtige grauwe lijnen der staken van een hooiberg. En over de meren was het geheel stil, over het ijs der bevroren meren stond een noordooster bries.

Er ging iets door de menschen heen. Ze stonden traag op van hun plaats, aan den haard. Het hout der schaatsen, het kraken van het leer, het tegen elkaar klikken der ijzers is al een vreugd, warm en trillend in de handen. Het ijs hoefde nog niet zoo dik te zijn of, langzaam uit hun traagheid opgestaan, in de vlijmende, tintelende kou gewekt tot een plotseling ander leven, vlogen de Friezen, snel als vogels, als zwaluwen, als meeuwen, over het ijs. Tjerk, de oudste, maakte het eerst, ondanks de wakken, een langen tocht naar een der dorpen aan de overzijde der meren. Daar, in de herberg, schreef hij, trotsch en om aan het gebruik te gehoorzamen, als de eerste die dien winter op schaatsen aankwam, met krijt zijn naam op den zolderbalk: Tjerk van Taeke. Dat was in den ouden tijd.

In die dagen op een avond, toen de knapen met moeder onder de schouw zaten en de lange klachten hoorden van den wind, vertelde Friso van Taeke aan zijn zonen het verhaal van den schaatsenrijder, die zijn schaduw ontvluchtte.

Dat is een mooi verhaal. Ik zal het neerschrijven nu buiten de stormwind uit het noordoosten raast en de vlam van mijn kaars zoo bewogen danst. Ik buig mij over dien ouden tijd, waarin die wonderlijke verhalen waarachtig zijn gebeurd. Zij hebben hun zin behouden voor u en voor mij. Ja, de wind zingt in het vuur onder de hooge schouw. En als ik opkijk zie ik den brand der klare, koele wintersterren in de fonkelende, bevroren ruiten.

Daar was eens in een winter als deze toen de wateren van Friesland lagen toegevroren, een man, kinderen, en die had zijn schaatsen aangebonden op den zuidelijken oever van de Morra. Hij stiet van den wal af en reed een eindweegs naar het noorden. Toen keerde hij om en reed weer terug naar het zuiden. En vervolgens ging hij rijden in korte rondten. Hij maakte krullen. Hij schreef arabesken op het ijs, gleed en dreef, rustig en voornaam, zooals een zwaan, die haar opstaande vleugels niet beweegt, in trage arabesken drijven kan op roerloos water, waarop zij haar openrevend spoor in de onbewogenheid achterlaat. De schaatsenrijder hoorde die verrukking van den staalslag op het helder ijs, het zachte schampen der scherpe ijzers, waarachter het fijne ijzel opwoei. Hij hoorde de ingetogen muziek der ratelingen en hun enkelen sprong in den zachten, doffen knàl, die zich lang en rollend voortplant en fluitend en fluisterend wegritselt midden in de dorre biezen, in de zoomen van bund en van riet. De schaatsenrijder had de vreugd van de hooge reine lucht, die ieder geluid omvangt en met haar klaarheid omwikkelt,

van de koude aan zijn tintelende wangen, aan zijn doorgloeide ooren en diep in zijn warme keel en zijn longen, van den koelen wind, die bij de openingen aan hals en mouwen door zijn kleeren heendrong tot boven zijn schouders en tot beneden zijn borst.

Zoo had de man zich ten volle overgegeven aan de gratie van zijn bewegingen, aan zijn diepe genot, waarin iedere spier van zijn lichaam, heel zijn wezen, zijn adem, zijn ziel harmonisch deel hadden. Gebonden aan schaatsen en ijs, aan de wetten van evenwicht, van maat en beweging, was hij de bevrijde in de eenzame en blijde keerkringen van zijn sierlijke vlucht.

Totdat de man begon te letten op iets wat over den ijsvloer met hem meegleed, wat hij telkens zag, voor zich, naast zich aan rechter- en linkerkant, en achter zich als hij er naar omkeek. Hij wilde er naar toe glijden, en het ontweek hem in dezelfde vlucht. Het was even snel als hij, niet vlugger, niet trager, het was aan hem gebonden. Als hij er een arm naar uitstak, stak het in dezelfde richting eveneens een arm uit. Als het vóór hem was rende hij het plotseling snel na met maat-vasten slag, het rende hem vooruit met dezelfde slagen van schaatsen en van armen. Recht overeind staande hield hij in voor deze vlucht en stond stil met een breeden zwaai: het maakte denzelfden breeden zwaai en stond stil met hem. Hij keerde om en reed terug. Maar toen hij achter zich keek, merkte hij, dat het hem volgde in die vlucht tot onder zijn ijlende voeten. Hij week uit, het week met hem uit. Hij ontvluchtte het in een wijden boog, en het dreef in dien boog met hem mee. Hij ontkwam het niet. Het was,

waar hij was, het hield hem omvangen, het omgaf hem. Als hij, zonder de schaatsen op te heffen, met duwende bewegingen in de knieën, achteruit reed, gleed het met dezelfde bewegingen met hem mee achteruit. Toen hij een vlucht van kringen begon, begon het dezelfde vlucht. Toen hij de kringen korter trok en plotseling in een snelle wenteling duizelingwekkende pirouettes maakte, maakte het die mee aan de punt van de verticale as, waarom hij rond draaide, en stond in de lengte over het ijs te draaien naast hem. Met gestrekte armen als smalle vleugels ontvluchtte hij die dolle wenteling in een vasten, breeden streek, het strekte onder zijn voorovergebogen gestalte de armen als vleugels uit, evenals hij, kruiste zijn beeld, ontweek hem, kortte zich, verlengde zich, dreef achter hem, keerde, geheel naar zijn beeld, weer terug, om tegelijk met hem tot stilstand te komen.

Toen beving den man plotseling een razende drang om bevrijd te zijn van de obsessie zijner schaduw. Voorover en met korte rukken van de armen voor de borst, met zekere en breede slagen der schaatsen, met immer langere halen, vluchtte hij, vlóóg hij over het ijs! Hij keek om, en hij zag, hoe zijn schaduw hem volgde in een eendere ijlende vlucht, gezwind als hij, met zijn slagen, met zijn drift en zijn snelheid. Hij reed altijd harder, schuin voorover, de wind suisde hem om het hoofd, vervulde met een diep gezoem zijn ooren. De schaatsijzers zongen in keer en wederkeer van twee hooge tonen, twee elkander vervolgende, elkander narennende schampende geluiden, die ten laatste in het gegons in zijn ooren twéé accenten

werden in één gebonden toon van fluiten, van ijsklokken.

Zoo reed de man over de vonkende, violette ijsvloeren, waarover de roode zon, koud en groot in de grauwblauwe nevelen onderging. Hij reed over trekvaarten en breede slooten en had de laatste zwakke stralen van de zon terzijde: zijn lange, gerekte paarse schaduw gleed tot ver in de besneeuwde weilanden mee, brak tot een flitsende en onmiddellijk verdwenen rechtstandigheid over de hekken, ijlde verder over het ijs der dwars getrokken polderslooten.

De man, kinderen, reed over de lange Fluessen, over het Heegermeer, over de Rakken en het Slotermeer en over het Slotergat, over de Woudsloot naar het Brandemeer en over de Groote Brekken. Het was nacht geworden en de heldere maan stond zilverklaar in die wijde en zuivere eenzaamheid van den waterklaren hemel.

De schaatsenrijder had de maan voor zich, of achter zich, of bezijden zich. In haar koel licht glansden mat en als wakker in een slaaploozen droom die onafzienbare vloeren van ijs, waarover de koude lichtstroom in banen lag. En als de schaatsenrijder omkeek, of terzijde zich keek, altijd zag hij zijn schaduw, nu ingekort en blauw, meeglijden, meevliegen. En hij bleef met hijgende longen haar vluchten in dezen kwellenden wedloop, die hem geen rust liet.

En telkens als de schaatsenrijder van het eene meer naar het andere over de trekvaarten reed, zag hij in de rietzoomen of in de weilanden den sprong van het vluchtig spiegelbeeld der maan flitsen in het ijs van de

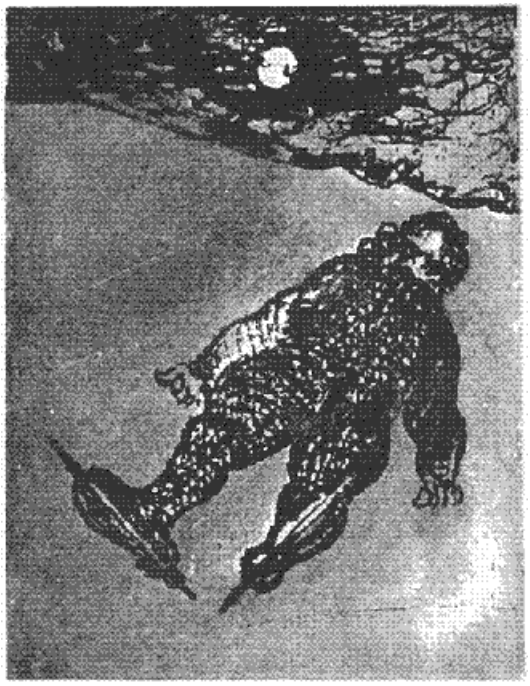

Antoon Coolen, ***De drie gebroeders***

dwars het land ingetrokken slooten. Maar aan zijn andere zijde, daar sprong en holde zijn schaduw mee en verduisterde telkens met een flits die in het maanlicht fonkelende voren. Zijn schaduw was onvermoeibaar als hij, onweerhoudbaar als hij.

En hij reed over de Follegasloot naar het Tjeukemeer. Hier was hij in een onbegrensde eenzaamheid van ijs. Niets dan ijs en maan, geen oevers, geen wereld, geen geluid dan dat van zijn zingende schaatsen en het hijgen van zijn adem in de verlaten stilte van den nacht.

En hij reed en reed, steeds harder en harder! Het ijs had geen einders meer, er was geen land meer, niets dan deze vlakte, waarvan de geheimzinnige verten zonder grenzen verloren lagen. En steeds werden de slagen van den schaatsenrijder krachtiger, steeds werd zijn vlucht sneller, steeds razender zijn wanhopige vaart naar de bevrijding.

Maar plotseling zag de man vóór zich de glinsterende kabbeling van maanoverschenen zwart water, een groot en donker wak in het ijs! Hij strekte de armen uit, als de schaduw achter hem. Maar hij kon zijn vaart niet minderen, hij kon niet inhouden en vlóg, de armen wijd uitgespreid, met een sprong het water in!

Bruisende, opspattende golven in het geslagen water, de koude sloeg hem op het hart, doorbeet en doorvlijmde hem. Maar vóór zijn borst als voor den scherpen boeg van een voor den storm uit rennende zeilboot week het water uiteen. De baren vormden een woelige, schuimende, zich verbreedende baan achter hem, het gegeeselde en bewogen water overspoelde in

zijn golvende deining de ijsboorden van het wak.

En toen, kinderen, vloog aan den anderen kant van het wak de man met zijn hals tegen den messcherpen ijsrand op, het ijs doorsneed zijn hals, het lichaam schoot onder het ijs, gestrekt en snel als een pijl vooruit, het afgesneden hoofd schijverde tollend in razende vaart over de spiegelgladde vlakte. Totdat bij een volgend wak de schaatsenrijder uit het water rees in dat ondeelbaar oogenblik toen het hoofd hem weer ontmoette en in een klemmenden greep zijn plaats op den hals weer innam.

De schaatsenrijder leunde op den gladden ijsrand, heesch er zich aan op en klom uit het water. Toen hij weer overeind stond zag hij het bevroren bloed zwart in het ijs op zijn borst en handen. En gebroken van vertwijfeling, van zijn onmacht in dezen wedloop, van angst en van pijn zeeg hij neer in de eenzaamheid van den nacht.

Maar toen hij languit neerlag zag hij op naar den hemel, naar die bevrijdende eindeloosheid, die, van einder tot einder rein en smetteloos in haar koepel, zijn schaduw niet droeg.

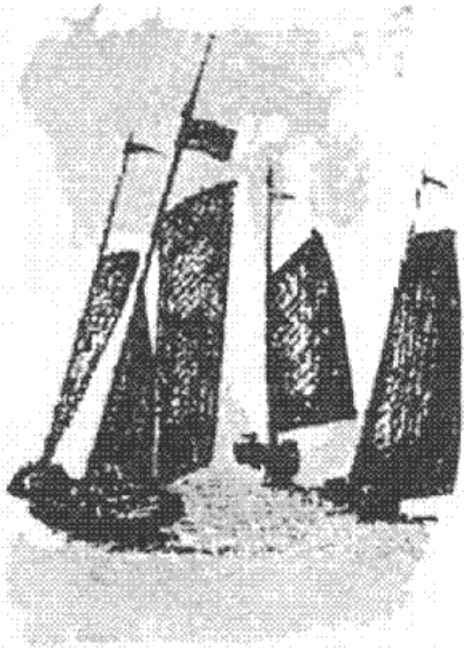

Hoofdstuk IV
Sjieuwke

FRISO van Taeke had een zuster, zij heette Sjieuwke. Als zij een man was geweest, zeiden de menschen wel eens, dan had haar leelijkheid haar niet gehinderd. Zij was echter geen man, zij was een vrouw, zeiden de menschen dan heel wijs, nu misstonden haar die sterk ontwikkelde wenkbrauwen en het rossige haar op de bovenlip van den geplooiden mond, dien mond, die er vroeg oud uitzag. Sjieuwke stond wel eens voor den spiegel en lachte een beetje spottend en medelijdend met zichzelf. Zij woonde in een heel oud huis, dat had nog de houding van een kasteeltje, een hoogopgetrokken gevel met ranken top, langwerpige gothische ramen met diagonale loodglasruitjes, een eiken deur, waarvoor drie hardsteenen treden. In den hoek tusschen den baksteenen gevel van het huis en den langeren, lageren, wit gepleisterden gevel van het gebouwtje, dat als koetshuis en paardenstal werd gebruikt, stond een forsch en fier torentje. In de nok van den topgevel stond op zijn spil het wagenrad, daar kwam iedere lente het ooievaarspaar wonen, om Sjieuwke gezelschap te houden en om de menschen in de buurt te verblijden. Sjieuwke's huis was een oude stins, afgebrand, vernield, vergaan, gedeeltelijk afgebroken, voor een ander gedeelte hersteld. Haar vader, die het

als een ruïne gekocht had, had het tot een bruikbaar huis laten restaureeren. De grachten waren gedempt, er lag een groote tuin om het huis heen, een moestuin er achter. Den Wytsenburg, heette Sjieuwke's huis. Er hoorde een kleine boerderij bij, Sjieuwke beheerde die, zonder er veel naar om te kijken. Haar broer Friso berekende, dat ze er geld op toegaf, wat zij tegen de feiten in ontkende, gelukkig en trotsch, dat er nauwelijks iets op haar tafel kwam wat niet van haar eigen grond was. Zij spon haar eigen wol, ze droeg grove, dikke kousen en wees met vreugde de paar vetgemeste schapen aan, die de wol er voor gaven. Zij woonde in hare eenzaamheid, met haar vele gedachten. Zij had in het morgenrood van haar leven wel eens naar dat groote lichaam gekeken, dat zij in den spiegel zag, de donkere, gele huid, een boezem, waarvan de haren zich niet Keten verwijderen, een linkerborst, die grooter was dan de rechter, en bovendien had God haar met een paar platvoeten op de aarde geplant. Zij had wat dat betreft weinig aan haar liefde mee te geven, zij had weinig rijkdom in haar bloote armen. Zij had met de liefde geen raad geweten, zij had er geen tact voor. Haar donkere altstem was een beetje schor als zij praatte, die stem klonk echter helder door als zij zong, in de eenzame kamers van haar burcht. Maar haar oogen waren zeker niet leelijk, ze lagen diep onder hun overschaduwing, heldere, schitterende, ondernemende en opgeruimde oogen. De mannen voelden zich bij Sjieuwke niet op hun gemak, zij had zoo iets plomps, sommigen zeiden: zij is als man bedoeld, maar per vergissing als vrouw uitgevallen. Sjieuwke kwam

graag bij haar broer Friso, vooral in de dagen toen de jongens nog kleine wildemannen waren. Op handen en voeten kroop ze voor de kinderen rond als een paard, als een dappere Beyaart, en ze riep de jongens:

- Hier Ritsaart, Witsaart en Adelaart, kom op mijn rug en strijdt tegen den vijand.
- Tegen welken vijand, tante?
- Tegen alle vooroordeelen!

En ze reed rond met drie van de vier Heemskinderen op haar rug, ze zei wel eens lachend, dat zij den vierde moest hebben, haar Reinout.

- Trouw, zei haar schoonzuster.

Maar Sjieuwke antwoordde:

- Nóóit!

Nooit. Maar een kind! Dat was wat anders. Zie, die drie jongens, die schreeuwden luidkeels van vreugde als tante Sjieuwke kwam. Zij stoeiden met haar. Zij klommen boven op haar. Zij kusten haar. Wobbe zag haar platvoeten niet. Hij zei:

- Wat heb je mooie oogen, tante!

En het gevolg daarvan was, dat Sjieuwke, de groote handen tusschen de knieën, in de houding van een man, voor zich uit zat te staren.

- Wat is er Sjieuwke? vroeg haar schoonzuster.
- Niets!

Na den dood van hun vader hadden Friso en Sjieuwke een klein vermogen te deelen gehad. Friso en zij hielden veel van elkaar en zij was het met haar broer, die toen nog student was, gemakkelijk eens geworden in de regeling van de nalatenschap. Zij had er op gestaan,

om het oude kasteeltje te behouden en te blijven bewonen als hij zich ergens anders zou vestigen en zou trouwen. Zij had zonder haar burcht geen bestemming, geen grond, geen vloer om er met haar platvoeten op te staan. Friso begon een praktijk in de omgeving, later trok hij zuidelijker, hij bleef graag bij de burchtvrouwe te gast komen. Hij maakte dan zijn wandelingen in den omtrek, de menschen kenden daar dien zonderlingen mijnheer met zijn hoogen hoed, zijn pij en zijn broek van bombazijn. 's Avonds zat hij stil bij Sjieuwke onder de schouw, de schouw met de caryatiden, zandsteenen beelden, dat waren Adam en Eva op wier in smart gebogen hoofd de breede schouwlijst zwaar rustte. Hier zat hij in de kamer met die donkere lambrizeering en het verbleekte behang, de diepe raamnissen, de klok, die er stond vanaf dat hij kleine jongen was, hier lag zijn kleinste jeugd, de kamer bewaarde er alle ongeschonden herinneringen van. Sjieuwke en hij spraken niet veel. Sjieuwke kon soms naar hem zitten kijken. Zij zag hem, hoe hij vrij en onafhankelijk was, heer en meester, soms trok hij weg, dan had hij zijn patiënten aan een vervanger overgelaten, hij trok de bosschen in, daar was van alles te doen waar hij getuige van wilde zijn. Hij bleef een week weg, hij had in weer en wind geleefd en kwam terug met een lucht van hars, van regen en grond in zijn kleeren. Op weg naar huis kwam hij graag voor een avond en een nacht op den Wytsenburg, ja, vrij, zei hij tegen Sjieuwke, anders hebben de dingen geen zin. Maar nu waren daar weer die drie jongens, die riepen. Dat is erger dan stormen en bosschen en sterker dan vrijheid.

Sjieuwke dacht daar over na. Zij woonde in haar eenzaamheid, met een paar dienstboden, die zij de lange winteravonden bij zich liet aan het vuur. Sjieuwke jaagde en zwom. Zij reed paard. De menschen spraken daardoor veel kwaad van haar. Zij was er onverschillig voor. Er waren menschen, die beweerden haar een pijp te hebben zien rooken met de vaardigheid van een geoefenden, ouden Frieschen schipper. Sjieuwke trok er zich niets van aan. Zij zong luidkeels door haar huis. Zij had ook dagen, dat ze stil en somber was. Dan wisten de meisjes in de keuken, dat ze beter uit haar buurt konden blijven en haar niet moesten lastig vallen. Dan liep Sjieuwke fluisterend heel druk in zichzelf te praten, zij moest het met zichzelf eens worden over het een of ander, over dien Reinout, het vierde van de Heemskinderen, háár kind.

- Trouwen? Nooit!

Zij zou het kind alleen hebben, het alleen opvoeden, trotsch op dat onafhankelijke bezit, het kind zou niet den naam van een vreemde, maar haar naam hebben. Het zou haar burcht voortzetten, daar zou geen man in deelen. Geen man zou treden in die eigen wereld van haar en haar kind, en wat zij bezat zou voor het kind zijn: hier, geborene uit het niets ontziende verlangen van uw moeder!

Om van haar opwinding te bedaren ging Sjieuwke paardrijden. Daar reed ze, de burchtvrouw, een ruiter, vierkant in de platte, stevige schouders, een ruiter in de dreven en dravend langs de dijken.

Wat gebeurde er in den tijd, in het leven, de sei-

zoenen volgden elkander op, de jaren. Toen konden de menschen weer over de burchtvrouw praten, nu was zij gezien op een wonderlijk paard. Dat was een paard uit een sprookje, wit met donkere vlekken, een hermelijnkleurige Oldenburger merrie, Diana heette het, een jong dier met prachtige donkerwitte manen en een langen geelwitten staart, een staart die zoo sierlijk in zijn lengte òpzweefde als de amazone in draf was! Maar Sjieuwke kwam met deze ritten haar opwinding niet meer te boven, zij bedaarden haar niet meer. Zij zat nadien met haar twee lange armen vooruit, de handen om de knieën. Zij keek naar haar armen. Zij zat met die lange armen te houden, daar kon zij mee grijpen, daar kon een jongen veilig tusschen groot worden, zij zou hem ook leeren paardrijden en zwemmen, zij zou hem alles leeren.

's Avonds bij het licht van haar kaars zat zij op den bedrand, ineengedoken, met haar groote voeten in de handen. Zij streek met haar hand langs de geplooide, dikke huid van de harde, platte voetzool, zij hield haar teenen tusschen duim en vier vingers. Voorover, den forschen rug gerond, de kin op haar knieën, zat zij en keek naar die onbarmhartige voeten. Zij kon ze voor zichzelf verbergen. Zij maakte haar haren los en liet ze, voor haar aangezicht, op haar voeten vallen, dat was zacht, en, in de minste bewegingen, bijna stroomend over de wreef van haar voet. Nu had zij haar voeten bedekt, maar ze hoefde hun toch niets kwalijk te nemen. De voetzool werd harder met de jaren, dan zou ze ook krachtiger staan, ze hoefde hun niets kwalijk te nemen. Een kind slaat

zijn armen om uw hals, het kijkt naar u omhoog, het kijkt in uw oogen.

- Moeder, ik zie een lichtje in uw oogen.
- Kijk eens goed.
- Ik zie een mannetje in uw oogen!
- Kijk eens goed!
- Dat mannetje ben ik!

Tot aan haar oogen trok Sjieuwke de lakens over zich heen. Zij spreidde haar lange armen naar weerskanten uit.

- God. Geef mij een zoon!

Dan sloeg zij haar armen dicht over haar illusie. In dien greep gleden haar gestrekte handen naar haar schouders omhoog, zij gleden hooger naar haar wangen. Zoo wiegde zij het hoofd tusschen haar handen. Zij fluisterde weer. Zij moest het nu gauw met zichzelf eens worden.

Later wisten de menschen weer van alles over Sjieuwke te vertellen, zij deed domme dingen. Zij deed mee aan landelijke feesten in haar omgeving, er werd gelachen over een streek, dien zij had uitgehaald. Zij had meegedaan aan een ringrijderij. Daar was zij in haar Friesche costuum, met haar hermelijnkleurige Oldenburger merrie, dat nieuwe paard, voor de witte en vergulde krompaneelensjees komen aanrijden. Dat was prachtig, zooals ze daar kwam aanrijden, maar het was misleidend, ge moest haar niet van dichterbij in haar grof en leelijk gezicht zien. Zij had aan de ringrijderij meegedaan en een heer bij zich gevraagd, wat zal dat voor een mijnheer van de Friesche landaristocratie geweest zijn! Sjieuwke had zich aangesteld.

Zij gaf dien mijnheer de teugels, ze had met het ringsteken telkens gemist onder het luide gelach van al de kijkers. Daar waren nog andere dingen. Er werd verteld, dat zij bij zulk een gelegenheid, na zich eerst als een gek te hebben aangesteld, een al te ondernemenden man met een zweep een blauwe striem over het oog had geslagen. Er werd nadien verteld, dat zij tegen zekere plagerijen zichzelf op haar burcht met een jachtgeweer beschermde, zij zat bij de nadering van haar belagers voor een der ramen, voor een der schietgaten, legde aan en mikte om den vijand op de korrel te krijgen. Zondags reed zij in het Friesche costuum, het bontgekleurde kleed, den omslagdoek, den kanten voorschoot, met haar sjees naar de kerk. De menschen moesten altijd naar haar kijken, zooals zij in haar bank zat en zong, met den mond zoo geweldig wijd open. Daar zat zij, die vrouw die zwom, die in den winter op de hazen en in den zomer op de eenden schoot, die amazone, die op haar prachtige jonge Oldenburger langs haar akkers draafde. Maar ge moest dat zien: wat een handen, wat een wenkbrauwen, ze had een snor, en dan die groote, scheeve, schuivende voeten van haar. Ze hoefde waarachtig de mannen niet met een geweer van haar deur te houden. Wie zou haar willen, tenzij de een of ander, die haar om haar geld en om haar huis nam, en dien deed ze beter niet met een schot hagel af te schrikken. Daar zat zij, die vrouw, die pijpen rookte als een schipper. Maar in het gezang klonk haar alt boven alles uit, dat deed zij natuurlijk alleen maar voor het pleizier om zichzelf zoo onbeschaamd, zoo vervoerd en zoo hard te hooren

zingen, zij wiegde daarbij het hoofd heen en weer. En door het hooge, witte loodglasraam viel in de heldere ruimte de zon op het goud van haar kap, dat fonkelde telkens met verblindende, vlammende straaltjes, men kon daar niet tegenin kijken. Dat wist zij zeker. Daarom wiegde zij zoo met het hoofd.

In die dagen schreef zij aan haar broer Friso, hij vergat den vaderlijken burcht, en waarom zij hem niet meer zag.

Kort nadien kwam hij. Hij kwam in zijn dogcar met een Engelschen roodvos ervoor. Hij kwam als een wervelwind het erf oprijden. Hij droeg niet alleen den hoogen hoed boven zijn korte pij, hij wilde als een heer komen en daarom droeg hij ook handschoenen. Hij spande zijn paard uit, zadelde het af, verzorgde en stalde het. Hij bleef lang in den stal en bekeek met alle aandacht Sjieuwke's nieuwe paard. Toen hij nadien Sjieuwke begroette was dat het eerste waarover hij sprak, die zeldzaam mooie Oldenburger, die ze had. Nadien stonden zij naast elkaar in de huiskamer, bij de hooge schouw, Sjieuwke was bijna even groot als haar broer. Friso gaf zijn korte, gebromde en stugge antwoorden op Sjieuwke's vragen, ja, zijn vrouw was gezond, zijn jongens groeiden groot en werden voortreffelijke bandieten. Toen Sjieuwke niets meer vroeg, dachten zij beiden aan hun jeugd. Zij gingen naar een kleine kamer, die een raam had op het zuiden.

- Hier zat moeder dikwijls en naaide en borduurde, zei Sjieuwke.

Zij gingen de verweerde treden naar den tuin

af. Voor het huis keken zij omhoog en zagen het ooievaarsnest.

- Kijk, zei Sjieuwke, hier stond vader ongeveer, toen hij dat ooievaarspaar daar boven en hun jongen tegen den indringer beschermde. Wat plofte hij zwaar neer!

Zij hepen om het huis heen. Zij kwamen achter in den tuin bij een grooten, gesmeed-ijzeren zonnewijzer, de versierde cirkels in den grooten band en den met een ster gepunten, naar boven gerichten pijl. De Romeinsche uurcijfers waren half uitgeroest, de steen, waarop de zonnewijzer stond, was verweerd, groen uitgeslagen en met mos begroeid.

- Hier hepen wij als kinderen op onze teenen omheen, en keken hoe laat het was.

Nu viel er geen schaduw van de zon. Het ging regenen. Zij gingen naar binnen. Het ging luider regenen. Binnen luisterden zij naar het gerucht van den regen tegen de loodglasruiten. Zij aten bij kaarslicht, dat brandde op de oude luchters. De meisjes hepen stil in en uit om te bedienen. Sjieuwke bood haar broer uitstekende gerechten aan en liet niet na bij eiken schotel te zeggen: groenten uit onzen moestuin, haas, die op onzen grond is geschoten, fazanten van het landgoed, compote van onze eigen vruchten, en het brood, dat ge tusschen uw handen breekt, is brood van mijn tarwe. Als het duizendjarig rijk van Christus komt is de wereld misschien niet meer zoo ingewikkeld en leeft iedere mensch in dezen vrede te midden van de vruchten van zijn eigen grond. Toen vroeg zij, of hij nog van die buien had, dat hij

dronk als een Kozak? Ja, zij kon gerust zijn. Waarom hij dat niet naliet? Hij deed dat, als hij dat wilde, en hij maakte daar een eind aan, als hij dat wilde. En verder geen verantwoordelijkheid tegenover niemand, dan tegenover zichzelf: ik weet wat die kleine schade beteekent aan wijsheid en aan gezondheid.

Toen zij met eten klaar waren rookte hij, onder de schouw zittend, een pijp, en zij ging onder het lamplicht voor zijn oogen aan een spinnewiel zitten, zij trapte met haar krachtigen voet het wiel, dat het snorde, en zij spon en spon. Zij trapte met zooveel nadruk, zij boog wiegend met haar bovenlichaam telkens een beetje door. Zij hield de oogen neergeslagen. Zij onderbrak even haar bezigheid. Zij keek naar zijn voeten en stak haar eigen voet er naar uit.

- Wie heeft de grootste?

Hij bewoog niet. Daarom stond zij op en kwam haar voet naast den zijne zetten. Er was verschil. Zij zei:

- Je wint het van mij.

Wat voor zin had dat. Sjieuwke ging weer zitten, en spon en spon. Friso vroeg:

- Wat spin je?

- Wol.

Hij had nu de armen gekruist voor de borst. Door de rookwolken heen keek hij naar den vloer. Zij hield even haar voet weer in, en herhaalde:

- Wol.

Friso echter keek naar het raam waar de regen tegen kletterde. Na een stilte zei Sjieuwke:

- Wol, die een bijzondere bestemming heeft.

Zij lachte een beetje onzeker, een beetje verlegen. Zij

keek met verstrakt gezicht naar hem op, toen hij vroeg:

- Waar is die wol dan voor bestemd?

- Voor mijn kind, zei zij.

Zij zei het heesch met haar schorre, donkere stem. Zij wendde het gezicht af. Zij keek droomend in de ruimte der kamer, naar het glanzen van het licht op de oude meubelen. Friso dook met zijn harigen kop uit de dikke rookwolken op. Het voorhoofd gefronst keek hij onder zijn neerhangende wenkbrauwen recht voor zich uit. Toen kneep hij zijn oogen half dicht en zei:

- Zoo.

Na een tijdje vroeg hij:

- Heb je me daarvoor laten komen?

Zij knikte, de oogen neergeslagen, een kort zwijgend knikje. Haar voet duwde den trapper van het spinnewiel een paar keer langzaam op en neer, zoodat het wiel niet rondliep, maar alleen heen en weer schommelde. De kanten voorschoot, die met vouwen en plooien op haar groengebloemde kleed lag, die kanten teerheid in haar schoot, wit als bloesem, daar keek hij naar.

- Ga eens staan.

Nee, hij zag niets. Misschien dat haar schouders iets afhingen, doorzakten naar dat gebaar, waarmee zij haar schoot straks naar voren zou steken. Maar in haar gezicht onder haar jukbeenderen was zij geteekend. Weer wendde zij het hoofd van hem weg. Zij keek naar de duisternis van het raam. Zij luisterde naar den regen over het land. Met afgewend gezicht zei ze:

- Het zal voorjaar zijn, als het geboren wordt.

Toen zij zouden gaan slapen nam Sjieuwke haar broer mee naar de linnenkamer. Zij opende een oude kast, er was meteen een geur van linnen en lavendel. Toen zij tusschen de deuren van die oude kast stond vroeg hij:

- Wie is de vader?

Over haar gestrekten arm heen keek zij naar hem om.

- O, zei zij, dat is een vrije, onafhankelijke Fries.

- En je trouwt niet?

- Nooit!

Toen bukte ze zich en nam lakens voor hem. Zij kwam overeind en gaf hem die lakens. Zij eerbiedigde daarmee een oud gebruik van het huis, van haar moeder, die den gast schoone lakens meegaf, opdat hij zeker zou zijn, dat ze volmaakt zuiver waren.

Hij knikte. Zij volgde hem de trap op, de trap, waarover geen looper lag, de treden kraakten luid. Zij kwamen in de gastenkamer met haar wankelen vloer. Beiden hadden hun blaker in de hand. De vlammen dansten op den tocht in het oude huis, groot verschoven en sprongen de schaduwen langs de muren.

Zij vroeg hem nog:

- Maar ik kan er toch van op aan, dat je komt als het geboren wordt?

Hij was al bezig zijn korte buis uit te doen.

- Ja, zei hij.

Het zou in het voorjaar zijn. Maar Sjieuwke kreeg van allerlei moeilijkheden, die had zij aan zichzelf te wijten. Zij kon haar toestand niet verbergen, zij

had geen verlangen dien te verbergen, ze had er voor zichzelf geen reden voor. Zij gaf aanstoot en ergernis. Zij had de orde aangetast, die zich te weer stelde met verachting en veroordeeling. De menschen hadden het er druk over. Sjieuwke had een kleine gemeenschap om zich heen, die niet zoo gauw het geschokte evenwicht terug had. Ja, zei Sjieuwke, wat kunnen zij mij allen schelen, en zij hield de handen op haar schoot. Ja, zei Sjieuwke in hare eenzame nachten, zij zijn allen beter dan ik, waarom zouden zij mij niet veroordeelen? En zij sliep en haar kind groeide sluimerend in haar schoot. Dat verborg zij niet. Maar dit konden de menschen niet uitstaan, dat niemand wist, wie de vader was. Hoe had zij dat klaar gespeeld. Hoe had zij dat klaar gespeeld tegenover die onvergelijkelijke, bewonderenswaardige, alles achterhalende scherpzinnigheid der achterdocht van de menschen? Sjieuwke sliep. Maar onder haar rechters waren er velen, die niet sliepen, die 's nachts wakker lagen door die hinderlijke, kwellende gedachte, welke zij niet konden oplossen, wie de vader was! Daar werd over gestreden en getwist. In de dorpsherberg, onder de berookte balken, had een der dorpelingen zoo geheimzinnig gedaan, die hief zijn glas en verkondigde: hij wist het, wie de vader was. Het had hem een pak slaag gekost toen hij met die flauwe onthulling kwam: de vader? De vader was .... een màn! Maar Sjieuwke's beide brave dienstboden werden uit haar huis gehaald, dat had zij aan zichzelf te wijten.

Zij moest er op uit, om andere meisjes te zoeken. Zij kon er geen krijgen. Alle vaders en moeders hielden den

breeden mond gesloten en schudden traag en vastbesloten neen met het hoofd. De alleenstaande vrouwen, die bij haar hadden kunnen komen, hielden de oogen van haar afgewend en schudden neen met het hoofd. Sjieuwke stond toen zelf in de keuken. Een staljongen van de boerderij maakte het fornuis aan. Sjieuwke stond zingend voor de waschtobbe. Zij had geen tijd, om paard te rijden, o, maar dat had zij in haar gezegende omstandigheden toch niet meer kunnen doen. Nu reed de staljongen iederen dag op Diana. Waarom moest dat nu juist die staljongen doen. Hij kon zich daarbij verdiepen in allerlei gedachten, hij had zijn oogen niet in den zak, en begreep best, waarom de burchtvrouw zelf niet uitreed. De gemeenschap zei nu nog vastberadener neen, als Sjieuwke weer pogingen deed om een dienstbode te krijgen. Sjieuwke deed het strijkwerk, zij mangelde in de linnenkamer. Zij poetste koper, zij schrobde en dweilde, de schrandere staljongen droeg water aan.

- Wij slaan er ons doorheen. Het heeft niets te beteekenen.

Het had ook niets te beteekenen, Sjieuwke's handen stonden met vreugde naar het werk. Ten laatste echter tastte zij de gemeenschap aan in een kwetsbare plek, zij kreeg toch een keukenmeid, een oudere vrouw, die van het noodlot een hazenlip had gekregen, een gezegende hazenlip, en nog een meisje kreeg zij, een klein mager ding met groote oogen, dat had ook iets met het noodlot te maken gehad, dat meisje hadden ze in de gevangenis gestopt en na een paar jaar er weer uitgelaten. Neen, geen diefstal of zoo iets: dit meisje

had haar onechte, pasgeboren kindje vermoord. O, misschien had zij het niet vermoord, maar ze had op haar zolderkamertje alleen maar zoo'n ontzettenden angst gehad, dat dat kindje met zijn geschreeuw haar zou verraden, toen had zij op dat open mondje een kussen gelegd. Nu liep dat meisje hier rond, het was alsof zij altijd tranen in haar oogen had, omdat zij die teedere kleinheid van dat open mondje maar niet kon vergeten.

En Sjieuwke spon en spon. Zij breide in de lange winteravonden. Er viel sneeuw langs haar donkere ramen. Het was winter over het stille erf. De grijze hemel hing laag over de als scheeve bezems opgestoken, gespreide takken van de knotwilgen, over de elzen en de esschen, waarin soms, zwart en groot, de kraaien zaten neergestreken.

De dominee kwam, een jonge man, blond, met diepe heldere en ernstige oogen. Hij verwierp het doel, dat zij beoogd had, het doel waarvoor uitdrukkelijk het huwelijk is ingesteld, dat trouwens meer dan het enkelvoudige moederschap beoogt. Zij had zich wederrechtelijk het doel van het huwelijk toegeëigend, zonder het huwelijk te aanvaarden. Daardoor had zij het huwelijk miskend en het doel ervan ontheiligd. Maar al is het doel nòg zoo hoog, het heiligt nimmer een middel, dat in zich slecht is.

- In zich? vroeg Sjieuwke.

- In zich, door de omstandigheden, waardoor haar daad tegen de ordonnantiën was.

De dominee kon niet in de redenen treden, waarom

zij ongehuwd was. Wel wist hij, dat men berusten moest in den opgelegden levensstaat en zich niet op deze opstandige wijze daartegen mocht verzetten. De ongehuwde moeder, die uit zwakte een misstap beging, diende men in bescherming te nemen tegen de wreede aanvallen, waaraan een hardvochtige maatschappij haar bloot stelde. Daarom zou hij zich er niet tegen verzetten, dat zij nu dat meisje met die groote oogen bij zich genomen had, dat haar eersten misstap door een tweeden had laten volgen, misschien juist omdat de maatschappij haar niet beschermde. Maar hij betwijfelde, of dat meisje nu hier het juiste voorbeeld had, om zich weer op te heffen.

- Maar niemand wilde haar in huis, zoomin als die met den misstap van die hazenlip.

Ja, om nu die met die hazenlip in een adem te noemen met die met de groote oogen, daar trof ze hèm niet mee, die over de wreede aanvallen van een hardvochtige maatschappij gesproken had! U, zei de dominee, u hebt zich van die dingen trouwens geen rekenschap gegeven, u hebt de maatschappij getart en uitgedaagd. En hij vond het treurig, dat dat in zijn gemeente gebeurd was. Hij vroeg, wat zij daarop te zeggen had.

- U hebt gelijk, zei zij. Dit alles wist ik. Ik wist wat ik deed en wat ik wilde. Maar ik heb leven gevoeld. Wilt u, die zooveel beter is dan ik, niet voor het kind bidden?

- Maar vindt u het niet verschrikkelijk, dat het kind geen vader zal hebben?

- Het zal mijn geluk en mijn trots zijn, dat ik het

alleen heb. Ik zal er tegelijk vader en moeder voor zijn.

- Dus het zal zonder vader in het doopboek worden ingeschreven.
- Ja, met mijn naam, den onze!

Sjieuwke zong liederen met haar luide stem. Zij had leven gevoeld, ja, daar zat het te trappelen met zijn kleine platvoetjes, dat waren van die zoete, kleine martelingen, die haar verrukten. Zij maakte een doopjurk, een doopkleed met veel kant en veel borduursel. Er kwam zooveel vaart en drift in haar. Zij bekleedde ook zelf de wieg en stond de bonten binnenvoering tegen het vlechtwerk te naaien, o, kijk, dat was een kleinigheid, zij was links, zij naaide en borduurde en bekleedde met de linkerhand. Zij hield die handen tegeneen, haar linkerhand was grooter dan de rechter, neen, zij had geen evenwicht, geen harmonie in haar lichaam. In die dagen stond zij ook weer voor den spiegel. Ik ben veranderd, zei zij. Zij zag de trekken van haar broer op haar eigen gezicht. De herinnering aan haar vader werd levendiger dan ze na diens dood geweest was.

- Ik lijk op hem. En hij was berucht om zijn leelijkheid!

Dan legde ze de handen op den schoot. Zij verbleekte van een kramp.

- Stil, kleintje!

Maar op een nacht in haar bed hoorde Sjieuwke iets in het huis. Toen zij er op ging letten wist zij, dat zij het al langer gehoord had zonder ernaar te luisteren, nu herkende zij uit dat vage geluid, dat zij al eenigen

tijd had gehoord, het gejammer van een stem, een schreien, een snikken, dat telkens door een schor en hol hoesten onderbroken werd. Het klonk dof en veraf, alsof het over water kwam, maar in al zijn gedemptheid drong het door hout en muren heen. Sjieuwke stond op. Zij kwam, met haar kaarslicht, op haar groote, bloote voeten de kamer uit. Zij luisterde in de gang. Zij ging de trap op. Ja, het kwam van de zolderkamertjes der meisjes. Toen Sjieuwke op den zolder kwam hoorde zij in dien ruimen, donkeren, zoevenden trek van den wind over het dak, het schreien luider en vertrouwelijk dichtbij. Zij keek naar de deur, waarachter zij het schreien hoorde.

- Het is de kleine, zei Sjieuwke.

Het was de kleine, bij wie zij binnenkwam, met haar flakkerend licht. Zij zette haar licht neer en keek naar het meisje, dat krom in elkaar getrokken, het gezicht in het kussen, met trillende schouders op haar bed lag.

Sjieuwke ging zitten. Het meisje had haar misschien gehoord. Het keerde zich om en keek haar in het schaarsche licht met groote oogen aan. Sjieuwke zag dat vuilnatte gezicht in de verwarde haren. Het meisje bleef nasnikken met van die lange snikken, die braken met het hoestgeluid, dat diep uit de keel kwam.

- Is het zoo erg?

Het meisje wilde wat zeggen, doch knikte alleen maar. Na drie, vier moeilijke snikken zei zij kort:

- 's Nachts is het 't ergst.

Sjieuwke stond snel overeind. Toen zij het meisje in haar armen nam zag zij het plotselinge verwringen

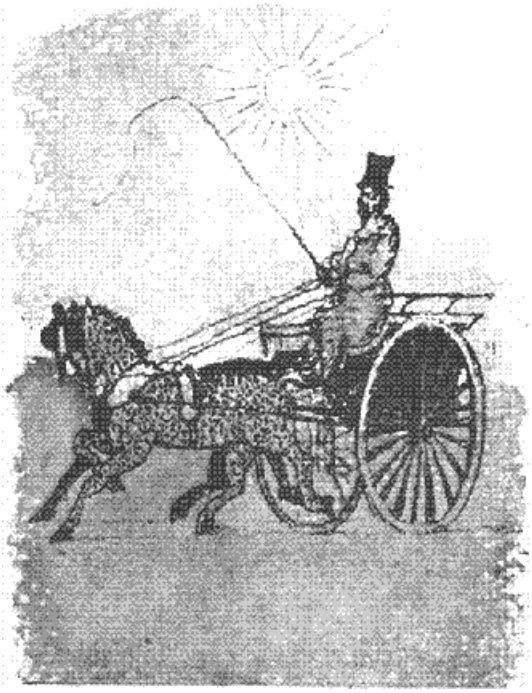

van het heele gezicht, zij zag niets dan verdriet achter tranen, daaruit keken haar een paar holle oogen aan. Sjieuwke trok het meisje in haar lange sterke armen overeind. Zij hield het in haar volle lengte tegen zich aan, die kleine buik rustte even tegen haar bollen schoot. Zij keek in die groote oogen, die ze vlak voor zich had, die oogen kwamen vanuit de schaduwen waar het leven getrapt en geslagen ligt. Sjieuwke voelde hoe de greep van haar lange armen driftiger werd. Zij drukte het meisje zoo forsch tegen zich aan, dat het tusschen haar snikken haar adem voelde afgesneden. Zij wendde het gezicht van die betraande oogen af en zei heesch:

- Je zonde was scharlaken, maar ze wordt wit als sneeuw.

Toen legde ze het meisje neer. Met haar ruwen mond, die niet kussen kon, raakte zij schuw het voorhoofd van de kleine aan, neen, dat ging haar niet af, zij gleed weg tusschen die natte haren. Zij ging heen. Weer terug in haar kamer stond zij voor haar bed, den buik ver vooruit. Zij keek naar haar buik. Zij zei:

- Maar waarom schrei ik dan niet? Heb ik dan geen tranen?

Wat glansde het bolle water in alle breede slooten en hoe trilde over de wegen de lucht van het warme, gele en groene goud der lentekatjes van wilgen, van elzen en van berken, toen Friso van Taeke met twee Engelsche roodvossen voor zijn koets den Wytsenburg kwam oprijden. Hij sprong uit het rijtuig. Hij ging de paarden uitspannen, hij verzorgde ze tot ze in de

boxen voor hun haver stonden, ziezoo, nu pakte hij zijn koffertje uit het rijtuig, nu zou hij dat bagatel daarbinnen eens tot een goed einde gaan brengen. Toen hij van het koetshuis naar de huisdeur liep hoorde hij iets in de lucht. Hij keek op. Daar streek de ooievaar neer op zijn hooge nest. De vogel stond recht op zijn roode pooten, klapperde met zijn breed gespannen vleugels tot ze vielen en zich over het achterlijf stug vouwden waarbij de slagpennen zichtbaar gespreid bleven. Dan, den kop met het lange, smalle oog ontzaglijk hoogmoedig en voornaam naar achter rukkend, klepperde hij, alsof hij de lucht in stukken wilde happen. Heel in de verte, een breede streep met omgebogen einden, de pooten kort naar achter, kwam het wijfje aanzweven.

Wat gebeurde er nu? De ooievaars waren terug. Maar er gingen nog bijna vierentwintig uren voorbij vooraleer de Friesche vlag geplant kon worden in de spits van den toren. Toen was Sjieuwke's kind geboren. Een zoon. En dit zouden zijn namen zijn: Arend Pieter Sjieuwkeszoon Reinout van Taeke.

Goeje God, daar was hij nu, die springlevende, onechte trappelaar. Toen de baker, een Friesche Beppe in haar blauwe jak en met haar Friesche mutsje, hem gezuiverd, gewasschen en ingepakt had kon hij vertoond worden. Er waren een paar belangstellenden in de buurt, een met een hazenlip, die de laatste uren telkens op de gang was komen aansluipen en aan de gesloten kamerdeur geluisterd had, daar had ze iets geks staan doen. In haar gebogen houding had ze

telkens snel met een zakdoek door haar oogen gewreven en dan weer, den zakdoek gefrommeld tusschen de wit ineengeknelde vingers, gejaagd staan bidden. En er was er nog een, in de keuken. Die zat bleek door de ruiten te kijken naar de wiegende boomtoppen, waarin iets zweefde dat zijn mondje open en zijn oogjes toe had en dat dood was, mijn God, ze keek er zoo lang naar tot zij niets meer zag dan die verschietende en vonkende stralenkransen van het licht in haar groote tranen. De kleine schrok plotseling op het geluid van een stem. Zij keek op en zag een man voor zich staan, in een witte jas, de mouwen hoog opgestroopt over zijn harige armen, zijn warrige zwarte haren hingen laag over zijn voorhoofd neer tot aan zijn witte wenkbrauwen. Hij kwam haar barsch zeggen, dat zij kon komen kijken, met die andere, die daar kunsten had staan maken in de gang en die al binnen was. Toen ging ook de kleine. En Friso van Taeke in de keuken, hij trok zijn jas uit, hij trok zijn hemd uit, nadien stond hij krom onder de waterstraal van de pomp.

Maar bij Sjieuwke in de kamer, daar kwam nu de kleine bij die met de hazenlip staan. Kreten en uitroepen! Nee, die met de hazenlip, wat een gezicht, grof, geel en leelijk, nu ze over die wieg stond gebogen probeerde ze nog lief te lachen, dat was een grimas, dat maakte haar nog leelijker. Natuurlijk stond ze van alles tegen dat pasgeboren kind te zeggen, allerlei dwaze woorden en klanken. En die andere, die in de keuken naar de boomtoppen had zitten turen, die kwam eens kijken, hoe het is als uw kindje levend,

veilig en beschermd in de wieg ligt, de wieg, die van te voren is klaargemaakt. Zij mocht hem even vasthouden. Zij wendde zich wat af, om hem achter de baker ongezien gauw eenige keeren haastig achter elkaar te kunnen kussen. En hoe ze hem vonden? Nou, zij hadden nog nooit zoo'n mooi kind gezien.

Dit is zeker, Sjieuwke vond hem niet mooi, zij vond hem erg leelijk. Zij vond hem nog leelijker dan zij verwacht had. Maar hij was tot in de naaldfijne topjes van zijn broze vingertjes vol zachte verrukkingen.

Sjieuwke hield hem later in haar groote handen, in haar handpalmen trilde de vlugge slag van zijn bloed, zij róók hem, een lucht van zurige melk en zeep, zijn gebreide kleertjes hadden dadelijk zijn geheel eigen geur, bovendien was hij van boven tot onder zachter dan alle teerheid ter wereld, kijk, zijn paarse handjes, zijn nageltjes sloegen koud tegen haar borst als hij met een trillend mondje den gladden, stijven tepel zocht. Het was allemaal in orde, Sjieuwke voedde hem overvloedig. Het was een geweldige slokop en men kon het hooren kloeken. Daar kwam de kleine, die van de nachtelijke tranen en de wiegende boomtoppen, ook naar luisteren. En hoe was Sjieuwke, die lag, den hals gerekt, de oogen neer naar het kind, daar stil bij te lachen, onafgebroken met dien zelfden lach. Nu kon men ook goed zien, hoe leelijk Sjieuwke was, met die lange vlechten over het kussen, met die beenderigheid in den hals, de bruingevlekte armen, en dan dat lachen, dat maakte die ruwe plooitjes in de mondhoeken en op

de bovenlip nog opvallender. Toen zij haar kind voedde, terwijl Friso haar broer er zwijgend bijstond, zei zij:

- Zie je dat? Mijn linkerborst is grooter dan mijn rechter.

Friso keek, bromde wat, nam haar handen en hield die tegeneen.

- Je linkerhand is grooter dan de rechter. Je beide helften zijn niet gelijk.

Neen, die waren niet gelijk. Als het kind klaar was tilde ze het met twee handen voor haar gezicht. Zijn kopje hing maar zoo'n beetje te schudden en te wiegen, de kleine gulzigaard had den hik. Dan spande hij zich in om zijn glad, blauw vuistje in zijn mond, bij zijn likkende tongetje te krijgen. Toen gebeurde het, dat Friso van Taeke nog eenmaal de vraag stelde:

- Wie is de vader?

En toen Sjieuwke roerloos naar het hikkende kind bleef kijken, ging Friso van Taeke de deur uit. In de gang vergat hij zich een oogenblik, hij trapte den kapstok om en toen de kapstok eenmaal tegen den grond lag, trapte hij hem kort en klein. Zoo verbitterd was hij, dat hij die vraag nog voor den tweeden keer gedaan had. Ja, maar het was natuurlijk voor Sjieuwke makkelijker om niet te antwoorden dan voor hem, om niet te vragen.

Later schreef Friso van Taeke aan zijn zuster een brief, als zij ooit voor den jongen medische hulp noodig had, dan stond hij daarvoor dag en nacht klaar.

Maar wat gebeurde er nu. Het ging niet al te vlot

met het doopen van het kind, er kwam telkens uitstel, Sjieuwke had moeite met den dominee. Sjieuwke werd overmoedig. De menschen vertelden, dat ze, bij gelegenheid van het doopsel van dat kind met die vele namen, de gemeente een klok wilde schenken, maar ze had er een voorwaarde aan verbonden, die klok moest bij het doopsel van het kind worden geluid. De dominee had haar aangeraden liever eens bij een andere gelegenheid een klok aan te bieden. De gemeente zat niet zoo dringend om een klok verlegen. Er hingen twee heel mooie klokken in den hoogen, houten klokkenstoel, bij het kerkje, die hadden een prachtigen klank, het was misschien tactvoller als Sjieuwke later eens een klok aanbood, de derde, die het accoord zou voltooien. Ten slotte zouden de dominee en de kerkeraad ook wel bij deze gelegenheid een klok willen aannemen, maar dan kon, in het vooruitzicht dat die klok er zou komen, het kind toch al vast worden gedoopt, nietwaar, dan zouden ze later die nieuwe klok wel eens luiden. De voorwaarde, dat ze bij het doopsel geluid zou worden, was niet te aanvaarden. Niet uit bitterheid tegen de moeder, nog minder uit bitterheid tegen het onnoozel kind. Maar waarom de niet eens gebruikelijke plechtigheid van het klokluiden te verbinden juist aan den doop van een buitenechtelijk kind? Dat was een noodelooze uitdaging van de gemeente. Als de moeder dan zoo vol vreugde was en zij wilde zoo gesticht zijn bij het doopsel van het kind, dan kon zij met meer recht deemoedig luisteren naar de klok in haar hart.

Waarom hield Sjieuwke zoo voet bij stuk? Misschien

zat er die heiden, die chronische dronkaard daar uit de buurt van Sneek ook wel achter. Dien was iedere godsdienstige overtuiging eender, omdat hij om geen enkele wat gaf, in den grond van zijn hart zal hij ook wel niets om een kerkklok gegeven hebben, hij werd natuurlijk alleen maar zoo ijverig, nu de kerkeraad in moeilijkheden kwam. Hij vond dat zeker prachtig, als de klok geluid zou worden voor een kind, dat geen vader had. Ja, die vader, daar was men nog steeds niet achter, de menschen konden dat nog altijd niet uitstaan, dat ze dat niet wisten. Die naamlooze vader, die schim, de dominee kon dien naam niet te hooren krijgen voor het doopboek.

Die vader was vluchtig geweest als de storm, onstuimig als de storm, hij was uit de duisternis komen opzetten en in de duisternis verdwenen, het kind had zijn aanvang, zijn oorsprong in het verlangen en in het bloed van zijn moeder. Maar wie weet, welke belofte Sjieuwke bond. Misschien had zij het kind in haar schoot voor God de belofte gegeven: als gij een zoon zult zijn, dan zal er bij uw doopsel een klok luiden, die ik voor u aan de gemeente zal schenken. Misschien had zij het in dien stormnacht ook aan den onbekenden vader beloofd: luister, er zal een klok luiden over Friesland, dan zult gij weten, dat mijn zoon, wiens vlam gij in mij ontstoken hebt, door het doopsel in de kerkelijke gemeenschap wordt opgenomen. Als de klanken zijn uitgestorven, kom dan in de richting van waaruit gij ze gehoord hebt, dan zult gij die klok in den klokkenstoel zien hangen en in den slagrand zijn namen lezen.

Zoo werd het doopsel uitgesteld. Toen het kind eindelijk gedoopt werd luidde toch de klok.

Niet dat de dominee en de kerkeraad waren gezwicht, geen sprake van, die waren op hun stuk blijven staan. Sjieuwke, misschien geholpen door haar heidenschen broer Friso, had een reizenden klokkengieter uit Duitschland laten komen. En die Duitscher had op den burcht zelf, in een schuur, door het volk van de boerderij geholpen, een klok gevormd en ingegraven en haar, terwijl allen er met ontbloot hoofd bij stonden, gegoten. In den slagrand van die klok stonden de namen van het kind, en de datum en het jaartal van zijn geboorte.

Toen werd het dak van het kasteeltje versterkt en met stutten verstevigd, in de nok werd een houten luihuisje gebouwd met een korte spits van leien, daar werd de klok met takels en katrollen in geheschen, haar luikoord hing op den zolder. Het was een klok met een krachtigen, helderen toon, de klokkengieter was er zelf zoozeer mee ingenomen. Toen hij de klok op haar toon beproefd had en scherp naar de zuiverheid van haar accoorden had geluisterd, was hij naar de burchtvrouwe gegaan. Of die gnädige Frau de klok gehoord had? Ja. Nu, meer hoefde hij niet te weten. Als zij de klok gehoord had, dan had zij ook de ganz wunderbare Seele van de klok gehoord.

Dat had zij. Zij had haar zoon op den arm, toen zij luisterde. Hóór, zei ze tot hem. En het kind, met zijn groote, starende oogen, luisterde naar dien nieuwen, reinen klank. Ja, hij werd nu al een kereltje, hij was nu al een jaar, en stapte al zoo'n beetje.

Het was een nieuwe lente, een lente, die met uitgerolde vanen van hagel en regen gekomen was. Arend Pieter Sjieuwkeszoon Reinout werd, net als Goethe, thuis gedoopt, het kind werd vermeld in het doopboek met moeders naam. Het was bijzonder pijnlijk voor den dominee, dat de naam van den vader oningevuld bleef, misschien was het ook pijnlijk voor den dominee, dat hij voortdurend het heldere gebeier, het bronzen gelui van die klok hoorde. Het was zoo hinderlijk dichtbij, het was boven zijn hoofd. Daar stonden de fruitboomen bij in de zachte praal van hun vollen bloesem, de vochtige bloesem trilde van die klokklanken. En Sjieuwke's hart trilde ervan. Bij die plechtigheid van het doopen, toen plotseling de klok luidde en zij naar buiten keek waar zij het licht der schuimende bloesems zag, ging er een verrukking door Sjieuwke's hart. Zij hief het hoofd naar de klok omhoog, die zijn doopsel moest verkondigen, zij wilde met heel haar hart luisteren. Wie was het, die daar zoo krachtig die klok luidde? Misschien zal het die heiden wel geweest zijn, dan had hij gelegenheid, om zich aan de plechtigheid van het doopsel te onttrekken, dan kon hij met zichzelf alleen zijn, met den spot van zijn oogen dicht bij den dans van zijn harige handen aan het op en neer gaande klokketouw. Maar wie zal zeggen, dat hij wilde spotten en wat er aan martelende en weemoedige herinneringen in hem omging toen hij de doopklok luidde? Hij was nadien de aanzittende aan het doopmaal, Sjieuwke's eenige gast, de anderen hadden niet willen komen, ook de dominee niet. En Sjieuwke keek naar buiten. Toen zij in de schemering, bij den brand der

kaarsen op de luchters, met Friso klonk, keek zij naar buiten, de bloesem is klaarder in den avond, witter dan licht. O, misschien breekt de ruit er voor open, misschien doemt er voor de loodglasramen een vergezicht op van bloemen en licht, waaruit een man nadert, die het glas heft en met wien Sjieuwke klinkt. Het kan zijn, dat zij daarom zoo aanhoudend en zoo lang naar buiten zit te turen, tot zij in de donkere ruiten de lichten der kaarsen ziet, alsof die daar buiten branden op een tafel die onder de boomen staat en waarrond geen grenzen zijn dan die van den einder: daaruit kan de vader komen.

Maar dat waren toen de dagen, dat Sjieuwke met haar kind stond onder de bloesemende boomen van haren hof, onder dit schuimende wit, onder dien geur van vanille. Dagen van zon. Dagen, dat de wind in die bloemen woelde. Dat het er koel op regende, met dat geluid als een voor zich heen praten. En nadien stond zij in die vlinderlichte, fijne buien van de sneeuw der vallende blaadjes, waar het kind met zijn vlugge oogen naar keek. Nu kon Sjieuwke zoo vervuld zijn, zoo aangegrepen in de schemeringen, alsof er van de zware volheid iets zou gaan breken. Zij hoorde het diepe merelgefluit. Eens een avond hoorde zij den nachtegaal. Ja, nu ging de blijde zomer van haar leven komen, dat over de paden, warm van zon, haar kind aan haar hand zijn eerste wandelingen door de wereld maakte.

Later kwamen er uurwerkmakers op Sjieuwke's burcht. Zij maakten een uurwerk in het torentje,

nu werd de klok de stem van het huis. Nu hoorde men telkens dien plotselingen val van haar langzame slagen in de stilte. Arend Pieter stak er zijn vinger bij omhoog en zei:

- Hóór!

Dien winter zaten 's avonds Sjieuwke en de twee uit de keuken rond het borduurraam. Het borduren was maar bijzaak, zij waren hier met zijn drieën bijeen, om eens goed en op haar gemak elkaar de wonderdaden van het kind te kunnen vertellen. En met dat vertellen was het ook weer zoo eigenaardig. Vertelde niet ieder op haar beurt, dat de anderen zouden luisteren? Maar voor dat luisteren had ieder voor zich geen geduld, als er een vertelde deden de beide anderen immers niets anders dan wachten dat zij op zou houden, om gauw zelf heerlijk aan de beurt te zijn en iets nog mooiers te vertellen. Dat was allemaal drift en ongeduld rond dien opgroeienden, kleinen jongen. Ge moest hem aan zijn spel zien. Zijn oom Friso, die had dien krankzinnigen optocht gehouden met dien trein, waar de menschen in de streek het zoo druk over hadden gehad, wat was er voor dat spel niet allemaal noodig geweest! Arend Pieter deed dat spel na. Maar hij was stoomfluit en locomotief, hij was rijtuig en machinist, hij was de snelheid, de haast en de angst, hij was het land, dat doorjaagd werd, hij was de heele samenhang in dit meesleepende spel op een klein, stilstaand bankje. Of men zijn drie mooie, zwarte schapen gezien had? Neen. Hij toonde ze in een leege doos. Zij mekkerden, zij sprongen over den rand van

de doos. Zij gingen er vandoor. Zij werden gevangen in den kamerhoek, dien hoek, waar huizen en torens verrezen, waar daken werden gebouwd, die tegen regens en storm beschutten, waar de choralen klonken der drie gebonden tonen van een bromtol, die statig wiegende stond te draaien, waar het rustig en stil kon zijn bij het zachte praten van die met de hazenlip, die met haar spraakgebrek de paar sprookjes, welke ze kende, aan het kind vertelde. De jongen, die met een hoogroode kleur zat te luisteren, onderbrak telkens het verhaal met zijn driftige vragen en met zijn verbeteringen, als die met de hazenlip een verhaal anders deed dan zij het eerder had verteld. Zijn moeder bracht hem naar bed.

En bij zijn slaap, als hij, den mond half open, zoo rustig lag adem te halen, een vuist omhoog, een armpje rond een beer die gewillig, met open oogen, wakker bij hem sliep, stond Sjieuwke dikwijls bij hem te kijken, opgewonden van geluk en verwondering over deze eenige volmaaktheid, die het leven te beminnen geeft: het kind.

Hij was niet mooi met zijn hoekig achterhoofd, met die deuken bij zijn slapen, zijn wijd uitstaande ooren, zijn te breeden neus en zijn grooten mond. Hij had ook platvoeten, ja, als hij ze nu toch eenmaal had, dan was God er om geprezen, hij had de moederlijke kenmerken, hij was ook links bij zijn spel en zijn eten, ja, het was haar kind. Hij had ook moeders fonkelende oogen, deze kleine bruine jongen, hij had nog mooiere oogen zelfs dan moeder, moeders oogen, die hij zóó bewonderde en waarin hij, op moeders schoot, een vingertje geheven, zat te kijken.

- Ik zie er een mannetje in!
  - Kijk eens goed!
  - Dat mannetje ben ik!

Neen, er was geen dag meer aan den vorigen dag gelijk, al de jaren niet. Toen Arend Pieter zes jaren was, kreeg hij van zijn oom Friso een Shetlandschen ponny. De kleine ruiter reed over de paden van den tuin, hij reed ook eens met zijn moeder uit, Sjieuwke hield haar Oldenburger in voor het drafje van dat dwergpaardje met zijn drukke kloppende hoefjes, zij keek opzij, zij zag hoe kaarsrecht haar jongen zat en hoe hij druk op en neer danste op den rug van zijn paardje. Zoo hadden de menschen de moeder en den zoon gezien, hoe zij samen uitreden. In den winter daarop, toen er veel sneeuw was gevallen, werd het kind ziek.

Hij was een middag hangerig geweest en had niet willen spelen. Sjieuwke had hem in bed gestopt, 's avonds had hij een hooge koorts. Sjieuwke had hem nadien, als hij zich blootwoelde, in dikke dekens ingepakt bij zich genomen. Zij hield hem in haar armen, zij maakte haar armen langer, zoo, tusschen haar handen en haar hart, moest hij veilig zijn. Later kwam de dorpsdokter, maar toen het kind het van de koude omslagen, die hij voorschreef, benauwd kreeg, had Sjieuwke in dien dokter geen vertrouwen. Neen. Na een nacht, waarin het kind had geijld, was het 's morgens wat rustiger geworden. Sjieuwke en die met de hazenlip probeerden het kind een pleizier te doen met zijn speelgoed, maar hij stiet het weg. Zij

probeerden dat telkens opnieuw. Zij zagen het kind in zijn lusteloosheid, zij wilden hem het liefste geven, opdat hij er pleizier in zou hebben en wat levendig zou zijn. Toen zag Sjieuwke, hoe zij het kind alleen maar hinderden en plaagden. Zij nam al het speelgoed weer weg. In den middag bleef zij bij hem zitten toen hij insliep. Zij luisterde naar zijn moeilijke, snelle ademhaling. Buiten joeg de stormwind de sneeuw tegen het raam op, dat gaf een gerucht van hamerende, fijne prikjes. De klok sloeg op de nok van het dak, de klank was kort in sneeuw en wind, een doffe slag, die dreunde in het hout. Maar Sjieuwke hoorde nog een ander geluid, een regelmatig en hoog piepen in de ademhaling van het kind. Zij boog zich over het kind, luisterde van dichtbij. Eindelijk kwam zij overeind. Zij kwam bij het raam staan, de sneeuw zat er tegen gestoven. De sneeuw zat dik met dotten in de kozijnen. Boven den tuin rond de zwarte, kale, aan een kant wit bestoven boomen danste de sneeuw in fijne poeierende wolken, flarden, daar de holle wind achter zat, dat was een drukte en een hevig geluidloos gedwarrel, het werd langzaam blanker toen in den dikgrijzen hemel de schemering ging komen. Nu had Sjieuwke haar besluit.

- Ik wacht niet langer. Ik ga naar mijn broer.

Zij ging de kamer uit. Zij gaf haar bevelen. Diana moest worden ingespannen voor de arreslee. Later, toen buiten in de sneeuw Diana voor de ar stond te snuiven en te stampen, zoodat de bellen van het tuig telkens kort rinkelden, haalde Sjieuwke die met de hazenlip en de andere bij het ledikantje van het kind.

- Hier, jullie blijven bij hem. Hou hem onder de dekens. Al woelt hij zich duizend keer bloot, stop hem geduldig duizend keer weer onder. Geef hem water, iederen keer als hij er om vraagt. En als hij ijlt geef hem in alles gelijk. Ik ben vannacht weer terug.

Daar zaten zij, de twee, nu was het kind doodziek, en die twee hadden een schok van vervoering gevoeld, dat zij die taak kregen! Zij hadden het kind voor zijn ziekte dankbaar kunnen zijn, omdat zij nu bij hem mochten waken. Zij zaten ieder aan een kant van het bedje, de mismaakte en geschonden vestaalschen bij dit heilige vuur. Zij zaten te hunkeren naar de eerste vraag, die het kind zou doen, ze zouden het natuurlijk laten drinken zoo gauw het wakker werd en zonder dat het er om vroeg. De storm rukte aan het raam, het trilde in de ruiten, de wind kwam kloppen om binnen te mogen. Neen! Een paar lange, gele handen deden de gordijnen toe en sloten de kieren waardoor de sneeuw blauw en dunnetjes naar binnen drong.

Sjieuwke in haar pels onder haar deken hield de leidsels. Zij had een paar geweldige handschoenen aan. Zij had de bontmuts stevig over haar hoofd getrokken. Zij reed het erf af, zij reed den landweg op. In de bochten joeg de slee de sneeuw in hooge, fijne wolken achter haar omhoog. Diana, blank in de sneeuw, liep lenig en prachtig, de lange, geelwitte staart zweefde sierlijk in de vaart van het dier. Sjieuwke zag Diana's lenig dansende rug en kruis, den hoogen haam met de belletjes. Het paard snoof tegen de prikkelende vlokken in, het maakte geluiden met trillende lippen, een keer

brieschte het kort. Sjieuwke reed den landweg af. Zij reed naar den hoogen dijkweg door de polders. Rondom lag de vlakke wereld onder de sneeuw, de dichte hemel was daar grijs en laag overheen. De slooten lagen zwart getrokken in het witte land, zij lagen diep en donker tusschen de hooge, onberoerde sneeuwranden. De lage watermolens staken het stil, grauw kruis van hun korte, breede wieken boven al de blankheid uit, en dikke witte dotten zaten op de ingesnoeide koppen der knotwilgen. Heel naar de verte verdoezelde de vage lijn van hoeven, hooischelven, torens en molens, dat waren de dorpen. Maar het schemerde snel. En al gauw zag Sjieuwke in verre huizen de eerste lichtjes als sterren over het sneeuwland vonken. Sjieuwke het nu Diana stapvoets gaan, dit was een tijdlang een kalme wandelrit, zij wilde het paard niet vermoeien en uitputten. Zij zat in het donkeravond worden een tijdje te soezen. Zij ging staan. Eens ging zij staan. Zij keek om over den afgelegden weg. Toen klapte ze met de lange zweep, om Diana weer te laten draven, dat was een schot, het knalde in het stuiven van de sneeuw. Sjieuwke kneep de oogen toe, om tusschen die met de hazenlip en de andere, die van het doode kindje, nog even over het bed van haar jongen te kunnen kijken. Zeker sliep hij. Zij nam voorzichtig zijn beeld aan haar borst, aan haar hart nam zij het. En nu voort, door den donkeren nacht!

Weer brieschte het paard. Er dansten snellere rukjes in de muziek der bellen. Sjieuwke hield het fijne handsvat van de zweep omkneld. Nu ze door de

duisternis reed was het alsof de wind uit de donkerte samenkwam tot een angst rond haar hart. Zij reed onder de hooge, kale winddoorvaren iepen bij een dorp. Zij reed langs een stuk bosch, tusschen de suizende sparren dreunde zacht en dof de echo van den gedempten hoefslag. Telkens voelde Sjieuwke haar hart ineenkrimpen onder een angstvlaag. Zij wilde voor zichzelf den twijfel niet bekennen, waaronder zij was gaan lijden nu haar bezit bedreigd werd. In het bosch zag zij de vage lichtvegen van de sneeuw op de open plekken. In de duisternissen van de sparren, die zwaar ademden en wiegden in den wind, reed een ander paard met haar mee, met eenderen hoefslag, een andere ar, die, als de hare, voorbijflitste aan de open, lichte plekken van sneeuw, die, als de hare, het bosch uitvloog en langs de landen zweefde. Zij wist, dat zij dit zichzelf maar verbeeldde en toch werd zij telkens warm en benauwd in haar hoofd, als zij meende, dat zij door haar verbeelding de werkelijkheid opriep. Zij voelde een beklemming in haar keel. Zij probeerde er niet meer aan te denken. In het leven zijn alle dingen zoo gewoon, spookbeelden zijn er niet, wij zijn vrij in onze daden, het leven heeft nergens die geheimzinnige geesten, die ons ter verantwoording roepen. Vooruit, Diana! Maar op hetzelfde oogenblik hoorde zij het hijgen van een hollend paard vlak achter zich, o, zij moest de zweep over Diana leggen, zij liet het paard in rengalop loopen, om vóór te blijven, mijn God, de Erlkönig rende haar achterna! Weer werden de rukjes korter in die kleine bellen, het fijne geklingel, wak in de sneeuw, dat wegdwaalde en weerkeerde.

Er reed een ander geklingel mee, dat Diana's bellen besprong. Schaduwen van bosschen, schaduwen van boomen, duisternissen overvlogen die witte wereld. Verborgen stemmen riepen in de sneeuw, groote, open monden daar de wind in stiet, armen reikten naar Sjieuwke's hart, waar het beeld van haar kind aan rustte. Erlkönig, het noodlot, God, die haar vermaande en haar moedwil strafte, die uit deze vlucht haar kind opving en het wegnam, opdat de vrouwen niet roekeloos zullen voortijlen, maar onderworpen en dienend in het voorrecht van haar moederschap zullen zijn.

Maar Sjieuwke ging weer staan. Zij stond op die groote platvoeten, die zij van God gekregen had, zij stond er stevig op. En, het beeld van haar kind aan haar hart beschermend, sloeg zij, de zweep in haar groote linkerhand, naar de geesten. Zij dacht, dat zij hen wegsloeg in het stuiven van de sneeuw, dat zij wegijlden. Maar als Diana nadien weer stapvoets liep en Sjieuwke even zat te soezen hoorde zij duidelijk den stap van een paard achter zich, de rinkeling van belletjes, zij voelde een adem in haar nek, het was of handen naar haar armen grepen, om ze open te wringen. Moe van angst en smart zat Sjieuwke ongeduldig te wachten tot zij Diana weer kon laten draven, o, dan kwam zij half overeind, schreeuwde, klapte met de zweep, vooruit! En sneeuwwolken vlogen achter haar slee omhoog.

Zoo kwam zij in den laten avond tegen den nacht in het dorp langs de trekvaart bij het huis van haar broer, aan het kleine plein met de iepen. Tjerk, de

oudste, groot en lang voor zijn jaren, kwam haar de deur opendoen. Hij zag haar in de vage duisternis in de sneeuw bezig met de deken, die zij over Diana legde. Hij had het paard van zijn tante herkend, toen hoorde hij haar stem:

- Je vader, Tjerk. Hij moet onmiddellijk mee. Mijn kleine jongen is doodziek.

Zij trof het niet. Haar broer was net uitgeroepen voor een bevalling en te paard vertrokken. Tjerk had het paard voor hem gezadeld.

Sjieuwke hoorde het. Zij zweeg even. Tjerk was bij haar komen staan en had haar geholpen met de deken, die hij nu vasthield, omdat ze telkens opwoei. Hij keek zijn tante aan. Haar muts diep in de oogen staarde zij voor zich uit, het was alsof zij zich willoos aan haar groote teleurstelling overgaf. Het was stil. Maar het ritselde van sneeuw in de kringelende, poeierende vlagen over den grond, het woei in Sjieuwke's kleeren en in de boomen van het plein. Sjieuwke hoorde telkens dien ruk in Diana's bellen en het schampen van een hoefslag in de sneeuw. Voor haar oogen werd het vage wit van den nacht donkerder en zonder uitzicht. En tegen Tjerk voelde ze plotseling een onredelijke kwaadheid, omdat hij daar nu maar zoo kalm bij stond en onnut was, zij had het gevoel, alsof nu alles ter wereld tegen haar was en sarrend deze ramp voor haar wilde. En God, ja, die is zoo groot en sterk, Die had met zijn armen over de wereld de hulp, die zij had kunnen hebben, weggeduwd en verwijderd rond het ziekbed van haar kind.

Maar nu moest er iets gebeuren, en Sjieuwke aarzelde

even tusschen onmiddellijk teruggaan of haar broer narijden, ze keek in de schemerige duisternis in beide richtingen over den weg. Toen zei ze tegen Tjerk:

- Ga even mee. Dan rijden wij je vader achterna.

Met een sprong was Tjerk weer binnen in het huis. Hij liep de zwakjes verlichte gang in en kwam terug in zijn jas en met zijn muts. De deur sloeg luid achter hem dicht. Het hoofd tegen de sneeuwbui in kwam hij weer bij het paard. Hij rukte het de deken af en sprong in de slee. Hij wachtte tot zijn tante naast hem zat, en spreidde de deken over haar uit.

- Kom, zei hij.

Hij hield de leidsels.

- Laat mij rijden en wijs gij mij den weg, zei Sjieuwke, Diana kent mij beter.

- Neen, zei Tjerk kort.

Hij liet de zweep knallen. De slee vloog het pleintje af, de dorpsstraten door, den landweg op, den polder in.

Zij haalden Friso van Taeke in net toen hij met zijn paard een sprong had genomen over een half ondergesneeuwd hek voor een smallen weg naar een op een terp gelegen boerenplaats. Er brandde licht in het voorhuis. Met een donker en zoevend gebruis in de takken der kruinen rezen aan den zijkant van het huis de iepen tot boven de nok van het besneeuwde dak omhoog.

Op den roep van Tjerk had Friso van Taeke zijn paard ingehouden. Toen keerde hij terug en kwam bij hen. Hij stapte niet af, ook niet toen hij op haar

stem zijn zuster herkende. Maar hij groette haar door zijn hoogen hoed af te nemen.

Hij hoorde, waarvoor zij gekomen was, en deed kalm zijn korte vragen. Zij, zittend in haar slee, vertelde, terwijl Tjerk de paarden, die hinnikten en naar elkander toe wilden, zoodat de sneeuw opstoof onder hun trappelende hoeven, met korte, vriendelijke woordjes kalmeerde. Friso van Taeke dacht na. Toen zei hij:

- Ik kom als ik hier klaar ben. Geen koude compressen, als ze het kind benauwd maken. Goed warm eronder houden. Veel versche lucht.

Toen keerde hij zich om. Zij riep haastig:

- Dus nu ga je niet mee?

- Neen!

Sjieuwke hoorde hoog en ver de vaart van den wind door de boomen. Zij was een oogenblik zoo zwak, dat ze met bitterheid in haar stem zei:

- Maar hier, dat kind, dat zal zonder jouw hulp ook wel geboren worden. En mijn kind is in doodsgevaar!

Friso van Taeke wendde zich half naar zijn zuster om:

- Hier in dit huis hebben zij mij laten roepen. Hun is gezegd, dat ik kom. Nu zitten ze met vertrouwen te wachten. Het is duidelijk, wat ik moet doen.

Hij keerde zich weer om. Hij reed tusschen de scheeve knotwilgen door naar het huis, waar het licht brandde. Sjieuwke keek haar broer na. In het huis ging de deur open. Daar zag in den zwakken lichtschijn een man uit, of de dokter nog niet kwam. Sjieuwke had den indruk, dat haar broer bij het huis zijn paard liet omdraaien en weer naar haar toekwam.

Toen zag zij hem opnieuw weer omkeeren en naar het huis rijden. Daar stapte hij van zijn paard. De man, die naar hem had uitgezien, ging met hem mee naar den stal. Toen werd de voordeur van het huis dichtgedaan. Sjieuwke had het gevoel, alsof zij haar laatsten toeverlaat verloor.

Zij reed alleen terug, den langen weg. Zij had niet willen wachten tot Diana gevoederd was en gerust had, zij had Diana in den stal van haar broer achtergelaten en Tjerk had een van de Engelsche roodvossen voor haar slee gespannen. Zijn vader zou dan met Diana komen en met den vos weer terug rijden. Tjerk had zijn tante naar huis willen brengen, maar ze had kalm de leidsels genomen en gezegd:

- Neen!

Voor hij nog aandringen kon was ze, met een knallenden zweepslag, weggereden.

Op haar terugweg hield het op met sneeuwen en de wind ging liggen. Er kwamen plekken in den hemel bloot, waarin zij sterren zag. Sjieuwke, dik in haar kleeren en onder haar deken, rilde van kou. Eens, toen de roodvos stapvoets liep, zat zij plotseling te klappertanden. Zij was nu zoozeer opgenomen in de duisterheid van den nacht en in de verlatenheid der wintersche wereld, het was alsof zij losgeslagen van haar kind en van haar huis zonder uitzicht of uitweg ronddoolde in deze nachtelijke stilte. Zij had geen moed meer voor den langen weg, waaraan geen einde kwam. Maar dan, in een benauwdheid die haar hart aangreep, in het gezicht der schrikbeelden in dorre

heesters en boomen langs den weg, in het hoog opdoemen van het dak eener schuur, voelde zij zoo de tranen dringen, dat zij driftig overeind kwam, zij schudde heftig met het hoofd, zij slikte, moeilijk en pijnlijk, een paar keer achter elkaar. Dan nam zij haar zweep weer. Zij zag in haar verbeelding het ledikantje, daar het kind in lag. Neen, zij beheerschte haar tranen, zij berekende de afstanden, zij zag het eind. Zij liet haar zweep knallen en met een diep genot voelde zij den suizenden luchtstroom, de snelheid, waarmede zij de duisternissen achter haar ontvluchtte op deze vaart naar huis. Zij hoorde het geluid der slee, den doffen slag der hoeven, het schuiven over de sneeuw, het kraken van het tuig en daarboven het geklingeling der schellen. Zij zag wegbermen, hakhout, korte boomen, hekken, verre huizen langs zich wegglijden, berekende met tellen de afstanden die zij doorvloog, en keek weer vooruit naar den dichtgesneeuwden einder vóór haar paard, dien einder, daar het verborgen doel van haar thuisreis was, het bedje, waar de twee vrouwen waakten bij het slapende kind. Zij was er zoo ver en zoo lang van weg geweest, maar nu kwam ze er minuut na minuut weer dichter bij in de zekerheid van deze vaart, waarvan zij de teugels in handen had.

Toen zij thuiskwam lag Arend rustig te slapen tusschen de beide wakende vrouwen in. In het begin van den nacht had hij geijld, tegen den nanacht was hij rustiger geworden en in slaap gevallen. Sjieuwke stond bij zijn bed, ijskoud over haar heele lichaam

maar met wangen, die plotseling begonnen te gloeien. Zij voelde, over den slaap van het kind gebogen, haar eigen oogen zwaar toevallen van honger en slaap. Zij zei zacht:

- Het is goed. Het is goed.

Die met de hazenlip en de andere gingen naar bed. En Sjieuwke schoof een bank bij het bed van haar kind, zij ging, zonder zich uit te kleeden, liggen, met maar één verlangen meer: lang en veel slapen. En dit was haar laatste gedachte, die haar ook vaag in haar droom bleef bezighouden: als hij nu maar niet dood is als ik wakker word.

Zij werd wakker in den klaren dag. Zij zag tegen het plafond dat ongewoon heldere licht van de sneeuw buiten. Zij kwam bij haar kind kijken, hij lachte haar zwakjes toe. Maar 's middags, toen de hemel opnieuw betrok, begonnen de koortsen weer. Het kind ijlde, gooide de dekens van zijn bedje, ging staan, schreeuwde luid met harde, heldere stem tegen zijn moeder, wilde niets van haar weten en verzette zich als zij probeerde hem toe te dekken. Sjieuwke, over het bedje gebogen, hield met krachtige handen weerskanten van het kind de dekens tegen den bedrand vast. Zij hoorde zijn korte, hijgende ademhaling, het piepen in zijn borst. Hij werd eindelijk stiller, zoodat zij zijn handjes kon nemen. Af en toe stokte de ademhaling en kreunde het kind zachtjes alsof het verdriet had. Daarna begon hij haastig weer snel en hijgend adem te halen. Zijn hartje hamerde, de bloedstoot was duidelijk te zien in de fel kloppende adertjes van zijn hals. Eens deed hij zijn oogen weer wijd open en vroeg om

speelgoed. Hij kreeg het bij zich op een plank, die aan het voeteneind van zijn bedje werd gelegd. Hij vroeg om zijn bromtol, en Sjieuwke, die in haar opwinding voortdurend zacht en kalm tegen hem praatte, liet de tol draaien: het choraal steeg, daalde, zweefde naar een anderen drieklank over. Bij het hoofdeind van het bedje zat een beer met wakkere, zwarte kraaloogjes parmantig naar het kind te kijken, toen het weer zachtjes kreunde, waarbij het trilde in de toegevallen oogleden. Het kind wendde het gezicht af. Het hijgen hield op, het begon niet meer opnieuw. De bloedklop in de halsadertjes werd onregelmatig, verminderde, stokte. De jongen stierf met een klein verdrietig snikje, zijn gesloten oogleden trokken even tot rimpels samen, die zich weer ontspanden. Langzaam ontkleurden zijn gesprongen, donkere lippen, en de kleine handen werden blauw. Op dit oogenblik klonken buiten, ingetogen in de sneeuw van de wereld, belletjes van een ar. Even later kwam Friso binnen, groot en donker, zijn zwaren jekker open. Hij bracht de lucht mee van kou en van buiten, de sneeuw smolt aan zijn voeten daar hij stond.

Sjieuwke zat voor het bed, de ellebogen op de knieën, de gele handen met wijd uitgespreide vingers in het losgewoelde haar. Zij staarde met groot-open oogen naar het kind. Zij keek niet op, toen haar broer binnenkwam.

Beiden zwegen. Het was stil in huis. Vaag en dof klonken verre snikken en een schor en hol hoesten tot hier door, dat drong door muren en gesloten deuren heen, dat kwam uit de keuken. Ergens boven het dak

klikte er iets, viel er iets, het snorde dof in wieltjes, dan vielen de klokslagen, kort en zonder klank, alsof de klok verstopt was, alsof zij was gesprongen.

Zijn kleine grafje op het kerkhof was in de sneeuw gemaakt. De dominee sprak enkele woorden tot de familie. Jezus heeft gezegd, zooals wij lezen bij Marcus hoofdstuk tien, vers veertien: Laat de kinderkens tot mij komen en houdt hen niet terug, want dezulken is het koninkrijk Gods. Moederhart, houd dat knaapje niet terug. Gij zijt zwaar beproefd, maar wie zal Gods aandeel en Gods beslissingen in het menschelijke lotgeval doorgronden? Goed en kwaad zijn middelen in de hand des Heeren, om ons tot Hem te leiden. En in het bitterste vermaant zijn stem zacht en met liefde.

Een meisje keek, een mager meisje met groote oogen, dat wat achteraf stond van die donkere, samengegroepte, kleine menigte, zwart op het hooge, witte kerkhof. Zij keek naar goed en kwaad, naar het bitterste. Zij was in den nacht naar het lijkje van den knaap gegaan en tusschen de moeder en de baar getreden, omdat zij in de kleine, gevouwen handen van den knaap, voor zij nog onder de sneeuw naar den grond en naar de eeuwigheid weggleden, een boodschap had te leggen voor een klein kameraadje, die boodschap was zoo zwaar, dat zij ze niet eens had kunnen uitspreken.

Toen Jezus den storm op het meer van Genezareth gestild had, zei de dominee, werd er een mensch tot hem gebracht, die voortdurend tusschen de graven en

de bergen was, en dezen reinigde hij van den onreinen geest. Toch had deze mensch geroepen: Wat heb ik met u te maken, Jezus, zoon van God den Allerhoogste? En na de stormen te hebben gestild en na den door den boozen geest gekwelde te hebben bevrijd, wekte hij het dochtertje van Jaïrus op. De woorden uit Marcus hoofdstuk zes, vers negen en dertig herhalend mogen wij bij dit kleine graf zeggen: Het kind is niet gestorven, maar het slaapt, dien slaap, die ons verbijstert, maar waaruit Jezus het kind bij de hand heeft genomen, om het op te wekken ten leven. Het is ons daarin voorgegaan en wij mogen het daarin volgen, zoo wij waarlijk aan kinderen gelijk worden en het rijk Gods aannemen als een kind.

Daar stond ook een arbeidersvrouw uit het dorp, die, de handen voor het gezicht, bitter schreide. Sjieuwke, die haar gezien had, hield deze vrouw, toen de menschen weggingen van het kerkhof, bij het hek eventjes tegen. Zij legde haar groote hand op den arm van die vrouw en vroeg zacht met haar schorre, donkere stem:

- Hebt u mijn kind dan gekend?

- Neen, maar ik verloor er zelf ook een, die van dien leeftijd was.

Toen deed Sjieuwke een domme en raadselachtige vraag, in haar verwarring deed zij die dwaze vraag:

- Bent u dan ook niet getrouwd?

De vrouw keek haar verbaasd aan. Terwijl zij haastig weg ging zei zij:

- Natuurlijk ben ik getrouwd, anders had ik toch geen zoontje gehad?

- Zij verloor het dus even goed als ik! dacht Sjieuwke.

Dit bevrijdde haar niet. Het nam misschien den last van een langzaam groeiende zekerheid weg. Maar het bevrijdde haar niet van een twijfel. Onbeweeglijk als de verstarde Niobe, die in hare kinderen boette voor hare zelfverheffing, zat Sjieuwke in haar burcht. Er vloeiden echter slechts eenmaal tranen langs deze rots, dat was om een kleinigheid, dat was toen Sjieuwke bij zijn bewaarde speelgoed een bromtol en een beer wegruimde, waartusschen hij gestorven was.

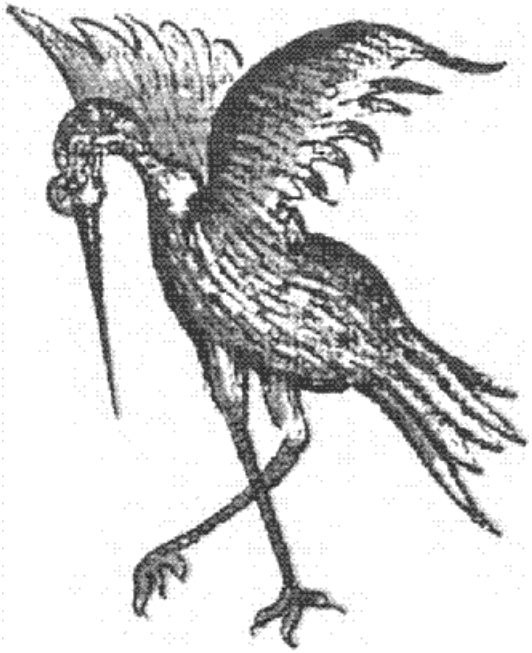

Hoofdstuk V
De kolentremmer

Antoon Coolen, ***De drie gebroeders***

DE drie zonen van Friso van Taeke, Tjerk, Evert en Wobbe werden dokter. Zij studeerden in Utrecht. Toen Tjerk afgestudeerd was ging hij nog een tijdje naar Friesland terug. Hij ging met zijn vader mee de praktijk in, hij ging hier of daar een tijdje als vervangend geneesheer naar toe, het was ook in dien tijd, dat hij voor het eerst in de Brabantsche Maasstreek kwam.

Twee jaren na hem deed Evert zijn artsexamen, Wobbe studeerde gelijktijdig met hem. Toen Evert zijn artsexamen gedaan had, schreef hij naar zijn vader om geld. Hij zou een groot feest geven aan zijn vrienden. Maar zijn broer Wobbe had van die zonderlinge gedachten. Wobbe liep misschien te veel in de achterbuurten en hun armoe rond, daar had hij niets te maken, daar gaf hij uit goedheid zijn geld weg, maar hij was veel te goedgeloovig. Hij had geen behoeften, hij gaf niets om mooie kleeren, hij gaf niets om genietingen, neen, er was niets, waaraan hij bijzonder gehecht was. Hij had soms geen cent op zak en dan verzekerde hij aan Evert, dat hij daarom zoo gelukkig was. Als zijn broer Evert hem een glas wijn inschonk vergat hij het uit te drinken. Wanneer Evert hem er aan herinnerde, dat hij daar nog zijn glas wijn had staan en dat hij dat eens uit moest drinken, dan zei hij:

- Ja, dat is zoo, dat moet ik nog uitdrinken. En hij dronk zijn glas leeg, omdat dat een plicht was. Op dezelfde wijze rookte hij een sigaar, die men hem aanbood. Hij was onverschillig voor iedere bejegening of men hem prees of schold, hij had er dezelfde onbewogen uitdrukking bij op zijn kalm gezicht. Neen, hij was geen levenskunstenaar. Hij kende geen hartstocht. Hij vocht niet, het was een echt gesukkel geweest voor hij ten minste een litteeken had, waarmee hij zich kon vertoonen. Hij had zijn broers gelijk gegeven, dat hij er als student een litteeken op na diende te houden. Maar omdat hij door geen beleediging was te raken en door geen scheldwoord tot opwinding was te brengen had ten laatste een zijner medestudenten zich maar edelmoedig over hem ontfermd en hem zoo maar eens zonder aanleiding van het oor tot halverwege den mond een flinke messnee gegeven. In de kliniek zeiden ze, dat het er mee door kon, maar dat hij een sukkel was. Ja, zei hij, dien indruk moet ik wel geven.

Maar de achterbuurten hadden om de een of andere reden zijn belangstelling. Hij zag een magere moeder, die tegen een modderig deurgebint leunde, achter haar was de donkere inwendigheid van haar huis. Een spichtig, geel meisje met hooge schoudertjes stond tegen moeders vooruitstekenden buik en reikte met zijn hoofdje tot moeders platte, ingevallen borst. Zij stonden niet alleen aan die eene deur. Zij stonden aan alle deuren. Zij keken hem na en schreeuwden tegen elkander. Tusschen die dubbele, smalle haag in de klamme, nauwe en donkere steeg ging Wobbe gebogenhoofds. Als hij het met zichzelf eens was ging hij naar

een vrouw, die aan een van die deuren stond. Hij keek haar in de oogen, hij wilde het bloeien dier zuiverheid zien, de moederliefde, de leliën van schoonheid op dezen maatschappelijken mesthoop. Hij gaf haar geld. Hij gaf geld aan de anderen. Hij kuste de spichtige kinderen. Het was hem in den beginne wel eens gebeurd, dat ze, van een armen drommel als hij was, geen geld wilden hebben. Toen had hij het in de straatgoot gesmeten, daar hadden zij het uit opgegrabbeld, om hem er mee na te loopen. Maar hij liep harder dan zij. Later begonnen ze hem te kennen, dien gekken student. Ze hadden toen zeker geld van hem aangenomen, om hem tegemoet te komen en hem ter wille te zijn. En Wobbe's vrienden hadden er moeite mee voor zichzelf, of ze hem ernstig moesten nemen, of met hem moesten lachen. Zij verweerden zich tegen hem. Zij waren niet zeker, of hij hen niet voor den gek hield, zij wilden er niet in loopen. Zij durfden niet met hem lachen, als zij naar hem hadden gezocht en hem in een volkskroeg in een achterbuurt aantroffen, waar hij in gezelschap van de verstootenen met een glas jenever zat, dat hij vergat te drinken.

Maar nu zou Evert dat feest geven. Een paar dagen voor zijn feest kreeg Evert bezoek van een verworpene aan zijn deur. Een magere kerel, lang in zijn flodderige kleeren, grauw vergane, met touwtjes vastgeregen schoenen, waar zijn sokken en zijn bloote teenen door staken, een broek met doorgesleten lappen op de knieën, een jas met mouwen waardoor heen de paarse voering was te zien, een gelapt boezeroen, een doorploegde kop, en een veel te mooie, gave, grijze heeren-

pet, die hij van Wobbe had gekregen. Dat was nu het eerlijke, vertrapte paupershart in lompen, Wobbe had hem gestuurd. De man sprak van het geld, dat mijnheer ging verteren, en dat werd maar drinken, mijnheers broer had dat gezegd. En de man sprak verder van zijn eigen armoe daartegenover, van de bittere bete broods, die hij zijn tien kinderen niet eens kon geven.

- Hoe weet ik, dat mijn broer je gestuurd heeft?

De man liet zijn pet zien. Zeker, dat was Wobbe's pet, maar dat was geen bewijs, die pet kon gestolen zijn.

Maar de man dacht na. Hij was zeker ondanks zijn armoe niet dom, hij bedacht, dat de eene broer wel net als de andere zou zijn. En hij zei:

- En al had mijnheers broer mij nu eens niet gestuurd en al had ik die pet gestolen, zouden mijn ellende en die van mijn tien hongerige kinderen dan minder zijn?

- En die van je vrouw!

Zeker, ook die van zijn vrouw, natuurlijk. Mijnheer moest hem niet kwalijk nemen, dat hij zijn vrouw vergeten had.

- Ik ben niet gewend te bedelen, zei de man. Ik doe het nooit.

Het was alleen, dat de heeren studenten soms zoo'n goed hart hadden.

Achter dien man waren de verlaten straten, de lantaarns, hun licht in den storm, de regens. De noordenwind langs de steenen, het kleine, scheeve huis, het eene, zwakverlichte raam, waarachter moeder en de kinderen onder de lamp bijeenzaten en luisterden, of zij vaders voetstap nog niet hoorden.

Evert van Taeke wist niet, of zijn broer hem niet voor den gek hield, misschien had hij neiging om op dezelfde wijze zijn broer voor den gek te houden. Hij hield den man plotseling de ruw bij elkaar gegrepen bankbiljetten voor van het geld, dat uit Friesland was gezonden.

- Als je dit had, zou je dan gelukkig zijn?

De man kon er geen woord meer uit krijgen. Hij maakte alleen maar van die ontroerende en belachelijke keelgeluiden. Ten laatste klopte hij zich krachtig op de borst en zei:

- Mijnheer, hier klopt een eerlijk hart.

- Wees dan gelukkig, zei Evert van Taeke, en laat mij eens kijken, hoe een gelukkig mensch er uitziet.

De man nam de bankbiljetten in twee handen, hij slaagde er niet in, den indruk van een gelukkig mensch te geven. Hij keek verlegen op zijn geld en stak het in zijn zakken. Toen ging hij heen.

Wobbe kwam, hij kwam plotseling hier of daar vandaan. Hij ging met zijn broer de trap naar diens kamer op. Evert zeide, dat hij niets voelde, geen mildheid, geen vervoering. Neen, zei Wobbe, waarom zou men dat voelen? Nadien zaten de beide broers zwijgend te schrijven. Ze zouden briefjes rondsturen, dat het feest niet doorging, gelieve ons te verontschuldigen.

Toen zij klaar waren nam Wobbe Evert mee, zij gingen naar de achterbuurt, naar de armoewijk. Zij slenterden zwijgend door de donkere, slechtverlichte steegjes. Tegen het licht op de gordijnen van kleine drankhuizen dansten schaduwen, er klonk harmonica-

muziek luid en dreunend in een lage ruimte. De beide broers dwaalden in het donker rond en gingen eindelijk een café binnen. Het kleine lokaal was vol, er speelde een orchestrion. Daar zat de man van het geld, stomdronken aan een tafeltje, het hoofd voorover op zijn armen, zijn naar achteren geschoven pet lichtte hevig uit zijn omgeving op. Wobbe klopte hem op den schouder, de man keek omhoog, lachte en viel weer neer. Wobbe voelde hem in de zijzakken van zijn jas, in de uitgescheurde binnenzakken, in de broekzakken, de man had niets meer dan wat klein zilvergeld.

Maar bij het buffet, vooroverleunend op het zink, ingezwikt in de lange beenen, stonden een paar kerels. Zij gluurden over hun armen heen onder hun diep in de oogen getrokken pet door naar die twee indringers, naar die twee studenten, die om de een of andere reden in de zakken van dien man met die mooie pet voelden, en daarbij iets ontdekten. De eene kerel begon in zijn been te wiegen. De andere kwam overeind. Juist toen ze langs Wobbe heen naar de deur drongen hield Wobbe hen tegen. Zij hadden de handen in de zakken, verschoven zwijgend met een beweging van de lippen hun sigaar naar den mondhoek en trokken hun broek eens op. De eene kerel was groot, met een geweldige borst, hij had een breed gezicht en smalle spleetoogjes achter de vooruitstekende jukbeenderen. Hij keek Wobbe recht in de oogen. En wat mijnheer wilde.

Het volgend oogenblik had Wobbe een ontzaglijken stomp recht voor de borst. Wobbe bewoog niet. Er bewoog ook niets in zijn gezicht. Hij stond pal en

keek naar dien ontblooten, gespierden arm voor hem. De man met de spleetoogen stroopte zijn mouw weer omlaag, klopte Wobbe krachtig op den schouder, nee, studenten verstonden een gemoedelijke grap, hij stak hem de vlakke, groote hand toe, kom, ze zouden een biertje drinken.

Het orchestrion speelde, om allen te verheugen. Er kwamen menschen om de beide studenten en hun vrienden heen staan. Evert bleef dicht bij zijn broer. Hij weigerde vriendelijk een glas bier, hij had geen dorst en ze moesten bovendien opschieten. Of de kastelein er iets op tegen had, dat de boel in zijn lokaal kort en klein geslagen werd? De kastelein, in zijn gestreepte kiel en met zijn sloof voor, kwam er rond voor uit, dat hij het niet op studenten begrepen had. Als zij den boel op stelten wilden zetten, zou hij de politie roepen. Maar de man met de spleetoogen en de breede borst maakte een gemoedelijk, afwerend zwaaiend handgebaar, géén politie, vooruit, geef mijnheer een biertje, men moest een grap verstaan. De man met de spleetoogen verstond zelfs de kostelijke grap, die Wobbe uithaalde:

- Jij hebt zeker dat geld voor dien man met die pet in bewaring genomen?

De man met de spleetoogen schudde van het lachen. Kom, hij wist een gelegenheid waar het nog gezelliger was dan hier, ze zouden nog wat samen blijven.

Wobbe dronk zijn glas bier leeg en zij gingen met zijn vieren naar buiten. Daar hadden ze een kort gevecht, zonder geschreeuw, zonder woorden, zij hijgden alleen maar. Het eindigde ermee, dat Wobbe

het geld weer terug had. De beide broers kwamen met gescheurde kleeren en bevende, bebloede handen het café weer binnen. Zij gingen naar den man met de pet, namen hem ieder onder een arm en sleepten hem buiten. De man met de pet verzette zich niet. Hij liet zich tusschen de beide goedhartige heeren inhangen en slofte wat met de voeten. Buiten ging het wat beter, ja, hij kon nog wel zoo wat loopen. Zij probeerden het hem duidelijk te maken, dat van zijn geld, en vroegen hem, waar hij woonde. Hij zei het hun, hij maakte het hun pratend en breed wijzend uitvoerig duidelijk. Goed, dan zouden ze hem naar huis brengen, voor zijn veiligheid en voor de veiligheid van zijn geld. Maar daar verzette de man zich tegen: het was volstrekt niet noodig, dat zij hun goedheid zoo ver doordreven. Dat van dat geld, dat was al prachtig. Maar om hem nu bovendien nog thuis te brengen, dat werd te veel, dat mocht hij niet meer aannemen, hij mocht van hun goedheid geen misbruik maken. Hij was stom, dat hij gezegd had, waar hij woonde.

Maar zij hielden geen rekening met wat hij zei, het was veiliger, dat zij hem naar huis brachten. Goed. Maar zij waren niet getrouwd? Neen. Kijk, dat verontschuldigde veel, dan wisten zij ook niet wat het zeggen wilde voor hem, als eerlijk vader zijnde, om in dezen toestand, die hem overkomen was, naar huis te worden gebracht. Als hij dan toch zulk een schandalig misbruik van hun goedheid moest maken, dan moesten ze hem maar liever ergens anders heenbrengen.

Zij brachten hem naar huis. Zij gingen den scherpen

hoek om van de steeg waar hij woonde. Van de duistere steeg, de ruitjes in de hoeklantaarn klepperden in den wind. En daar was het zwakverlichte raam, het lichtbaken voor den schipbreukeling. Zijn vrouw luisterde daar te midden van haar kinderen, of zij zijn voetstappen nog niet hoorde.

Zij hoorde ze. Zij kwam buiten. Zij schold al van uit de verte. Toen zij naderbij gekomen waren weigerde zij haar man binnen te laten. Zij beheerschte zich niet, ja, met een schreeuw vloog zij op haar man af en sloeg hem de pet van het hoofd. Ze bukte zich en zette hem de pet weer op. Wel is waar werd de vrouw stiller en verbleekte zij, toen zij van het geld hoorde en de bankbiljetten zag, die deze milde heeren haar man hadden willen schenken, liever dan ze zelf door hun keelgat te jagen. Maar zij bedacht zich, het eene keelgat of het andere, dat ellendige geld en die keelgaten, en die slampampers van getrouwde mannen en studenten. De vrouw smeet het geld neer op den grond, niet allemaal, en zij hielp de heeren de gevallen briefjes oprapen. Toen schreide zij in haar voorschoot. Maar haar man mocht niet binnen. Wobbe kalmeerde haar, geld en keelgaten, zeker, maar haar kinderen hadden gebrek, daar kon zij nu eten en kleeren voor koopen.

- Mijn kinderen?
- Ja, uw tien kinderen.
- Nee, kom binnen.

Zij gingen binnen. De man met de pet mocht mee binnen. Een klein vertrek, armoedig, niet vuil, kaal, een wankele kast, een canapé waarvan de spiraal-

veeren door het verbleekte en gevlekte groen fluweel staken, wat stoelen, de tafel, een lamp met groene kraaltjes. De beide broeders gingen onder de lamp aan tafel zitten. De vrouw zat tegenover hen. De man met de pet ging op de canapé liggen. De vrouw vroeg:

- Heeft hij dat gezegd, tien kinderen?

Ja, dat had hij gezegd. De man op de canapé lag intusschen niet stil, hij was nogal beweeglijk, de veeren in de canapé jankten, telkens was er met een sprong een hooge toon als uit de aangeslagen snaar van een cither. De vrouw was mager. Zij had ingevallen wangen. Zij had sproeten op het voorhoofd. Zij zei:

- Ziet u, dat is het, wij hebben geen kinderen. Die leugenaar heeft mij te schande gemaakt voor u. Hier, ik wil dat geld niet hebben. Hij verbrast het toch maar.

- Wij ook.

- Ja maar dan heb ik nog liever dat u het verbrast dan hij.

- Maar hij, zei Evert, wijzend op den slaper, hij sprak tegen mij alleen over de tien kinderen, die hij niet heeft. En de vrouw, die hij wel heeft, vergat hij.

- Juist omdat hij zoo goed aan mij dacht, zei de vrouw.

- O God! zei Wobbe, en hij hield het hoofd tusschen de handen.

Toen gebeurde er dit. De vrouw ging naar haar man en nam hem voorzichtig de pet af. Zij legde zijn slapend hoofd in een gemakkelijke houding. Zij ging naar een alkoof, daar nam zij een deken uit en legde die over den slaper heen.

- Ziet u, in den grond van zijn hart is hij niet slecht.

- Neen, zeiden de beide broers.

De vrouw kwam weer aan tafel zitten. Zij zei:

- Neemt u het geld weer mee. Ik dank u, dat u hem thuis hebt gebracht. Neem dat geld mee, wij zouden er om vechten en er weer meer ellende door krijgen.

Zij zat even, het hoofd in haar armen op tafel, te schreien. Zij zei:

- Dat wij geen kinderen hebben, dat kan hij niet helpen.

Toen de broeders heengingen en al in het deurgebint stonden kwam de vrouw met de pet aandragen. Ze zei tegen hen:

- Ik weet zeker, dat dit zijn pet niet is. Is ze misschien van een van u?

En ze gaf ze aan Wobbe, die blootshoofds was. Wobbe was zoo vernederd. Hij vernederde zich nog meer. Hij zette de pet op.

Neen, zij voelden niets, geen mildheid of vervoering, nadien kon Wobbe het geld ter verdeeling weer in de straatgoot gooien, daar fladderden de hongerigen er vechtend op neer. Maar Wobbe liet zich voorloopig niet meer zien. Hij dook weg in de riolen. Hij kwam ook niet op het feest, dat ter eere van Evert in de ouderlijke woning in Friesland werd gegeven.

Eerst een paar jaar later kwam hij nog eens thuis, dat was toen hij zelf vlak voor zijn artsexamen stond. Bij dit bezoek had hij uren lang zitten zwijgen. Die

onverschillige Wobbe maakte zich misschien zenuwachtig over zijn examen. Hij ging in den tuin staan turen. Hij ging ook staan staren in het kamertje, waar hij als kind geslapen had. Zijn moeder zag hem staan. Hij had haar borduurraam in de handen, ja, zei hij, daar stonden wij omheen, toen u schepen borduurde. En of zijn moeder dat mooie verhaal nog kende van dien man, die eerst van zijn schaduw bevrijd was toen hij vermorzeld plat ter aarde lag? Bij het afscheid na dit bezoek had Wobbe zijn moeder lang omhelsd, hij had haar aan zijn hart gedrukt. Maar na zijn vertrek was er een briefje van hem gekomen, daar schreef hij in, dat hij zijn artsexamen niet zou doen, omdat hij de ijdelheid van alles had leeren inzien. Hij was naar verre oorden vertrokken.

Zijn vader zweeg over hem. Zijn vader hoorde het suizen in de lucht, het verre zingen van die vrouwenkoren, in aarde en hemel verborgen, de verlokkingen der rotsen. Van de rotsen klinken ook de verleidende, hijgende stemmen, die u dit vragen, of gij den moed hebt tot het oorspronkelijke leven, ook al is het roekeloos en moeilijk op deze harde aarde, of gij dien moed hebt, menschenkind? Ja, Wobbe had misschien dien moed, om het genot en de weelde te verachten en de smart te loochenen. Zijn moeder schreide over hem. Zij dacht aan hem, als zij 's nachts wakker lag. Natuurlijk lag zij wakker om hem. Zij volgde hem met haar gedachten over landen en over zeeën. Zij kon vertwijfeld zijn van angst, dat zij niet wist waar hij ter wereld was en welke schande en welke

ongelukken hem konden overkomen. Zij dacht aan zijn eten en drinken, zijn kleeren en schoenen, aan het onderdak van zijn nachten. Zij had er zorg over, of hij bij koude wel genoeg dekens had op zijn bed, daar dacht zij aan, bij dit avontuur der koelbloedigheid!

Het was Tjerk, die het eerst een brief kreeg van Wobbe, dat was heel lang na Wobbe's vertrek, de brief kwam uit Port Saïd. Wobbe schreef, dat hij nu kolentremmer was geworden en de oceanen doorkruiste. Hij haalde deze dichtregels van Goethe aan: Ich hab' mein Sach auf Nichts gestellt, drum ist's so wohl mir in der Welt. Dichters vermeien zich graag in het ideaal der stoïcijnen, en in dat der volmaakte harmonie, schreef Wobbe. Zij bevrijden zich misschien, zij zijn er met een gedicht van af, of bevredigen er zich mee. Ik niet. Tusschen hem en de diepte der zee was een bodem, daar liep hij over op en neer, en bracht kolen van de bunkers naar de vuren. En vele groeten aan zijn vader en aan zijn moeder, die hij eerbiedigde en beminde.

Tjerk bracht deze groeten aan zijn ouders over en vertelde, dat Wobbe een zeereis maakte. Tjerk kreeg nog meer brieven. Wobbe hield hem op de hoogte, waar hij op de zeeën rondzwalkte. Zoo kon Tjerk op zijn beurt aan zijn broer de belangrijke mededeelingen schrijven, die hij had te doen. Tjerk schreef eerst van een meisje, later van een bruid. Tjerk schreef, dat hij een praktijk zou beginnen in een dorp aan de Maas en dat hij ging trouwen. ‘P.S.’ schreef hij onder dien brief, ‘zij is katholiek’.

Zij was katholiek, Tjerks bruid. Hij had haar leeren kennen tijdens een verblijf in de Maasstreek, zij was uit het land van Maas en Waal, zij heette Elisabeth Varrocio, zij was uit een oud, katholiek geslacht. Eens zei Tjerk tegen zijn ouders, dat ook hij katholiek werd. Zijn vader zweeg en zijn moeder schreide. Nadien vroeg Tjerk zijn vader om diens oordeel. Zijn vader vroeg, of hij dan niet zeker van zichzelf was? Ja, zei Tjerk, hij was het met zichzelf eens. Waarom vraagt gij mij dan mijn oordeel, dat ik bovendien niet heb, vroeg Friso van Taeke. Toen Tjerk er op aandrong, dat zijn vader zich uit zou spreken, zei Friso van Taeke:

- Gij zijt een man, het is wel de eerste vrijheid, die u gelaten moet worden: die van den geest. Wat zal ik mij uitspreken? Het is niet mogelijk de menschelijke ziel te kennen. Uw moeder, die zit te schreien bij het statenbijbeltje, dat zij bij haar huwelijk van haar dominee ten geschenke kreeg, die er onze namen in heeft geschreven, hoort stemmen, die haar zeggen, dat zij de waarheid bezit. Uw bruid, die zou schreien als gij haar geloof niet zoudt deelen, hoort haar stemmen, die haar gelijk geven. En de pagaan, die ziet dat het vernuft en de rede waarop hij vertrouwt niettemin op veel dwaalsporen hebben geleid, hoort de zijne. Ieder geloof is mij eender.

- Het hare hoort bij haar wezen, zei Tjerk.

Hij keek bij deze woorden zijn vader met halfgesloten oogen aan, en zei haastig en zachtjes:

- En ik weet, dat ik haar bemin.

Friso van Taeke zweeg. Zoo laf maakte hem zijn

heidendom, wat was dat voor een heidendom, het was weifelend en behaagziek. Eens had hij die leus op zijn blazoen gekozen: paganum esse non timeo. Waar was de karaktervastheid van den onverbiddelijken, stuggen Frieschen doopsgezinde? Zeker, maar er was een nog hardnekkiger karaktervastheid van een Fries, die wilde zelfs het doopsel niet, omdat hij liever met de schaar zijner voorvaderen in de hel was dan met een handjevol christenen in den hemel. Maar Tjerk van Taeke's moeder schreide over haar zoon, die het geloof der vaderen ontrouw werd. Toen zij Tjerks bruid gezien had, hield zij dadelijk veel van het meisje. Later twistte zij met haar over het geloof. Dat waren van die onderhoudende twistgesprekken, zij eerbiedigden elkaars overtuiging, zij waren geduldig en vriendelijk tegen elkaar. Zij konden het niet helpen, dat er toch bitterheid in die vriendelijkheden sloop en dat zij elkaar, met zoo'n bleek lachje, diep kwetsten. Tjerks moeder omhelsde daarop schreiend het meisje, neen, zij moesten veel van elkaar houden, maar gij moet geduld met mij hebben, zei de moeder, want ook hierin verlies ik hem aan u.

Tjerk werd in Brabant gedoopt, daar waren maar een paar menschen bij, een paar menschen der familie van de Varrocio's. En toen werd het huwelijk vastgesteld, en werden vele gasten van beide families uitgenoodigd.

Eén gast kwam er, die was misschien niet uitgenoodigd, misschien had hij in Valparaiso of in Suez of in Genua tegen zichzelf gezegd: als mijn broer Tjerk

trouwt, dan moet ik daar bij zijn. En zoo had hij zich naar het vaderland opgemaakt, daar kwam hij van verre landen over verre zeeën. Misschien was hij in Amsterdam of in Rotterdam wel weer in de volksbuurten geweest, wie weet wat een zonderlinge ontmoetingen hij had gehad. Daags voor den trouwdag van zijn broer ging hij den weg door den Bommelerwaard naar Maas en Waal. Hij droeg een bundeltje op den rug. Hij moest te voet, hij had inderdaad geen geld meer. Het was een stille zomernamiddag en in den tijd, dat het koren aan schooven stond.

Daar kwam over den stoffigen, warmen weg een man gegaan. Een oud slordig en slobberig zittend pak hing hem om de leden. Hij droeg schoenen, die grauwwit waren van het stof der wegen. Dat bundeltje op zijn schouder was misschien al zijn hebben en houden, het was zijn schamelheid die hij droeg. Neen hij had geen geld meer, hij had te laat gedacht aan een bloembouquet voor de bruid van zijn broer. Maar er was ter wereld iets zoo goeds, het trilde in de verre populieren. Het ritselde in het loover van de zilverwilgen. Het rook naar omgeploegden grond, naar stoppels en mest, naar koeien en hun melk in de zomerweiden van het schoone, vlakke land. De hooge torens aan den einder van de polders, en in het kale hooiland de donkere bosschages van de eendenkooien. Langs den wegberm tegen de ruigte van elzen- en wilgenhout en van braamstruiken en brem, daar bloeiden allerlei bloemen, zoo iets vriendelijks en goeds was er ter wereld. De man legde zijn zak neer en ging de bloemen verzamelen. Hij zat daar neergeknield,

neergehurkt. Hij stond gebogen. Hij sprong over een sloot, gij wist niet wat hij daar uitvoerde, die landlooper, niets was belachelijker dan die kleine, fijne, bevende, gele viooltjes in die groote, zwarte kolentremmershand verzameld te zien. Er stonden nog eenige late, spichtige korenbloemen tegen den berm van een akker, de man plukte die bloemen. Hij sprong terug over een droge sloot. Hij ging een eindje een weiland in. Hij kroop langs den wegberm voort. Toen plukte hij den mooien, blonden ratelaar. Hij plukte er vele tot een toef, hij plukte de gele doovenetel, neen, die is wit, die is blond, die plaatste hij tusschen zijn ratelaars. Hij plukte het witte duizendblad, wit koolzaad, herderstaschje, zilverschoon en kamillen. Hij plukte daarbij margrieten. Hij plukte geduldig langs een akker het purperen zandklokje. Hij plukte den langen paarsen andoorn, den gelen leeuwenbek, de gouden hopklaver, koekoeksbloem en nagelkruid, het haasjeskruid, tijm en eereprijs, hij plukte het diepgele hoefblad en de kleine roosjes van het Sint Janskruid. Hij plukte het teere blauwe glidkruid en met vreugde zag hij de vergeet-mij-nietjes staan die hij, zoo klein en trillend en blauw als ze waren, tusschen zijn ruiker stak. Toen plukte hij er nog witte klaver bij, monnikskap en wilde roos. Nadien zat hij langs den warmen, zonnigen en stoffigen zomerweg en schikte zijn bouquet, wit en blauw, wit en het blauw van den hemel en het blauw van kobalt en indigo. Wit en violet, wit en paars en purper en lila, blondgeel, roomgeel, citroengeel, goudgeel, okergeel, rood en karmijn en scharlaken. Dat schikte hij, het stond pralend uit, teer en

trillend in zijn kleine bloempjes, in de klokjes die tegeneen ritselden met een geluid als wind in riet. Zoo zat die zware, bonkige landlooper in zijn slobberige kleeren zijn vreugde te hebben, dat wei en akker en wegberm, waarlangs hij zwierf, hem deze schoonheid in handen hadden gegeven, om ze aan de bruid te schenken.

Hij ging daarop langs den grintweg van het dorp. Hij ging langs die kleine ingetogen winkeltjes van het dorp, daar soms een bel rinkelt, wanneer een kind, dat op zijn klompjes voor moeder een boodschap ging doen, den winkel binnengaat of uitkomt. En buiten tegen den baksteenen gevel, hard in de zon, hangen de platen voor de koffiemerken, cacao en pruimtabak en voor de artikelen, waar ge de wasch mee helder krijgt. Een torentje met een leien spits stak boven de daken uit. Een molen, met een donkeren romp, draaide zóó langzaam alsof hij elk oogenblik zou gaan stil staan. Een kleine school, die scheen van binnen wel te slapen, en musschen flodderden achter het hek in het mullige zand van de speelplaats onder de uitgebloeide linden. Neen, de zwerver, die naar dit alles keek, was natuurlijk geen stoïcijn, hij had zijn aardsche vreugd, hij hield met zorg den ruiker van de bloemen des velds in zijn hand.

Buiten het dorp waren weer de weilanden, de wegen met de hooge iepen erlangs, die hebben een rank, gothisch gewelf van takken en daar was het nu allemaal dicht in van het licht doorschoten, koel zomerloover. Maar vlak buiten het dorpsstraatje waren de huizen met de diepe, groote tuinen ervoor.

Daar was een ver achteruit liggend huis, daarvoor lagen gazons met beuken en zilversparren er op, rhododendrons, daar was een vijver waarop zwanen dreven. Dit huis was den zwerver, op zijn vraag, gewezen. De huisgevel lag in het water weerspiegeld, twee rijen ramen boven elkaar, een bewerkte kroonlijst, een breede, donker en blinkend geverfde deur met een sierlijk natuursteenen schild erboven. De arme landlooper ging tusschen de hooge, grauwverweerde zandsteenen pijlers door van het open hek met de vergulde punten op de zwarte spijlen. Toen keek hij op naar het huis. Een pauw riep schel en luid, het was als de spottende lach van een ijdele, luidruchtige en dwaze vrouw. Ja, dat is waar, dacht de zwerver, mijn broer is dokter en een deftig man, zijn huwelijk zal natuurlijk deftig zijn, wat vang ik aan in mijn armoedige kleeren? Hij keek weer naar zijn bloemen, misschien wilde hij een beetje moed en vertrouwen putten uit de schoonheid die hij in de hand droeg. Hij ging verder. Hij bonsde op de deur. Hij had zeker den trekker van de bel niet gezien, hij was zoo weinig maatschappelijk. Hij moest nog een keer bonzen, harder, het dreunde door de gang. Toen werd hem opengedaan door een meisje, dat een zwart japonnetje en een wit schortje droeg. Zij trad even terug, hield de deur vast en keek hem vragend aan. Hij luisterde, want hij hoorde een rumoer. Hij hoorde praten en lachen achter een deur. Hij ging langs het meisje heen op die deur toe, klopte krachtig, waarop het daarbinnen een beetje stiller werd en een stem duidelijk ja riep. Daarop ging hij binnen.

Een zaal, donker, met lambrizeeringen en zware lampen. Deuren stonden open naar den tuin. Er waren hier veel menschen. Toen de kolentremmer binnenkwam, was het op hetzelfde oogenblik doodstil. Heb ik dat nog niet eens meegemaakt, dacht de kolentremmer, dat ik in precies dezelfde omstandigheden een zaal vol menschen binnenkwam? Misschien herinnerde hij zich vaag een angstdroom, waarin hij ongekleed in een vol en groot, deftig gezelschap kwam en zich in zijn schaamte geen raad wist. Misschien herinnerde hij zich ook, hoe hij aan boord wel eens naar de dekken klom en even in de salons van eerste of tweede klasse gluurde. Dan konden de menschen ook van hun boek, hun spel en hun gesprekken net zoo naar hem opkijken, als hier de stil geworden gasten uit hun gesprekken nu naar hem opzagen. Hij keek den kring rond. Hij had zijn moeder al gezien. Hij schreed naar de bruid, die naast zijn broer Tjerk zat. Zij keken hem allen aan, de bruid, die voelde wat er ging gebeuren, bloosde diep. Tjerk van Taeke zei: Dat is mijn broer Wobbe, de zwerver, in mijn hart had ik er niet aan getwijfeld, dat hij zou komen. Wobbe, de zwerver, wat zag hij eruit, hij droeg zijn pakje nog op den rug, met de rechterhand bood hij de bruid het bouquet aan.

- Langs den weg naar u toe bloeiden deze bloemen, ik heb ze voor de bruid geplukt.

Zij werd rood in het gezicht. Zij lachte. Zij nam dit veldbouquet, dit onkruid, deze sidderende toef van kleuren. Zij hield het bouquet met een hand aan haar borst gedrukt, de andere hand stak zij naar Wobbe uit. Hij bekeek eerst zijn eigen hand, zij was grauw en

vuil van het bloemenplukken langs den weg. Toch drukte hij haar kleine hand. Zij vroeg:

- U is die Wobbe, die op zee zwerft?

Ja, die Wobbe was hij. En zij was Tjerks bruid, Tjerk had hem veel over haar geschreven.

Was dit alles al niet eens eerder net zoo gebeurd? Er floot een vogel buiten. Rond de bruid kwamen eenige menschen staan, er was nu zoo'n vreemde stemming van verlegenheid, de menschen wisten niet welke houding te moeten aannemen en wat te moeten zeggen. Maar er kwamen rond de bruid eenige menschen staan, om die bloemen te bewonderen, dat die zoo mooi konden zijn, het was toch maar onkruid langs den weg. Ja, zei de bruid. Zij was nu bleek geworden. Iemand, die een beetje van haar stond afgewend, zei, gemoedelijk en met veel tact:

- In hoeveel families komt zoo'n buitenbeentje niet voor?

Men moest dat niet te zwaar nemen en zich er niet door gehinderd laten gevoelen. Maar nu sprak er iemand zeer luid, dat was die Friso van Taeke met zijn wapperende wenkbrauwen, die riep:

- Welkom, mijn zoon Wobbe, bij uw terugkeer, waarover we ons van hàrte verheugen!

Waarom zei hij dat zoo luid en onbeschaamd? Hij had deze begroeting toch zeker aan den heer des huizes moeten overlaten. Maar de heer des huizes was wel wijzer, die zei niets luidop, die ging hier of daar zachtjes verontschuldigingen fluisteren. Hij zei tegen de menschen, dat ze zich niet van streek moesten maken. Die Wobbe, die kolentremmer, was een beetje een filo-

soof, een Franciscaan, ja, de armoede was zijn bruid, dat had hij uit grootmoedigheid gedaan. Bovendien was er niet op hem gerekend. Er was geen kamer voor hem. Hij zou dus wel vertrekken en morgen bij de bruiloft, mijne vrienden, dan zullen wij geen last van hem hebben. Maar nu gebeurde er weer iets, daar keken alle menschen naar, Wobbe's moeder was luid schreiend haar zoon in de armen gevallen. Zij snikte aan zijn borst. Hij kuste haar. Hij klopte haar op de schouders. Hij betuigde haar zijn liefde. Zij wilde hem eerst meetrekken naar een andere kamer, om alleen met hem te zijn. Maar nu zij zoo luid schreide scheen zij zich niet meer te schamen. Zij beheerschte zich niet meer. Zij liet zich gaan in haar tranen en in haar kussen. Er waren eenige vrouwen onder de gasten, die wischten ook een traan uit het oog. Maar anderen voelden zich gehinderd en beklemd door deze vertooning van moederlijk en kinderlijk gevoel. Die gemoedelijke, met zijn tact, zei in zijn kringetje: ja, het gevoel tusschen moeder en zoon! Bewonderen wij niet allen Rizpa uit het tweede boek Samuel, die haar als misdadigers opgehangen zonen met een roede des daags beschermde tegen de vogelen des hemels en des nachts tegen de dieren des velds? Zeker, dat was aangrijpend. Maar ze zouden toch maar liever zien, dat de kolentremmer vertrok. De aanwezigheid van zoo'n drogen gast, die de ijdelheid van alles heeft leeren inzien, is maar terneerdrukkend voor de anderen en zeker ook voor de jonge bruid. Er gebeurde nog iets pijnlijks. Dat was toen Evert er aan begonnen was, zijn broer Wobbe aan elk van de gasten voor te stellen. Daar werd het

ook al zoo opvallend stil bij. Gelukkig hield Evert er maar gauw mee op. Toen kwam Tjerk bij zijn weergekeerden broer. Tjerk zag er prachtig uit, in rok en witte das, zijn roode harige kop stond zoo fel geteekend boven dat breede vlak van zijn wit plastron. Tjerk was in zijn bruidegomscostuum komen aanreizen. Het kon zijn, dat hij er tegen op had gezien het als bagage mee te dragen. Maar vandaag was ook het huwelijk gesloten voor den ambtenaar van den burgerlijken stand. Daar stond de bruidegom nu, in die pracht van zijn kleedij naast zijn schamelen broer. De heer des huizes Het de lichten niet aansteken, toen het donker begon te worden. Er waren menschen, die op de schemering gesteld waren, ja, Wobbe's moeder had gevraagd, om de lichten maar niet te gauw aan te maken. Maar tusschen het vage oplichten van bloemen in zag men nog iets van het blond en het wit van Wobbe's veldbouquet. Er kwam een man bij Tjerk en Wobbe staan. Die man wilde met dien origineelen Wobbe een interessant gesprek beginnen: ja, u gelooft zeker in de sophismen van Zeno, om het leven te kunnen leiden dat u leidt? Maar die origineele Wobbe verwaardigde zich zelfs niet een antwoord te geven, misschien was hij er ook te suf en te zwijgzaam voor van nature. Wat wilde hij dan, in dergelijke lompen gehuld, hier gast zijn, als hij niet eens onderhoudend zijn kon? Nadien zat hij in de schemering bij zijn moeder, buiten schenen de sterren al in den blauwen nacht. Zijn moeder vroeg hem voortdurend, waar hij dan toch gereisd had, waar hij geweest was. Hier en daar, zei hij. Ver? Ja, hij was heel ver geweest, waar

de zon opgaat en daar, waar zij ondergaat, hij had gezwalkt, zijn kleeren waren wat versleten. Later werden toch de lichten aangemaakt, daar zat nu Wobbe in al zijn schamelheid. De vader van de bruid kwam zich verontschuldigen bij Wobbe: zij hadden niet op hem gerekend, er was geen slaapkamer voor hem. Wobbe zei, dat hij hun geen van allen last wilde aandoen, hij was alleen maar gekomen, om bij het huwelijk van zijn broer te zijn. Neen, zijn terugkeer was misschien niet zoo gelukkig. Onder de genoodigden van de familie der bruid waren er, die het gevoel hadden alsof er een ongeluk gebeurd was. Maar later werd er wat gedronken, toen werden ze luidruchtiger in hun praten, zij werden milder en kregen meer begrip en waardeering voor het lotgeval van een mislukten student, die er zich doorheen sloeg. Die man met zijn gemoedelijken tact sprak over den roem van den levensfilosoof Diogenes, die zat immers slechts tusschen een paar duigen in, en vroeg enkel om wat zon? De vader der bruid was eens met Tjerk komen praten, hij zei, dat hij nu toch wel in een eigenaardige moeilijkheid was gebracht. Toen bood Tjerk van Taeke aan, dat zijn broer met hem zijn bed zou deelen. Dat was een oplossing, maar de vader van de bruid was met die oplossing niet bijzonder ingenomen. Hij vreesde voor den volgenden dag. Misschien echter zou die zonderling er wel niet erg op staan om mee in de rijtuigen te gaan zitten, hij zou wel zoo vriendelijk en wijs zijn, om alleen naar de kerk te gaan en zich schuil te houden achter een pilaar, dan kon hij de plechtigheid van het huwelijk van zijn broer zien,

zonder dat het opviel, dat hij van de familie was.

Nadien gingen Tjerk en Wobbe naar hun kamer. Daar zaten de beide broers langen tijd naast elkaar op het breede bed. Wobbe keek rond. Zware fluweelen gordijnen hingen voor het raam. Hij ging die gordijnen opentrekken en zag de sterren. Hij keek de kamer rond, een spiegelkast, een waschtafel, een breed schelkoord langs het behang af naast het bed. Boven het bed hing een groot kruisbeeld. Wobbe wachtte met zich uit te kleeden, hij schaamde zich toch een beetje voor Tjerk, om nog meer van zijn schamelheid te laten zien. Hij vroeg of Tjerk er iets op tegen had als hij het licht uitdeed? Neen! Goed. Zij zaten nadien, naast elkaar op het bed, voor de sterren van den zomernacht, de bruidegom en de kolentremmer. Ergens in het nachtelijke huis werd er door een groepje mannen luid gelachen. Daar had er zeker een, in de stemming van zijn glas wijn, een grap verteld, zooals men dat onder mannen doet. Nadien werden er deuren open en dicht gedaan. De beide broers hoorden, hoe pratende mannen de trap opkwamen en elkander luidruchtig goedennacht wenschten. Er gingen weer deuren open en dicht. Toen werd het heel stil. De bruidegom had kunnen praten over zijn maatschappelijk succes, over zijn praktijk, over zijn bruid, morgennacht zouden ook zoo de sterren schijnen, als zij in het wit naast hem stond voor het nachtelijk raam. Maar Tjerk zweeg, hij wilde Wobbe, die zijn ontberingen had, niet hinderen. Het was hem ook voldoende, om aan zijn witte bruid te denken. Wobbe

had kunnen praten over de zinledigheid der woorden armoede en ontbering en behoefte: onze wil komt dat alles te boven, er is maar één ongeluk: te verlangen wat men niet heeft. Wobbe dacht aan de bunkers en hun nacht, het geschreeuw der zwarte mannen in de koolzwarte wolken op de platte schuiten, die weerszij van het schip in de havens de steenkolen in de bunkers storten: daar doemen de tremmers uit op, zwarte pramen op weg naar de vuren, waar, in het zwarte gruis, tot grijze en zilverige dampen doorklaard als voor de zon wanneer de ovens opengaan, de naakte negers staan te zingen. Wobbe zweeg, hij wilde Tjerk in zijn illusies niet hinderen. En van de liefde, die onder onzen hemel is, wat zou hij Tjerk in zijn bruidegomscostuum daarvan zeggen? Mijn God, Wobbe, vóór de sterren van den nacht, greep met zijn kolentremmershand de lange, smalle doktershand van zijn broer. Zij waren uit één geest, maar zij hadden een verschillende bestemming, een verschillend lot; de sophismen, die ons tot troost zijn, zijn verschillend, zei Wobbe. En de hand van zijn broer krachtig drukkend, zei hij:

- Ziet ge, Tjerk, mijn hart sprong op toen ik uw bruid die bloemen gaf, zij schijnt mij zeer goed toe, zij is zeer lief, en ik ben gelukkig u van harte geluk te kunnen wenschen.

- Dank u, zei Tjerk.

Nadien was het weer langen tijd stil tusschen hen beiden. Eindelijk vroeg Tjerk:

- Gaan wij slapen?

- Ja.

Zij treuzelden nog. Toen, vastbesloten kleedden zij zich uit. Maar zij bleven, ieder aan zijn kant van het bed, nog een beetje rondloopen. Wobbe vroeg, of hij de gordijnen zou sluiten? Ja. Het was nu veel donkerder. Wobbe moest op den tast loopen. Hij kwam eindelijk bij het bed, trok er voorzichtig een deken af en ging, aan zijn kant van het bed, in de deken gedraaid op den grond liggen. Tjerk had ook een deken gepakt en lag aan den anderen kant op den vloer uitgestrekt.

En zij sliepen vast en vredig. Wobbe werd het eerst wakker. Hij zag licht kieren door de gesloten gordijnen. Hij kwam overeind en deed de gordijnen een beetje open. Hij zag een tuin, zomerboomen, gazons, koud onder den morgennevel, onder den dauw. Een enkele vogel floot, floot opnieuw. Een andere antwoordde. Toen floten ze hun trillers om beurten, vinken en meezen, een tuinfluiter, een storm van hooge geluiden, lange slagen, daartusschen een geluid alsof zeisen werden gescherpt, dan een gekwetter en een getjuik en lange, heldere fluittonen, luid en afgewisseld als het lied van een nachtegaal. Wobbe opende, zacht en voorzichtig om Tjerk niet te wekken, het raam, nu was de dag met zijn koelte en met het nabije zingen der vogels binnen in deze kamer. De zon ging opkomen. Er kwam een vroege, koele klaarte hierbinnen. Toen zag Wobbe het armzalige bundeltje van zijn kleeren liggen, ze lagen daar voor evenveel neergegooid op den vloer, het was niets, vodden en lompen. Zie, nu zouden ze allemaal weer verdriet en hinder hebben, als hij in die kleeren beneden kwam. Zij aanvaardden hem niet, om wille van die al te openhartige kleeren,

waarin hij als een schaamtelooze kolentremmer rondliep. Dit kon hij zijn broer op diens deftigen huwelijksdag niet aandoen. Neen. Hij zag aan een hanger tegen de deur het fraaie rokcostuum hangen van den bruidegom. Over een stoelleuning hing een gesteven hemd. Op een tafel tegen het voeteneind van het bed lagen een hooge hoed en handschoenen, een boord, een das, knoopjes. Een paar prachtige schoenen stond onder de zitting van een stoel. Dit was de volledige, plechtige uitrusting, waarin men een deftig mensch werd, een heer. Wobbe had een klein gesprek met zichzelf. Voor mij geldt het: de kleeren maken den man. Hij stond voor het rokcostuum, die rok, die hing daar stil en indrukwekkend rok te zijn; de broek, gestreken, in de vouw, die hing daar te wachten op haar taak: een heer te kleeden. En onder den stoel stonden de glimmende schoenen, die stonden daar te wachten op de voeten, die in hen zouden treden, langzaam en waardig. Zie, zei Wobbe, mag ik dan mijn goeden broer de beleediging aandoen, als een kolentremmer in zijn bruidsstoet mee te loopen? Neen, zoo trotsch mag ik niet zijn. Ik moet mij om zijnentwil voor de menschen verbergen en vernederen, opdat zij mij als een waardig gast op het bruiloftsfeest aanvaarden. Ik moet mij opofferen om zijnentwil. Ik moet hem zelf niet de inspanning vragen van het offer, mij zijn kleeren te geven. Ik moet iets slechts doen, zóó goed moet ik zijn. Het is duidelijk, ik moet zijn kleeren nemen en ze aantrekken en als een heer ter bruiloft gaan, om wille van hem. En als hij zelf zijn rokcostuum zal missen, dan zal hij er iets op vinden om zich uit de moeilijkheid te redden, zoo goed

als ik er dit op vind, ik ben immers niet vindingrijker dan hij.

Hij kwam nog eens bij zijn broer kijken, die, in zijn deken, rustig sliep, het hoofd op den rechterbovenarm, zijn harige, gebalde vuist stak langs het hoofd omhoog. Daarop ging Wobbe naar de waschtafel. Hij waschte zich, nadien, voor den spiegel, begon hij zich zorgvuldig en langzaam te scheren. Hij hoorde die zachte geluiden in de stilte van den morgen in de kamer: de scheerkwast, die tegen den klinkenden wand van de waschkom stiet, het water, dat hij in een emmer goot, de waschkom, die hij weer neerzette. In het water kwam nu de blikkering van zonlicht, het werd klaarder en warmer, en in die warmte kreeg het lied der vogels buiten een ander, een voller geluid. Maar Tjerk sliep en haalde zwaar en stevig adem. Wobbe zag zich veranderd in den spiegel, gewasschen, geschoren. Toen deed hij het prachtig gesteven witte hemd aan, dat koel langs zijn hoofd streek, hij deed de knoopen der manchetten dicht. Nadien stond hij te buigen en te wringen om den boordeknoop door de sluiting van den boord te krijgen. Dat was een inspanning. Hij werd er rood van in het gezicht, wanhopig, dat het niet lukte. Den boord nog los, aan beide kanten opstekend tegen zijn kaken, ging hij even op het bed zitten uitrusten. Hij bedacht, dat hij hiervoor misschien nog hulp zou noodig hebben, een verraderlijke hulp, waarvoor hij zijn broer zou moeten wekken. Maar toen hij het met nieuwen moed nog eens probeerde en, onder zijn inspanning voorover gebogen, de beide handen aan den hals, de kamer op en neer liep, lukte het plotseling:

met een zachten knap sloot het knoopje door de knoopsgaten en knipte dicht. Nu deed Wobbe de broek van den bruidegom aan, recht en scherp zaten de gestreken vouwen. Hij haalde de bretels over de schouders en keek in den spiegel: een heer stond zich hier te kleeden. Vervolgens trok hij de fijne, soepele bottines aan, die zaten zacht om zijn voeten. Dan het lichte, laaguitgesneden vest, met de paar knoopjes onder de borst. Toen den rok, ja, die zat onberispelijk, zooals dat heet. In den spiegel boog Wobbe voor zichzelf, een heer boog tegen een heer. De heeren namen den hoogen hoed, zetten dien schuin op het hoofd, vervolgens, glimlachend tegen elkaar en met een elegant zwaaitje trokken zij de handschoenen aan. De vogels buiten zongen al luider. De zon steeg in de kamer. Wobbe, in zijn rok, liep op zijn teenen naar de deur en ging zachtjes heen.

Hij ging, met de behaaglijkheid van den goedgekleeden man, de trap af en groette, terwijl hij een knoopje van een handschoen sloot, het vroege dienstmeisje, dat langs hem de trap opging. Beneden liep hij stil door de gang naar de buitendeur. Hij ging voor tijdverdrijf wat in den tuin wandelen. In de morgenzon. In het morgenlied der vogels.

Later, toen de gasten bijeen waren en de rijtuigen langs den vijver en de vonkende gazons voorreden, kwam Wobbe binnen. Eerst werd hij niet herkend. Maar toen ze hem herkenden voelden allen meteen een groote geruststelling en een opluchting, o, maar er waren er misschien ook wel, die een beetje teleur-

gesteld waren, dat nu de spanning voorbij was en er niets gebeuren zou tot schande van de van Taeke's. De vader der bruid kwam opgewonden Wobbe begroeten, neen, die grap van den vorigen avond, toen hij daar in zijn zwerverskleeren was aangekomen, werd er kostelijk door. De gemoedelijke, die zoo bijzonder veel fijnen tact had, sprak van een filosofische grap, van een metamorphose, van een blij eindigend spel met de vormen. Als nieuwe gasten binnenkwamen werd Wobbe naar hen meegetroond: ziehier den landlooper van gister, hij ziet eruit als de bruidegom zelf. De gasten lachten hartelijk. Het was een stralende zomermorgen. In de zware lampen, in de spiegels vonkte de morgenzon, buiten kleurden de bloemen. De menschen stonden, feestelijk gekleed, in groepjes luidruchtig te praten. Zij werden stiller toen de bruid, in haar witte kleed, in haar witten sluier, met haar kroontje van oranjebloesem binnenkwam, gevolgd door twee bruidjes, die haar meterslangen zijden sleep droegen. Ja, maar waar was nu de bruidegom? Hij kwam binnen toen allen er waren, een zwerver kwam binnen, een kolentremmer. Tjerk van Taeke had zich uit de moeilijkheid niet weten te redden, hij had het pak van zijn broer aangetrokken.

Het was even doodstil. Toen klonk het zenuwachtige lachje van een meisje, een man hield zich hoorbaar in, om het niet uit te proesten. Tjerk van Taeke, recht in zijn plunje, met zijn breede schouders, het hoofd omhoog, keek in de richting, waar hij het lachen hoorde. Het lachen hield onmiddellijk op. Tjerk van

Taeke had nu dit beeld aangenomen, zwervers en kolentremmers weerspiegelden zich in zijn verschijning, maar hij verhief zeker zijn ziel boven de stoffelijke armoedigheid van zijn kleeding. Hij had die verborgen wilskracht, die den zin der overeengekomen begrippen overwint. Hij was niet komisch en niet tragisch. Hij had slechts den triomfantelijken, koelen, onverzettelijken ernst, waarin hij besloten had zijn broer, dien hij dankbaar was dat hij terwille van hem niet in deze kleeren had willen verschijnen, tegemoet te komen, opdat hij op zijn bruiloft een welkome gast zou zijn. Tjerk van Taeke had gedacht: ik trouw met de vrouw die ik bemin, dan zal mijn gezicht stralend zijn van het geluk en van het licht van den bruidegom, wat hinderen mij dan geringe kleederen? En in dat stralend gezicht stonden onder het in de breedte licht gerimpelde voorhoofd de door de opgetrokken wenkbrauwen beschaduwde oogen koel en hoogmoedig, als een vorst zag hij uit de hoogte op allen neer. Zijn vader Friso van Taeke was hier, zijn broers Evert en Wobbe waren hier, zij waren met zijn vieren bij elkaar, zij hadden een eendere uitdrukking van een dreigenden hoogmoed, zij keken de anderen aan. Dit was een bagatel, een speelschheid, ja, dit was wellicht een van hun sophismen, zij konden dat: hierover, zonder lach of verbazing, volkomen zwijgen. Tjerk van Taeke schreed tusschen een dubbele haag van gasten naar zijn bruid, zijn gelaat was lichtend van geluk, zijn kleeren waren licht van de bloemen die hij droeg. Zij wachtte op hem, de hand voor den open mond. Hij gaf haar de bloemen. Zij hield ze aan haar

hart. Hij keek haar recht in de oogen. Zij was een oogenblik verward, beschaamd en vernederd geweest, maar langzaam begonnen nu haar oogen te tintelen in een glimlach. Zij hield nadien voor de wereld en voor alle menschen de oogen gesloten toen zij tegen hem aanleunend naar het rijtuig liep. In het rijtuig zag ze zijn kleeren niet. Zij keek naar de twee bruidsmeisjes, die bij hen zaten en die den bruidegom niet durfden aankijken en maar eens lachten tegen de bruid. Dit rijtuig was vervuld van licht door al het witte van de bruid en de meisjes, het was vol van den geur van oranjebloesem en van de versche witte bloemen van het bruidsbouquet.

- Liefste, zei hij, wie anders dan ik, de meest gelukkige, moest den last dragen van den meest schamele, die mijn broer is, en dien ze anders hadden weggestuurd, terwijl hij kwam voor ons? Hoe verlegen moet hij geweest zijn, dat hij mijn kleeren nam!

Zij antwoordde niet. Zij boog diep het hoofd. Zij lachte, maar zij droogde met een lichte beweging van haar zakdoekje haar tranen.

Bij de kerk strooiden bruidjes kleurig strooisel, die snitsels woeien in den kanten sluier van de bruid, zij bleven als bloesem hangen tegen de grauwe kleeren van den bruidegom. De bruid hield de oogen neergeslagen, toen zij naast haar bruidegom door de kerk schreed. Zij voelde de onrust van de menschen, die niet begrepen wat er te doen was: zij zagen in deze glimmende praal van heeren in zwarten rok en hagelblanke hemden dien sjofelen, armoedigen bruidegom. Zij lachten. Zij werden zenuwachtig van opwinding.

In bank na bank kwam er rumoer en beweging, luid gepraat: nee, nu waren ze hier getuigen van een dwaasheid van dien zonderlingen dokter, over wien zij, sinds hij in de Maasstreek eenige malen als vervanger was geweest, al zooveel hadden hooren vertellen. Maar als de bruidegom even terzijde keek met zijn vlammende oogen, durfden zij ineens niet meer te lachen. Hij keek zoo ernstig en dreigend, wie weet wat er gebeurd was met ziekte of een schrikkelijk ongeluk, waarbij hij geholpen had, misschien was er een geheimzinnige noodzaak, waarom hij deze kleeren droeg. Die kleeren hinderden hem in hun oogen al minder. En er waren zooveel indrukken. De bruid, en haar witzijden sleep, waarvan de lengte met de oogen werd gemeten en geschat, de klokken die luidden, het dreunende orgel. De bruid leunde op den arm van den bruidegom. Zij leunde naar hem over. Zij was rank en wit naast hem, een bloei, haar pure bruidstooi en haar sluier beroerden hem, deelden zich aan hem mee, werden een met hem. Strooisel, witte zijde, de sluier, de voorname schreden van den bruidegom, zijn stralend gezicht: de schamelheid van zijn sjofele kleeren verdween daarin als een kleinigheid, die er niets toe deed, omdat hij dat niet wilde. Nadien, toen hij naast zijn bruid zat in het priesterkoor, plooiden en schikten de bruidsmeisjes den kanten sluier over zijn schouder. Het roomteere wit vervloeide in den gloed van hemelsblauw en wijnrood, die in het kleurlicht door een zonbeschenen loodglasraam op de grauwheid van zijn kleeren lag. De zangers zongen, misdienaars zwaaiden wierookvaten. De

bruidegom in zijn vorstelijke houding, een met den tooi van zijn bruid, een met haar, speelde de leelijkheid van zijn kleeren weg, hij beval die weg. Hij zat omhuld van licht, van wit, van blauw en wijnrood in een kleeding, die van geen tijd was, die geen snit had, de zwierige, barokke draperie van een hidalgo, van een prins, van een voornaam en edel man die niet paste in de geijkte strakheid van het modische pak. De menschen, die er later over spraken, herinnerden zich niet precies meer, hoe hij gekleed was. Een echten heer kunt ge aandoen wat ge wilt, hij draagt het voornaam, en dat herinnerden zij zich, dat hij er voornaam had uitgezien.

Tegenover den pastoor, die verlegen was en vuurrood in zijn verwarring, sprak de bruidegom zijn ja krachtig en duidelijk, trotsch en blij, hij keek den pastoor daarbij recht in de oogen, om hem gerust te stellen: kom, wat heeft het te beteekenen, tegenover u, u, die over Franciscus preekt en over zijn bruiloft met de Armoede in haar lompen? Als een edelman stak hij de bruid den gewijden ring aan den vinger en hij hield daarbij haar witte, goede hand in de zijne. Dan, met stille, ernstige aandacht volgde hij de plechtigheid van de mis. Toen hij het epistel gehoord had: ‘en de twee zullen één vleesch zijn, dit is een groot geheim’, zei hij zachtjes tot zijn bruid: liefste, uw kerk heeft een schoone spraak. En hij glimlachte bij het oremus na het Pater Noster: dat zij beminnelijk zij voor haar man als Rachel, verstandig als Rebecca, dat zij lang leve en getrouw blijve als Sarah . . .

De organist speelde natuurlijk den bruiloftsmarsch

van Mendelssohn, toen zij de kerk uitgingen. Zij reden in de fraaie rijtuigen naar huis, zij reden het hek binnen, zij reden over het breede, kronkelende grintpad: die stoet van rijtuigen en sierlijk opgetuigde en gepluimde paarden, de vijver weerspiegelde dat beneden zijn boord van groen gras in het klare, witbewolkte water, en zwanen trokken hun bevend spoor over dit beeld.

En aan den feestdisch zat de bruidegom in zijn armoedige kleeding en zat de kolentremmer in zijn voornaam en indrukwekkend bruidegomscostuum. Later lachten de gasten erom, zij lachten niet spottend, neen, nu de openbare plechtigheid achter den rug en doorleden was, lachten zij vroolijk en welgemoed. Maar de kolentremmer zelf niet, die kon zeker niet vroolijk zijn, die bleef stil en ernstig. Er waren er aan tafel, die in hun redevoeringen op den kolentremmer begonnen te zinspelen. De Prediker had iets in dien geest gezegd: laat uwe kleederen ten allen tijde wit zijn. Over de ijdelheid, die de filosofische zwerver in ieder ding ervaren had, zei de Prediker ook iets: de uitnemendheid der menschen boven de beesten is geene, want allen zijn ze ijdelheid. En een versleten plunje of een bruidegomscostuum, het doet er niet toe, wat heeft de wijze meer dan de zot? Het doet er niet toe, hoe de bruidegom gekleed is, als de bruidegom er maar is. Dit is een Evangelisch woord, Christus heeft het gezegd: Kunnen de bruiloftskinderen treuren zoolang de bruidegom bij hen is? Neen, zij konden en mochten daarom niet treuren, zij moesten vroolijk zijn! En beteekende de kleeding van den bruidegom

iets voor de bruid? Voor haar is hij blank en rood en draagt hij de banier boven tienduizend. Want het lichaam is meer dan het kleed. Zulke toespelingen werden gemaakt in den blijden roes, waarin met bruid en bruidegom werd geklonken.

Maar toen de avond daalde over den tuin en de vogels, evenals in den morgen, weer luid en schoon zongen, gingen de bruidegom en de kolentremmer naar hun kamer en verwisselden weer van kleeren. Het bruidspaar ging vertrekken. Zij gingen naar hun huis in het Maasdorp, nadien zouden zij op reis gaan. Buiten wachtte hun met twee paarden bespannen rijtuig. Wobbe legde zijn kleeren af. Toen hij zijn boord los maakte keek hij aandachtig naar den heer, die zich ontkleedde in den spiegel. Toen hij zijn grauwe schoenen dichtreeg zat er een kolentremmer tegenover hem in den spiegel. Hij zei tegen Tjerk, dat het niet meeviel zoo'n bruidegomspak te dragen. Tjerk zei:

- Ik dank u dan ook zeer. Uw pak zat mij gemakkelijk.

Maar Tjerk van Taeke in zijn rok, hoe kwam het dat hij niet méér werd, dat hij niet toenam, dat hij niet mooier en indrukwekkender werd? Hij werd niet verhevener en voornamer dan hij den geheelen dag was geweest.

De beide broers drukten elkander de hand. God zegene u, zei Tjerk van Taeke. De kolentremmer kuste de handen der bruid: Ik wensch u geluk. Vaarwel, God zegene u beiden, zei hij.

Bruid en bruidegom gingen stil heen. De gasten bemerkten het vertrek eerst toen het rijtuig wegreed.

Zij kwamen met hun champagneglazen bij de ramen, zij riepen hun adieu, zij kenden niet meer de minste ingetogenheid. Maar toen er een landlooper, een kolentremmer over het breede grintpad langs den vijver naar het hek ging, een gebogen man met een bundeltje op zijn rug, toen werden ze even stil. Kijk, een vrouw was de voordeur uitgekomen. Zij liep lastig op haar fijne schoentjes door het grint. Zij liep haastig naar den kolentremmer. Zij was niet jong meer, zij had grijzend haar. Zij liep naar haar zoon. Zij kon hem niet tegenhouden. In deze kleeren? Neen. In andere kleeren? Neen. De schepen riepen, de zee riep, de sirene van de boot, de havenarbeiders, die de steenkolen in de donkere bunkers storten.

Zij was maar klein, zij was grijs, zij stond lastig op haar schoentjes, de vrouw die bij het hooge hek met een sjaal in de hand den kolentremmer stond na te wuiven. Toen zij terugkeerde naar de deur werd het donker voor het huis. Een raam werd verlicht. Een pauw riep schel en luid. Het werd kil. De vrouw huiverde. Zij deed de sjaal, waarmede zij had staan wuiven, om den hals en hield de handen ineengestrengeld onder de kin.

Hoofdstuk VI
Evert

HIJ was plattelandsdokter geworden in het zuidoosten vanNoordbrabant, Evert, de middelste van de drie gebroeders van Taeke. Tjerk zat in zijn Maasdorp, en Wobbe, wat hoorden wij nog van Wobbe, die zwalkte op de zeeën rond.

Evert was getrouwd met een jonge Hollandsche vrouw. De menschen uit het dorp zeiden, dat zij uit Rotterdam moest zijn. Maar ze wisten dat niet zeker, ze kon ook wel uit de streek van West-Friesland zijn, dat werd ook gezegd. Een oudere zuster van haar, evenals zij een kind uit het eerste huwelijk van haar vader, woonde in elk geval in Rotterdam, en Everts vrouw had bij haar gewoond. De meisjes konden met de tweede moeder niet goed overweg. Die oudere zuster was een weduwe, dat wisten de menschen te vertellen. Na den dood van haar man had zij haar jongere zuster bij zich in huis genomen. Het was in dien tijd, dat Evert van Taeke met de beide vrouwen kennis maakte. Die oudere zuster, die weduwe had hem willen inpalmen, ja, die moet geweldig gesteld zijn geweest op Evert van Taeke en ze had goed haar best gedaan, om hem te krijgen. Maar zij legde het tegen haar jongere zuster af. Toen Evert de jongere zuster nam had de teleurgestelde weduwe gezegd, dat hij wel zou ondervinden, wat voor een vrouw hij had getrouwd, en

dat hij er nog wel eens spijt van zou hebben. Er waren getrouwde menschen in het dorp, die die verhalen hoorden en die zeiden, dat dat altijd uitkomt, van die spijt, want iedere man die trouwt krijgt spijt, vroeg of laat. Zij die dat zeiden, dat waren natuurlijk van die mannen, die geen eerbied kennen voor hun vrouw, en die maar zitten te klagen over dat ellendige beetje menschelijke vrijheid, dat zij kwijt zijn en dat zij daarom ook niet meer kunnen misbruiken.

Waarom zou Evert van Taeke spijt krijgen? Marijke, zijn vrouw was bijzonder mooi. Als zij ergens kwam in het dorp, dan stonden de menschen haar aan te gapen. Dat deden ze zoo maar te goeder trouw, nee, wat ze op dat gezicht zagen, dat konden ze met geen woorden zeggen, ze kregen er nooit genoeg van. Daar was een boer, die kwam er rond voor uit, dat hij alleen maar zooveel dokterde bij Evert van Taeke, om fleschkes te kunnen halen in de hoop, dat mevrouw ze hem afgaf aan de deur, dan was zijn dag weer goed. Ze had blonde krullen onder haar hoed uit, die krullen sprongen soms uit haar voile, dat zwarte tulen dingetje met drie of vier witte noppen erin, daar sprongen haar krullen uit en dan stond ze die krulletjes weer recht te doen en weg te stoppen. Hoe raadselachtig waren haar roode lippen achter die voile, die lippen waren frisch en een beetje vochtig, de mond was even geopend. En hoe glansden haar diepe, blauwe oogen, er lag iets mats onder die oogen over haar gepoederde wangen. Haar ronde kin overschaduwde een zachten, witten hals. Zij was geen teer en tenger wezen. Ge moest haar zien in haar zomerjurken met korte mouwen. Wat een armen,

stevig en rond, zij bewoog ze sierlijk, ge zaagt de krachtige spieren bewegen onder de koele, gladde huid. En aan iederen pols droeg zij een armband, aan den eenen armband rinkelden gouden munten, dat was ook al zoo iets, dat gerinkel van goud bij dat bloote van die armen. Zij zong zachtjes door het huis. Zij neuriede; een hoog, ijl, helder sopraangeluid, zij ruischte door het huis. Maar fier zat zij in haar rijcostuum te paard. En die dorpsmenschen, die mannen, die er dan spijt van krijgen dat zij getrouwd zijn, zij keken naar die forsche laarzen, die kraakten met het kraken van het tuig van haar rijpaard mee. Dat rijpaard was een prachtig dier, het had den gekken naam van. Windbode, het had een lang en lenig kruis, het was een roodvos, en het kwam uit Engeland. Maar de dokter spande dit paard ook voor zijn dogcar, om naar de patiënten te rijden, het paard was een uitstekende draver.

Zij was geen tenger schepsel, Marijke, zij was stevig gebouwd, gevuld in haar borst, en onder haar langen smallen rok uit was de krachtig ontwikkelde enkel van haar voet te zien, zij stond stevig op haar beenen. Waarom zou Evert van Taeke spijt ervan krijgen met haar getrouwd te zijn en niet met haar zuster? Zij was goed van harte, deze vrouw, die met haar man wel eens meeging, om een arme zieke te bezoeken. Soms deed zij het maandenlang niet, maar dan kreeg ze weer een bevlieging en een onweerstaanbaren drang om de armen tegemoet te treden en in de hutten van de eenvoudigen te komen.

Evert van Taeke was hier een praktijk begonnen

naast een anderen dokter, die al wat ouder werd en niet meer zoo vlug ter been was. Dat was de gemeentearts, die zou over een paar jaar zijn praktijk wel overdoen. Maar voor Evert van Taeke had het geen zin daarop te wachten, de opvolger van den ouden dokter zou een katholiek moeten zijn in deze katholieke streek, daarom was Evert van Taeke geheel op zichzelf naast dien ouden, bedaarden dokter een praktijk begonnen. En hij kreeg al gauw patiënten, al was hij protestant, hij kon goed met de menschen overweg. Hij was een vlugge. Als ge hem gingt roepen voor een dringend geval, dan had hij onmiddellijk zijn paard gezadeld of ingespannen en hij reed u al voorbij. Daar was eens een noodverlossing, daar was de buurt zoo zenuwachtig bij geworden, dat ze er de beide doktoren voor hadden geroepen, om gauw te komen, want het kind kon niet geboren worden, en de vrouw ging sterven. Toen Evert van Taeke na de bevalling weer op den terugweg was kwam hij het rijtuigje van zijn collega tegen, dat in een sukkeldrafje op weg was. Keer maar om, collega, riep Evert van Taeke in het voorbijrijden, het kind ligt al in zijn wieg te schreeuwen. En toen hij, op zijn paard voorbij gereden, omkeek, zag hij, dat zijn collega, die een vriendelijk man was, al bezig was met om te keeren, wat niet gemakkelijk ging op dezen weg van wagensporen.

Evert van Taeke deed zijn werk met liefde en groote toewijding. Hij was misschien de meest beheerschte van de van Taeke's. Maar het duurde niet lang of de menschen hoorden van zijn driftbuien, waarbij de meiden in de keuken vluchtten. Hij kon ook te keer

gaan tegen zijn patiënten. Een boer, dien hij naar bed verwezen had en dien hij den dag daarop in de schuur in het stroo aantrof, pakte hij in zijn kraag en hij droeg hem in de bedstee waar hij hoorde. De dokter zei:

- Hier blijf je liggen en je komt er pas weer uit als ik het zeg.

Ja, maar de boer kermde, hij ging liever niet op bed liggen, op bed sterven de meeste menschen.

- Jij sterft niet als je in je bed blijft, maar in je schuur zul je succombeeren.

Evert van Taeke was protestant, dat is waar, maar misschien omdat hij protestant was, was hij apart voorzichtig. Hij kende de menschen in hun gevoelens, die hem troffen, en hij liet bij het eerste gevaar onmiddellijk de geestelijken van de parochie waarschuwen. Hij was beheerscht, hij was voornaam, maar hij kon ook met zijn paard als de stormwind over de wegen vliegen. De menschen vertelden, dat hij eens, over hekken en heggen springend, bij een zieken boer met zijn paard de open deur was binnengestormd en de vrouw, die in het deurgebint al ongeduldig naar hem stond uit te zien, bijna onderstboven had gereden. Zij had haar leven gered door gauw opzij te springen. Het paard van den dokter was vlak voor het vuur tot staan gekomen, het zette zijn beenen schrap, zoodat onder zijn hoefijzers de vonken uit de plaveien sloegen. En daar, met zijn hoofd ergens tusschen de zolderbalken, zat de dokter te razen tegen de vrouw, dat ze de deur had opengezet. Maar de zieke had zijn hoofd uit de bedstee gestoken, om eens rond te kijken, waar

die schreeuwende stem vandaan kwam, van den hemel of van de aarde. Zulke verhalen wisten de menschen van hem te vertellen. Nu was er ook een vrouw geweest, die met veel moeite haren eerste ter wereld had gebracht, dokter Evert van Taeke was daar 's avonds binnengekomen en eerst den volgenden morgen weer weg kunnen gaan. Al den tijd was hij met de vrouw doende geweest. Maar toen haar kind geboren was keek de moeder niet eens naar den dokter om, zij vroeg haar man gauw uit dankbaarheid twee kaarsen aan te steken bij den heiligen Antonius den wonderdoener, die op de ladekast stond. Dokter Evert van Taeke pakte zijn verlostasch in en ging heen. Dat was gebeurd in den beginne dat hij hier was. Toen de vrouw haar tweede kind zou krijgen en er een boodschap bij Evert van Taeke kwam, zei hij, dat ze den heiligen Antonius maar moesten laten komen, die had het immers den vorigen keer ook gedaan?

Ging de dokter niet? Hij ging. Maar toen na de bevalling de twee kaarsen bij den heiligen Antonius weer werden ontstoken pakte Evert van Taeke den heiligen Antonius en zette hem onder zijn stolp op tafel, en zelf ging hij op de ladekast zitten tusschen de twee brandende kaarsen in. Maar, mijnheer den dokter, vroeg de moeder, wat gaat ge nou doen? En Evert van Taeke antwoordde, dat hij haar ten tweeden male een lesje wilde geven, dat ze ook haren geneesheer, wien ze zooveel moeite gaf, wel eens dankbaar mocht zijn.

Zulke dingen haalde hij uit, hij kon met de menschen in dit dorp opschieten, hij leerde de Bra-

banders kennen en ze hadden allemaal graag met hem te doen. Bij ernstige ziekte, als er gevaar dreigde, zette hij alles op alles, telkens kwam hij aanrijden te paard of in zijn dogcar. Hij zat er achterheen, hij hield er veel aan dezen kant, zooals de menschen zeiden.

Dat was opgevallen: buiten het dorp langs den landweg in een klein gehucht daar stond een huiske, daar woonden Jan van Leijssel en zijn vrouw Leen, en er liepen daar een vier, vijf, zes jongens in den vloer, daar scheen dokter Evert van Taeke graag te komen, hij ging die menschen nog al eens opzoeken. Zij dokterden bij hem, hij maakte er ook de geboorte van het zesde en zevende kind mee. Ook zijn vrouw trad hier in de schamelheid, zij hielp met kleeren en dekens in den winter en met melk en eieren voor de moeder. En Jan van Leijssel van zijn kant tracteerde den dokter eens op een mudje appelen van zijn oogst of op een gestroopten haas, dat onderhield de vriendschap. De dokter kwam daar graag. Hij glimlachte tegen die beide menschen, zooals ze daar vóór hem in hun huis stonden. Hij noemde hen gelukkig in hun vruchtbaar huwelijk, hun rij kinderen vormde zich als een snoer van rozen rond hun vereenigde harten. Dat vonden zij schoon gezegd, dat klonk als een treffend gedicht op een feestdag, waarbij men een traan uit het oog wischt. Leen moest zich dan ook inspannen om geen tranen in de oogen te krijgen. Nu kan men vragen, waarom kwam Evert van Taeke zooveel bij die arme, eenvoudige menschen. Misschien

ontbrak hem iets, misschien woonde daar in zijn huis het een of ander geheimzinnig en verborgen leed, een onvoldaanheid. Dat ziet ge dikwijls, dat menschen, die onvoldaan zijn in het een of ander, troost zoeken bij anderen, die wèl het geluk hebben, waarvan zij zelf verstoken bleven. Ja maar, hoe zat dat, die Jan van Leijssel en die Leen, die waren niet zoo bijzonder gelukkig, die vochten als kat en hond onder het rieten dak. En als de heele buurt dat wist, hoe kon een scherpzinnig man als Evert van Taeke er dan zoo blind voor zijn?

Het was gebeurd, dat Jan van Leijssel en Leen, opgewonden en wit van drift, tegen elkaar stonden te schelden, net toen de dokter bij hen binnenkwam. Ze moesten ineens kalmeeren en weer gelukkig zijn. Ze vroegen zich bij zichzelf af, of de dokter buiten misschien niet had gehoord, hoe ze te keer gingen, maar ze zeiden toch hun vriendelijke woorden tegen elkaar in zijn bijzijn. Dat deden zij onder hun rieten dak, waar de dokter zoo graag eens een tijdje kwam zitten. O, dat kan ook zijn, dat dit huis, dat deze geschuurde withouten tafel iets bekoorlijks voor hem had, zooals brood en frisch water hun bekoring kunnen hebben voor den oververzadigde. Misschien was Marijke al te mooi.

Maar eens nam dokter Evert van Taeke een vervanger voor langeren tijd, hij reisde met zijn vrouw naar Friesland, er was bij mevrouw iets op komst en de dokter moet toen gezegd hebben: het zal geboren worden op den Frieschen grond. Daarom was hij naar

Holland gereisd, daar was hij de zee overgestoken naar de Friesche kust, het scheen toch, dat zijn vrouw van huis uit van Friesche afkomst was. En in Friesland bracht Marijke haar kind ter wereld, een dochtertje. De dokter en zijn vrouw bleven langen tijd weg, het dochtertje, Doutje, was als een Friesche aangegeven en ingeschreven in het doopboek en in den burgerlijken stand, zij was een Friezin van den bloede en van geboorte.

Later kwam Evert van Taeke met vrouw en kind weer terug in zijn Brabantsche dorp. Hij hield zijn spreekuren, daar kwamen ze, de zieken, dokter Evert van Taeke kreeg een roep in den omtrek. Ook uit andere dorpen kwamen de patiënten met hun maagkrampen en hun darmaandoeningen, schele hoofdpijn en zinkings, jicht en benauwdheid op de borst, koude op het water en kwade koortsen, de afgaande ziekte, dauwworm die naar binnen slaat, asthma, en koliek in den buik. Hij hielp hen allen met zijn wonderlijke geneeskrachtige fleschkes. Vooral voor bevallingen kwamen ze hem van verre halen. Hij zag de tekorten in de zuigelingenzorg en hield eens in de week zitting voor de moeders met de kleintjes. Dat was een drukte van belang, want om er zooveel mogelijk op zijn spreekuur te krijgen, berekende hij niets voor deze wekelijksche consultatie.

Alles ging goed. Doutje groeide uit de wieg. Dat was een vreugd in huis, haar eerste stappen, haar eerste parmantigheid. De vader had zijn trots. Onder het spreekuur kwam hij soms ineens in de huiskamer, hij kwam Doutje halen. Hij was met den een of anderen

patiënt aan den praat geraakt over zijn dochtertje, nu kwam hij haar halen. Zij stapte voor zijn knieën de onderzoekkamer binnen.

- Hier is ze.

Hij noemde haar lengte en gewicht, zij was een en al welvaren, wat een meid, niet waar, of ze dat wel zagen met hun stom boerenverstand? Ze zagen het. Natuurlijk, het stomme boerenverstand ziet het scherpst.

En bij Jan van Leijssel moest er ook weer eene komen, daar kwam er voorloopig nog geen eind aan. Jan van Leijssel zijn huis was te klein, misschien werden er daarom zooveel geboren, de vrouw kon niet wegvluchten. Eens had zij een bed voor zichzelf gekocht en het op den zolder gezet. Daar had zij een paar nachten tusschen haar kinderen geslapen, de wijnstok sluimerde tusschen zijn ranken. Maar Jan van Leijssel, die zijn vrouw niet tot rede kon brengen, was naar den pastoor gegaan om zijn beklag te doen over die kunsten met dat aparte bed. Het gevolg van dat bezoek aan den pastoor was, dat het bed weer door den leverancier op zijn stootkar werd teruggehaald, het was maar het verstandigste, dat hij het terugnam, Jan van Leijssel zou toch de rekening niet betalen. Zoo waren de omstandigheden, Leen, Jan van Leijssel zijn vrouw, ontkwam er niet aan en zoo lag ze weer eens in het kraambed voor haren achtste. Dokter Evert van Taeke kwam weer, de kinderen waren weggestuurd in de buurt, Jan van Leijssel zat alleen bij het bed. Evert van Taeke keek

bij zijn binnenkomst welgemoed rond in het lage vertrek met de balkenzoldering, een kruisbeeld hing boven de schouw. De dokter was in de beste stemming, hij was zoo mild aangedaan, hij ging zich klaar maken en liep daar rond, de mouwen hoog over de pezige armen opgestroopt. Het leven, mijne vrienden, dat bloeit altijd, dat gaat door, nu gaan we er ons weer allemaal met alle zorg voor inspannen, om er weer eentje in de wereld te halen. Toen hij een tijdje stil had zitten wachten, zei hij, dat hij zooiets gehoord had van een apart bed. De vrouw kleurde. Zij wendde het gezicht naar den muur. Ook Jan van Leijssel werd er verlegen mee, dit was zoo'n oogenblik, waarop hij het maar moest bekennen, dat het allemaal niet zoo mooi was tusschen zijn vrouw en hem.

- Ja, ja, zei Jan van Leijssel, en hij kuchte maar eens.

Ja, zei de dokter, hij had er zooiets van gehoord, Jan had zijn vrouw een bed apart willen geven, maar die goede, trouwe Leen, die wilde dat niet, die liet dat bed weer weghalen, die wilde bij haar man slapen, nu schonk zij hem daar de vrucht van.

- Gelukkige menschen, zei de dokter met een glimlach, en hij keek eens van den een naar de ander.

Zeker, waarom zouden zij niet gelukkig zijn. Onder de oogen van den dokter keken de man en de vrouw elkander eens aan, zij lachten een beetje gemelijk tegen elkaar.

Later, toen dat kind kwam, toen dat kind eruit brak, toen dat kind de moeder vaneen scheurde, toen beheerschte Leen zich niet. Hier lag zij, ze wrong

haar schoot omhoog, zij was eenzaam, zij werd gemarteld, haar oogen trokken naar boven weg, nu had zij behoefte om te brullen en ze begon als een furie tegen haar man te schelden, Jan wist van schaamte niet waar hij blijven moest. God-och-God, en even later lag Leen tranen te schreien. Hoe is het met de vrouwen, als zij het kind eenmaal hebben is alles gauw vergeten. Het kleine wicht werd ingepakt. De dokter haalde Jan van Leijssel bij zijn vrouw.

- Hier, ze ging tegen u te keer, ze meende er niets van. Bedank haar en omhels haar.

Niet dat Jan zich daartoe liet overhalen, tot bedanken en omhelzen, dat was hier geen gewoonte en geen gebruik. Maar toch was het aandoenlijk en treffend, om Jan nu bij Leen te zien staan. Zij werden zooals de dokter hen zag, zij voelden zich zoo. Zij zeiden Jan en Leen tegen elkaar en zij lachten, Jan stond boven zijn achtste kind gebogen en boven het gezicht van zijn beminde vrouw. En dan moet ge weten, dat zij al zoover gekomen waren, dat Leen briefjes schreef en die op tafel legde als haar man voor de koffie binnenkwam: hier is uwe koffie, leelijk beest, ik kom niet bij u zitten.

De dokter ging nog niet direct weg. Hij bleef nog wat praten. Hij vertelde ook over zijn dochter Doutje, ze werd al zoo groot, hij zou haar eens meebrengen.

- Nu nog een zoon, mijnheer de dokter, zei Jan.

Het paard van den dokter hinnikte in de kleine schuur bij het huis. De dokter stapte op. Hij ging onder dit rieten dak vandaan.

De dokter had allerlei ontmoetingen, allerlei ervaringen. Er werd eens buitenaf in een der gehuchten, in een huisje waar een vader met zijn dochter alleen woonde, een kind geboren. In de buurt hoorde Evert van Taeke geruchten, wie de vader van dit kind moest zijn. Daar was een mijnheer uit de naaste stad, die reed in een open landauer met twee paarden ervoor de streek af, die kwam hier en daar in die achteraf gelegen huisjes, die was ook veel in dat huisje gekomen, waar die vader met zijn dochter alleen woonde. Die mijnheer was iemand uit de nabije stad, een kleine industriestad, daar had hij een groote fabriek. Hij was in de heele streek bekend als Monseigneur, een bijnaam, dien de menschen hem hadden gegeven.

De dokter ging er op letten, hij hoorde aanhoudend praten over dien Monseigneur. Hij was overal bekend, er waren boeren die balden de vuist tegen hem, omdat hij, als hij kon, hen dwars zat met rogge-verpachtingen en met het opdrijven van alle mogelijke publieke verkoopingen. Hij had grond in het dorp opgekocht, een veertig, vijftig hectaren, daar verbouwde hij rog, haver en tarwe op. Waarom bleef die stadsmijnheer, die fabrikant, waarom bleef hij niet bij zijn fabriek? Hij handelde in alles. Moest ge de menschen gelooven, dan was hij slim als de duivel met geld en hypotheken. Hij deed niets liever dan maar processen voeren. Er was een geval bekend geworden, waarbij hij een boer een schuldbekentenis liet teekenen voor een bedrag, waarvan die boer maar drie kwart in handen kreeg. Toen de boer eenmaal

zijn schuld met rente en aflossingen had afbetaald, had hij Monseigneur ongeveer het dubbele terugbetaald van wat hij in handen had gekregen. Monseigneur scheen dat niet bij uitzondering gedaan te hebben, integendeel, in zijn stad maakte hij daar regel van tegenover allerlei menschen, die in moeilijkheden zaten of een kleine zaak wilden beginnen. De boeren in de streek scholden en raasden tegen hem, dat was nu zoo'n mijnheer in zijn stad, zoo'n machtige man, die tonnen gelds bezat, en hier deed hij allerlei kleine handeltjes. Hij had groentekweekerijen, met de opbrengst liet hij venten langs de deuren, ja, met de groenten uit zijn eigen tuin daar in de stad liet hij venten, en de venters moesten 's avonds in de hal van zijn deftig huis met hem komen afrekenen. En wat was dat met die meisjes in de afgelegen gehuchten. Bij nacht en ontij zwierf hij over de heide en door velden en akkers. Dan had hij er altijd eentje bij zich, een meisje, een vrouw. Die had hij uit een hut gehaald, van hoe vreemder en vuiler volk zoo'n meisje was hoe liever, hij moest ze hebben van den zelfkant. Hier en daar langs de wegen van de omliggende dorpen naar de stad had hij van die kleine onooglijke herbergen. Daar zette hij menschen in, die ook niet van de netste waren. Natuurlijk moesten zij dochters hebben, daar ging hij 's avonds mee de hei of de velden in. Hij kon er niet buiten, hij was zoo geladen. Hij bleef ook niet van de getrouwde vrouwen af, niets weerhield hem. Ze hadden hem eens in alle vroegte spiernaakt langs het kanaal aangetroffen, daar liep hij zijn eigen te vertoonen. Maar bij die gelegenheid hadden de

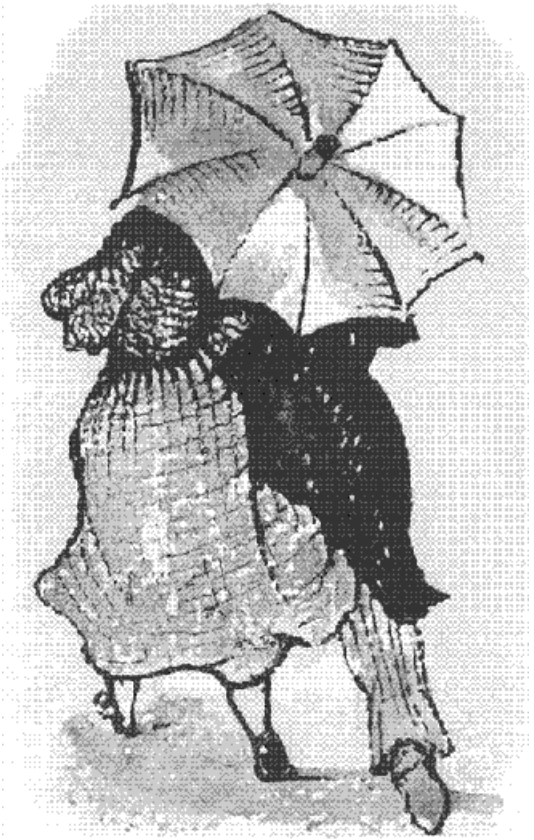

boeren hem een pak slaag gegeven, ze hadden hem bont en blauw geslagen, eenmaal aan den gang wisten ze van geen ophouden meer, ze sloegen hem tot hij er bij bleef liggen. Maar dat was een uitzondering geweest, de boeren waren over het algemeen bang van hem. Hij had zooveel geld, hij had zoo'n groote fabriek. Met zulke groote lui moet ge voorzichtig zijn, hij had advocaten in zijn familie. Maar waarom, als hij zooveel geld had, hield hij zich toch altijd op met die slonzige meisjes uit die huisjes en hutten ergens achteraf? Wie weet, of hij het niet deed, om geld uit te sparen, in zijn stad ging hij ook naar den goedkoopsten barbier, dat was iederen keer een paar centen gewonnen. Er waren ook menschen die scholden niet op hem, hij was zoo kwaad niet, zeiden ze. Hij was gierig als de pinnen, hij was slim, het geld was zijn afgod en hij wist goud te slaan uit steenen en uit harten. Maar die meisjes, had hij er niet, als ze een kindje gekregen hadden, weggestuurd naar opvoedingsgestichten ergens in België of Luxemburg, om ze een goede, zedelijke en brave opvoeding te laten geven? Zeker had hij dat gedaan. Monseigneur was niet zoo eenvoudig, hij was ingewikkeld, hij was zeer samengesteld. Want hij liep met allerlei vrouwvolk op de hei, maar als hij de meisjes weer thuisbracht ging hij mee naar binnen, en dan was zijn eerste woord: laten wij nu in den familiekring gezamenlijk het rozenhoedje bidden. Kon zoo iemand op de hei allerlei lichtzinnigheden bedreven hebben? Het is onmogelijk een menschelijke ziel te kennen. Het kon best zijn, dat Monseigneur uit een achter allerlei geweld verscholen deemoed den schijn op zich

laadde een zondaar te zijn, en dat hij op de nachtelijke hei de meisjes alleen maar wees op de schoonheid van de sterren en van de stilte. Monseigneur was vroom, hij ging in zijn stadje iederen dag naar de kerk. Dat naakt loopen, wat hij gedaan had, was nu zoo'n schandaal voor hem. Maar moest hem dat zoo verschrikkelijk worden aangerekend? Het was immers niet eens een ziekte, om wille waarvan men hem dan maar vergeven moest. Integendeel, het was uit een overmaat van gezondheid, dat hij dat gedaan had. Daar hadden de boeren hem langs het kanaal zien loopen en ze waren er maar meteen op gaan timmeren, op die naaktheid, waar alles zoo vol en vet aan was. Die stommeriken konden natuurlijk niet begrijpen, dat een man, een màn, die 's morgens in de vrije natuur kwam onder de liederen der vogels en onder Gods adem, dat die man het benauwd kreeg onder den druk van zijn kleeren, dat hij zijn armen uitbreidde, dat hij uit een overmoed van borrelende en bruisende wilskracht in Dionysische vervoering alle kleeren van zijn lichaam rukte en, hoepla!, zijn duik nam in het kanaal. Na zijn naaktlooperij was Monseigneur dan ook onmiddellijk in dien hymnischen morgen, zooals dat zijn gewoonte was, naar de kerk gegaan. Alleen dien morgen had hij onafgebroken geknield moeten zitten, dank zij de onvergeeflijke stommiteit van die boeren, die hem het zitten op andere wijze zoo pijnlijk hadden gemaakt.

Hoe moest dat nu verklaard worden, dat Monseigneur iederen morgen in de kerk was om de mis bij te wonen. Misschien was dat het half uur in de morgenstilte van de kerk, dat hij in het leven op het houten

bankje knielde voor Gods aanschijn en bleek en vermorzeld neerzat, de tollenaar, die zich rouwmoedig op de borst klopte. De menschen scholden hem voor gierig, maar er waren er ook, die wisten te vertellen, dat hij verkwistend kon zijn als het den godsdienst of liefdadige doeleinden betrof. Hij gooide goed en kwaad nu eenmaal met buitensporige hoeveelheden in de schalen van zijn balans.

Zoo hoorde Evert van Taeke van dezen man, van dezen Monseigneur. Hij doemde overal op. Hij was de onrust op den achtergrond. Hij had huizen, grond, winkels, boerderijen, herbergen, deze markies van Carabas. Men balde de vuisten tegen hem, men lachte om hem, er waren ook menschen, die hem bewonderden en die verzekerden, dat ze best met hem konden opschieten. Hier en daar aan den horizont schreiden zijn kindertjes in de hutten en staken de armpjes uit. Wie kon bewijzen, dat ze van hem waren? En, als ze van hem waren, wie doorgrondt harten en nieren? Misschien was het wel een overgroote daadwerkelijke kinderliefde. Hij wilde misschien zooveel mogelijk kindertjes zien en droeg daartoe het zijne bij, om hun lieve kreetjes te hooren.

En nu vertelden de menschen, dat Monseigneur ook was gezien bij het huis van Jan van Leijssel. Hij had misschien zoo iets geroken, of hij had iets van dat bed gehoord, dat zonderlinge bed, dat kwam en ging. Zóó als Leen ervan geschrokken was, vertelde later Jan van Leijssel. Zij was wit als een lijk komen binnenloopen. Toen was zij weer naar buiten gehold, om te zien of

Monseigneur er nog was en nog een keer tegen haar zou lachen en knikken. Wat zoo'n Leen zich verbeeldde!

Evert van Taeke zag zijn dochtertje rank en lief met haar blonde krullen tusschen de rozen van zijn tuin. Doutje hield veel van vader. Zij kwam graag bij hem spelen. Maar zij had ook haar vrees, als zij zijn drift hoorde, zijn luide stem, de luide, hooge stem van haar moeder daarbij, dreunende deuren, die werden dichtgeslagen in huis. Doutje was er wel eens bij geweest, toen vader en moeder ineens zoo verschrikkelijk hard tegen elkaar gingen praten. Zij had met groote, starre, verwonderde oogen staan kijken, toen vader de paneelen der deuren van een kast intrapte en moeder uit die kast glazen nam en ze aan scherven gooide op den vloer. Zij begreep er niets van. Zij bracht dit vaag in verband met het ‘stoutzijn’ van groote menschen. Maar plotseling, in een wilden angst, had zij het besef van iets verschrikkelijks, en zij begon, den mond wijd opengesperd, luid te schreien. Toen nam vader haar mee naar zijn kamer. Hij hield haar op den arm. Hij liep lang met haar op en neer te wandelen. En hij zei voortdurend zachte woorden tegen haar. God zal weten, of hij het kind niet om vergiffenis vroeg, dat wij groote menschen zóó kunnen zijn.

Had die weduwe in Rotterdam dan tòch gelijk? Wie zal het zeggen! De kleine Doutje koos in haar hart partij voor vader. Als er zulk een luid geschreeuw en zulk een gedreun van deuren in huis was geweest, dan was moeder stout geweest tegen vader.

Vader was groot en sterk. Vader wist alles. Hij kon alle menschen beter maken, alle menschen kwamen naar vader toe. In den zomer, als de ramen openstonden, luisterde zij buiten onder het raam van de wachtkamer en zij verstond den toon der lofprijzingen van de menschen, die daar zaten te verzekeren, hoe bekwaam en knap en goed de dokter was. Iedere week kwamen alle moeders met haar kindertjes bij vader. Doutje bewonderde haar vader in zijn gestalte. Zij bewonderde hem als hij te paard het hek uitreed, als hij, tot den hals bemodderd, weer terugkwam van zijn zieken, ver in het land. Zijn stem, als hij van de menschen vertelde, ontroerde en raakte haar in haar hartje met trillingen, die haar een heerlijk gevoel gaven. Maar als de deuren zoo verschrikkelijk gedreund hadden en zij zag later, hoe moeder onderworpen en lief was tegen hem en zijn hoofd tegen haar borst nam, waarom had die kleine dreumes dan die teleurstelling? Zij had een bitter gevoel van verdriet en jaloezie, als vader dan weer vriendelijk en lachend tegen moeder praatte, zij werd miskend en achtergesteld. Zij wachtte de gelegenheid af, om bij vader op zijn knie te kruipen, om zijn wangen tegen haar krullen te voelen. En zij was diep ongelukkig als hij haar dan terugduwde. Nadien zat ze stil en koppig op haar stoel, wiebelde met haar beenen en gaf onwillige antwoorden aan haar moeder, onverschillig voor de straf, die zij daarvoor kreeg.

Wat had dat te beteekenen, dat af en toe die deuren zoo dreunden, dat luide geschreeuw tegen elkaar, wat had het te beteekenen? En waarom reed Evert

van Taeke te paard soms zoo somber het hek uit, de kin bijna op de borst en zonder op te kijken? Daar gebeurde iets droevigs in het huis van den dokter. Daar waren de muren omheen, de deuren waren er voor toe, een groote tuin met boomen en rozen was daar omheen, en toch drong het door tot de menschen, die erover spraken. Daar was iets met die mooie mevrouw. Zij was ook zoo mooi, met haar bloote armen, met het goud aan haar polsen, met die lichte, luide stem, hoe kon ze die stem buigen en warm maken. Zoo'n geval van boeren, die opzettelijk veel bij Evert van Taeke gingen dokteren, om fleschkes te kunnen halen in de hoop dat ze dan even mevrouw te zien kregen, dat was op zichzelf niets. Zoo'n boer kreeg een knikje, dan ging de deur toe. Maar mevrouw van den dokter had haar gezelschappen, waar ze kwam, daar stonden de mannen om haar heen. Wie weet of zij er niet van genoot, als ze hun verwarring zag, of ze er geen behoefte aan had, aan die verrukking, die zoo'n heerlijke angst en bedwelming geeft.

Zij kwam bij eenige families in de naaste stad. Daar was ook een familie van een verarmden adel, zij ontmoette daar een jonkheer, een vrijgezel, zij was al eens een paar keer met hem wezen paardrijden. Dat kon best heel onschuldig geweest zijn. Wel is waar zou die jonkheer in die dagen zich gaan verloven en ging die verloving niet door, maar waarom praatten de menschen in de omgeving daar zoo over? Een menschenhart heeft van die grillen, van die onberekende en onberekenbare neigingen. Marijke had in gezelschap van den jonkheer laten merken, dat die

verloving haar niet zoo aanstond. Dat was misschien een beetje om te plagen. Zij lachte er bij. Maar onder dien lach verbleekte zij. Eens, een morgen onder den geur van seringen, werd het ernst, dat was in een lente in haar eigen tuin, de jonkheer was bij haar binnengekomen toen de dokter naar zijn patiënten was, en was met haar den tuin ingeloopen. Seringen en vogelgefluit, en een stralende lentemorgen.

- Je verlooft je toch niet?

Hij moest beloven en zweren. Het had geen zin, dat zij het vroeg, het was onredelijk, maar zij was zoo beklemd om zijnentwil, zoo angstig, nu had ze zelfs tranen in haar oogen. Met den zakdoek tegen den mond gedrukt ging ze, na een gesmoorden groet, ineens haastig weg. Hij verloofde zich niet.

Zoo hadden ze hun tragische verhouding. Het was Monseigneur, die daar eens op grove wijze over sprak tegen Evert van Taeke. Monseigneur had in de stad Marijke wel eens gezien, er werd ook verteld, dat hij haar wel eens nageloopen had op straat en tevergeefs allerlei hoffelijke dingen tegen haar had gezegd. Maar die ontmoeting tusschen Monseigneur en Evert van Taeke was een gekke geschiedenis, daar konden de menschen later nog om lachen. Daar was weer in zoo'n hut, ergens achteraf, een kind geboren, Monseigneur was dikwijls in de omgeving van dat huisje, waar een paar jonge meisjes waren, te zien geweest. Er waren menschen, die hem daar binnen hadden zien gaan, nu had een van die meisjes een kind gekregen. Maar hoe het eigenlijk zat, dat wist men niet. Zeker was Monseigneur bij die meisjes gezien, maar het is ook

mogelijk, dat hij belangstelling voor haar had, en voor haar wilde zorgen. Toen het kindje geboren was, was Monseigneur naar een jongen in de buurt gegaan, die hoefde maar een verklaring te teekenen de vader van het kind te zijn, dan zou Monseigneur voor een huis zorgen, voor zoo'n herberg langs een der wegen naar de stad. Er moest huur en pacht betaald worden, dat spreekt, en nog zoo het een en ander, dan zou Monseigneur af en toe wel eens komen kijken, hoe het ging. Zoo doortastend en beschermend trad Monseigneur voor dit meisje op. Maar Evert van Taeke had er zich mee bemoeid en tegen dien jongen gezegd:

- Ezel, vlieg er niet in!

Misschien was dit Monseigneur ter oore gekomen. In elk geval, eens stonden zij tegenover elkaar, Monseigneur en de dokter. Dat was op een avond in de schemering, toen Evert van Taeke, te paard, de kin op de borst, naar huis reed en op een heipad plotseling Monseigneur, die op weg was naar een van zijn eenzame, landelijke toevluchten, voor hem stond. Het was voor het eerst, dat Evert van Taeke den merkwaardigen man zag, een zwaargebouwde, breede, dikke, korte figuur, breede schouders, een dik, groot hoofd en kleine, waterige, dwalende oogjes.

- Bònjour! zei Monseigneur, en op zichzelf was die luide groet reeds een ontploffing, een ontlading van wilskracht.

Dokter Evert van Taeke had het hoofd opgeheven en zijn paard ingehouden. Hij vroeg:

- U is die man, dien ze hier Monseigneur noemen?

Monseigneur lachte eens. Dan verstrakte zich zijn gezicht en hij spande zich in, om zijn oogjes stil te houden.

- Hoezoo? vroeg hij, wat heeft u daarmee voor?

- Dat mannetje met die slimheid en dat geld, dat is u toch?

- U moet oppassen, want het is heel goed mogelijk, mijnheer, dat u zich in mij vergist. Eerder dan dat ik mij vergis in u.

- Die belangrijke steunpilaar der nijverheid van uw gewest, die mijnheer met zijn harnas van geld, dat is u toch?

- Als u van uw paard komt vlieg ik u naar uw keel en knijp ze dicht. Ik ben niet bang, mijn handen vuil te maken.

- Dat is algemeen bekend. Maar het is niet de moeite waard, dat ik van mijn paard kom. Als u zich niet matigt kunt u kennis maken met mijn zweep.

- Een zweep is niets. Wie van ons denkt u dat het sterkste is, als het er op áánkomt?

- Ik krijg lust om van mijn paard te komen, om u dat eens te doen voelen.

- Ik ben van plan u op uw paard te laten zitten. U hebt toch geen oogenblik verondersteld, dat ik niet weet, dat u die kwakzalver is uit dat idiotengeslacht? In de stad waar ik woon, niet ver van mij vandaan, woont er eentje van de plaatselijke aristocratie, een jonkheer, die ontvangt uw vrouw terwijl hij in het bad zit. Bònjour!

En Monseigneur wilde doorgaan.

- Nee, wacht eens even, mijnheer! zei Evert vanTaeke.

Monseigneur had zich weer omgekeerd en wachtte even.

Evert van Taeke was zeer bleek geworden. Hij frommelde met zijn handen aan den teugel. Hij helde iets achterover. Hij boog iets voorover. Hij zocht zijn evenwicht. Toen zei hij:

- Zoo!

En daarop had hij zijn evenwicht. Hij deed kalm en langzaam zijn handschoenen uit. Hij zei:

- Daar kom ik even voor van mijn paard.

Wat er toen gebeurd is, daar in den schemeravond op de hei, dat wist misschien geen van twee zich later nog precies te herinneren. Maar Monseigneur is dien avond spiernaakt, met een dichtgeslagen oog, een gat in zijn hoofd, zijn portefeuille, die hij had mogen houden, in de hand, aangekomen in de herberg, waarheen hij op weg was, en waar hij liefderijk is opgenomen en teeder verzorgd. En Evert van Taeke kwam het dorp in met een dik pak bij elkaar gefrommelde kleeren en ondergoed vóór op zijn paard. In de dorpsstraat liet hij een broek vallen. Een paar honderd meter verder hield hij met voorzichtige vingers een vest een eindje van zich af en liet het vallen. Weer een honderd meter verder viel er een hemd. Toen een schoen. Toen een jas. Toen weer een schoen. Sokken. Een onderbroek. Een borstrok. Een paar dagen later zag men een dorpeling in die schoenen loopen. Een andere dorpeling liep in de jas van Monseigneur. Een ander in diens broek. Ze zouden er lang pleizier van hebben, want het was degelijke stof.

Toen Evert van Taeke, na al de kleeren te hebben

laten vallen, thuiskwam, nam hij eerst Doutje op de knie. Hij beefde meer dan hij wilde. Doutje zag de scheuren in zijn kleeren, de nagelschrammen en blauwe plekken in zijn gezicht. Evert van Taeke kuste zijn kind lang en innig. Daarop ging hij naar boven, baadde en verkleedde zich. Toen kwam hij beneden bij zijn vrouw. Doutje was naar bed gebracht. Marijke zag de striemen en krabben op het gezicht en de handen van haar man.

- Ik ben van Windbode gevallen, toen hij schrok voor een opvliegenden patrijs. Ik bleef haken in den stijgbeugel. Het heeft niets te beteekenen.

Marijke verbleekte. Ze fluisterde:

- Evert, je zegt me de waarheid niet!

Hij antwoordde:

- Mevrouw, zegt u ze mij?

Zij stond recht in het midden van de kamer. Zij hield de handen voor den schoot. Zij sloeg haar oogen neer. Er was iets zoo dreigends, dat haar bang maakte. En op hetzelfde oogenblik werd haar haar leven, haar huis zóó lief. Ze spande zich in, om haar tranen terug te dringen. Toen kwam zij bij hem. Zij omhelsde hem. Zij hield zijn hoofd aan haar zachte, volle borst. Daarop keek zij hem lang en aandachtig aan. Dan omhelsde zij hem weer met een driftig gebaar en zei:

- O, als je maar altijd bij mij blijft.

Misschien werd ze zoo onhandig, omdat hij voortdurend bleef zwijgen. Ze maakte het gezellig om hem heen met bloemen en met lampen. Toen las ze hem een verhaal voor van een vrouw die haar man ontrouw was, omdat zij met haar man niet zoo gelukkig was.

Zij was niet zoo gelukkig, Evert. Door het groote misverstand, dat heeft al van zooveel de schuld. Maar toen zij haar man haar ontrouw bekend had, toen zagen zij samen de schuld van dat verschrikkelijke misverstand. Zij ruimden het weg, daarvoor hadden zij de inspanning van al hun krachten noodig, zij moesten zichzelf terugvinden. Maar toen zij zichzelf teruggevonden hadden, en het groote misverstand uit den weg was geruimd, vergaf hij haar. Hij vergaf haar, Evert. Van toen af aan begon hun ongerepte liefde. En zij werden gelukkig. Gelukkig, Evert!

- Hadden zij geen kind?

- Daar zegt de schrijver niets van.

- Merkwaardig, in die bijzonder hartstochtelijke boeken heeft de liefde wel allerlei vreemdsoortige gevolgen, maar nooit haar natuurlijke gevolg: het kind.

- Misschien kregen ze in hun vernieuwde leven een kind?

- Maar, mevrouw, wij hebben er nu al een!

Zij schreide niet. Zij verbleekte alleen. Zij had een onzekeren, angstigen lach. Evert van Taeke hield het hoofd neer, hij hield zijn handen gevouwen voor de borst.

Marijke ging zachtjes de kamer uit. Even later keek Evert van Taeke naar het plafond, hij hoorde een zacht gestommel. Nadien, toen het even stil was geweest, kwam Marijke binnen. Zij kwam binnen, bij de bloemen en de lampen, bij de schemerlampen. Toen zij de deur opende keek hij op. Zij had iets om haar lichaam geslagen, iets wits, iets met dons, dat hing zoo maar losjes toe. Zij probeerde het met dit wapen, met dit glorierijke, teedere, verwarrende wapen.

Zij kwam naar hem toe. En toen zij bij hem was viel dat, wat zij om haar lichaam geslagen had, zacht en geruischloos open. Nu moest de bliksem inslaan. Hij sloeg niet in.

- Pardon, mevrouw, zei hij, er is een tijd om te omhelzen en er is een tijd om verre te zijn van omhelzen.

Hij ging de kamer uit. Zij hulde zich in haar wit en haar dons. Ze hield het met haar handen boven haar borst gesloten. Zij liep langzaam achteruit naar een stoel, de witte donzen zoom over haar voeten gleed langzaam met rukjes over het vloerkleed. Zij ging zitten. Zij zat langen tijd, de beenen over elkaar, den elleboog in de witte, wijde mouw op haar knie, de kin in de hand.

Zij kwamen dit te boven. Weken lang gingen er ook geen huiselijke stormen meer over dit huwelijk. En Marijke was, wat den jonkheer betreft, zeker verstandiger geworden. Toen hij haar een romantischen brief schreef, schreef ze hem een brief terug, waarin zij hem den raad gaf, zich met dat meisje, waarmee hij zich zou verloven, te verzoenen. Hij schreef haar nog romantischer brieven, waarin hij haar aan haar gesmoorden kreet herinnerde en aan den eed, dien zij hem had doen zweren, hij bezwoer haar, dat zij zichzelf zou terugvinden.

Met al dat zichzelf terugvinden, is er iets gebeurd. Misschien had Marijke hem eens duidelijk willen maken waar het op stond, misschien zag ze geen anderen weg om te bereiken, dat hij met die

brieven, waardoor ze in angst en beven zat zooals ze op de post moest letten, zou ophouden. Zij ging naar hem toe. En toen zij bij hem het tuinhek uitkwam reed haar man haar te paard stapvoets voorbij.

Marijke, de zware klink van het tuinhek nog in de hand, had het gevoel alsof zij ineenstortte, alsof de wereld voor haar oogen wankelde. Hij reed echter door, zonder op te zien. Marijke ging heen, bevend op haar beenen en met een bonzend hart. De gedachte schoot door haar heen, dat hij haar misschien niet gezien had en dat zij hem daarom zonder meer door zag rijden. Eerst kon zij die gedachte niet aannemen. Toen haar hart weer wat kalmer klopte, trachtte zij zich toch met die gedachte vertrouwd te maken. Het kon best zijn, dat hij haar niet gezien had. Hij verwachtte haar daar niet, hij had er geen oogenblik rekening mee gehouden haar hier te kunnen treffen, hij had er niet eens erg in gehad, dat daar iemand dat hek uitkwam. Als zulke gedachten haar weer hadden gerustgesteld begon Marijke weer te denken, dat hij haar misschien thuis gemist had en uit argwaan naar hier was gekomen, om eens op dat hek te letten, misschien had hij er haar ook wel binnen zien gaan en had hij zich verborgen gehouden, om te wachten, totdat zij er weer uit zou komen. Dit waren gedachten, waar zij beurtelings mee bezig was. In haar aandoeningen, die haar zoo verwarden, kwam weer dat warme gevoel voor haar huis, voor haar leven aan de zijde van haar man, voor haar dochtertje, dat alles was haar ter wereld weer zoo eindeloos lief. Zij bad, dat deze schaduw er over mocht voorbijtrekken, dan zou ze met heel haar

ziel alles vermijden, wat het nog bedreigen kon. Zij ging naar huis. Het was eenvoudig, ze moesten elkaar in alles verstaan. Zij ging naar haar huis, dat haar zoo lief was.

Toen zij thuis kwam was haar man er niet. Marijke vond dit briefje: ‘Vermaakt u zich!’

Den volgenden morgen bij het spreekuur moesten de patiënten weggestuurd worden. De dokter was uitgeroepen. 's Middags werden zij weer weggestuurd. De dokter was nog steeds niet terug. Den dag nadien werd het bekend, de dokter was vertrokken.

Gelukkig was er voor dien anderen dokter, die al wat ouder werd, een jong gemeentearts gekomen, daar gingen de patiënten nu naar toe.

Evert van Taeke kwam niet terug. Hij kwam niet meer terug. Marijke bleef met haar dochtertje nog een tijdlang in het dorp wonen, in haar huis. Nadien werd eerst de eene meid ontslagen, eenige maanden later de andere. Marijke deed het werk alleen. Er was zeker al te veel te poetsen en schoon te maken, want er kwamen groote zware wagens, die werden volgeladen met van alles wat naar een venduhuis ging in de nabije stad. Ook de apotheek en de inventaris van de onderzoekkamer werden weggehaald. De tuin lag intusschen verwaarloosd, daar werd niets meer aan gedaan.

Toen bij Jan van Leijssel de negende geboren werd ging Marijke in dat huis, waar de man en de vrouw met zulke onverwoestbare banden aan elkaar waren geklonken, nog eens een bezoek brengen. Dezen keer had de jonge gemeentearts de moeder in haar moeilijke

uren geholpen. Marijke vertelde aan de kraamvrouw en aan Jan van Leijssel, dat haar man naar Indië was vertrokken, daar werd hij directeur in een ziekenhuis.

- Als hij een woning gevonden heeft reizen mijn dochtertje en ik hem na, zei Marijke.

Zij dacht in stilte daarover een tijdje na. Daarop zei ze:

- Mijn man heeft mij zoo dikwijls van jullie geluk verteld.

Jan van Leijssel en Leen waren diep getroffen. Zij voelden zich weer gelukkig. Zij hadden tegen elkaar weer dien gemelijken, verlegen lach. Het was waar, dat Leen, die geen bed meer kon krijgen om het op zolder te zetten, al eens een keer het huis was uitgeloopen, om in de buurt ergens te gaan slapen. Maar de pastoor was naar die buren gegaan en had hun duidelijk gemaakt, dat ze Leen niet in huis moesten houden, zij hoorde bij haar kinderen en bij haar man. En zoo was Leen weer bij Jan teruggekeerd. Die terugkeer was innig en gelukkig geweest, dat was een maand of negen geleden. En nu lag er weer een in de wieg. Mevrouw van den dokter had zoo iets eigenaardigs, zoo iets droevigs en aangrijpends, toen ze Jan en Leen over hun geluk sprak. Dat geluk werd nu zoo mooi. De twee noemden elkaar weer bij den voornaam. En die in de wieg, die nu geboren was, woog tien pond.

- Tien pond?

- Ja, en het is een jongen!

Marijke nam hem uit de wieg, zij kuste hem.

- Ja, een zoon. Dien moest u ook nog een hebben, mevrouw, een zóón.

- Misschien, in Indië, zei ze nadenkend.
- Ja, misschien.

Misschien. De wegen in het leven loopen zoo wonderlijk, en wie kan de toekomst voorzien? Maar Doutje was zoo onhandelbaar en koppig, sinds vader weg was. Ze bleef voortdurend maar vragen:

- Wanneer komt vader terug?
- Die is heel ver weg. Dat duurt lang.
- Vader móét terugkomen!

Zij huilde. Zij stampvoette. Zij wilde niet eten. Zij vermagerde, werd ziek en lag met koortsen. Marijke zocht naar oude brieven in hun enveloppen, met de oude postzegelstempels. Die brieven bracht zij bij het bedje van Doutje.

- Vader heeft geschreven.

Het kind vloog overeind en keek met vragende, schitterende oogen haar moeder aan. Marijke haalde die oude brieven uit hun enveloppen. Liefste meisje. Liefste Marijke. Dat zat Marijke met tranen in de oogen te verzinnen. En zij las voor:

- En kus toch ook mijn Doutje, mijn Friesche meisje, ons kleine meisje, kus haar op haar krullen en op haar ondeugende oogen. Zij moet geduld hebben, voor ik terugkom. Ik denk altijd aan haar en zeg haar van uit de verte iederen avond goedennacht. Als ik thuis kom wil ik hooren, dat ze flink en gehoorzaam is geweest en ik wil vooral niet hooren van traantjes, omdat ik zoo lang weg was.

Dat las Marijke voor. Zij had dikwijls zulke brieven voor te lezen, om het kind te kalmeeren. Maar in-

tusschen werd alles verkocht. Ten laatste werd ook het huis verkocht. Toen reisden Marijke en Doutje weg. Zij zouden naar Indië reizen, maar zij begonnen met naar Rotterdam te reizen, naar die zuster, naar die weduwe, die hen beiden liefdevol en met open armen ontving en bij zich in huis opnam. En aan Doutje werd verteld, dat vader geschreven had, dat het zoo moest. Hij zou moeder en Doutje later in Rotterdam komen halen.

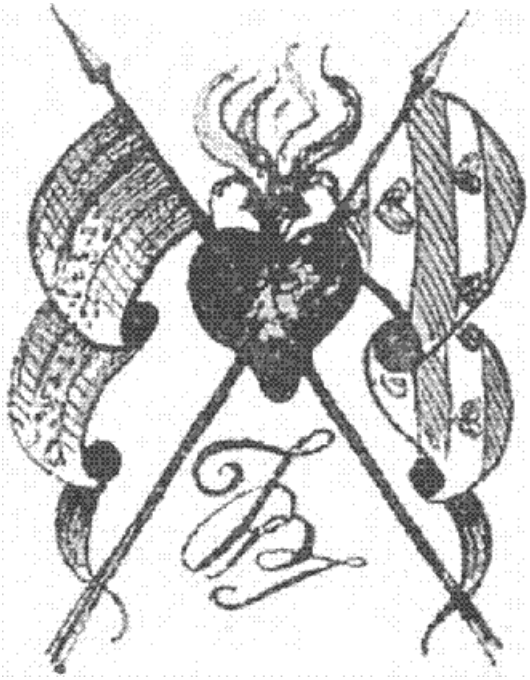

Hoofdstuk VII
Het gastmaal

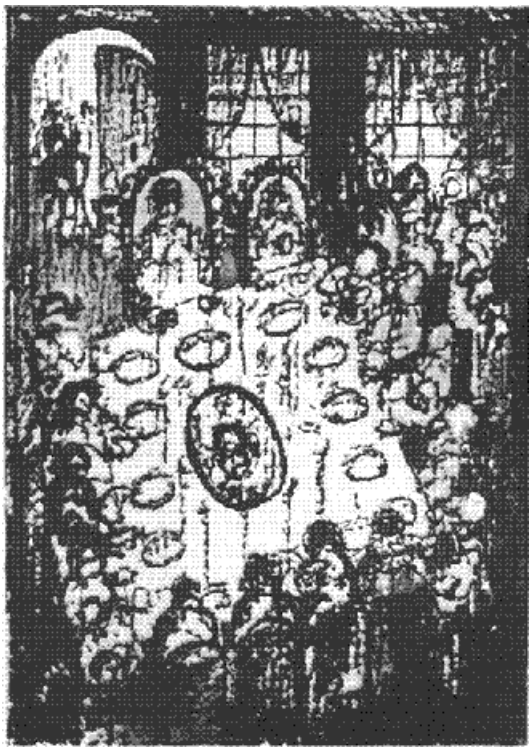

Antoon Coolen, ***De drie gebroeders***

LEEFDE Friso van Taeke nog, daar in Friesland? Zeker, hij leefde nog. Maar hij werd oud. Hij kon dikwijls zitten denken aan de dagen van vroeger, aan den tijd van het leven, die voorgoed voorbij was, dat was toen hij nog jong was en als een wervelwind te paard door de polders stormde. Aan dat stormen was een eind gekomen, Friso van Taeke reed de laatste jaren van zijn praktijk met de dogcar uit. Het was misschien dwaas en belachelijk, maar hij kreeg verschrikkelijke jichtaanvallen in zijn teenen. Daardoor was hij lichamelijk niet meer volwaardig, het matigde en temde hem. Ook in zijn verschijning was hij veel veranderd. Wel was hij nog steeds gekleed in zijn korte monnikspij, in zijn broek van bombazijn en droeg hij den hoogen hoed als hij naar de patiënten reed, maar zijn haren en zijn wenkbrauwen hadden dezelfde kleur gekregen, ze waren grijs geworden, en hij was ook in zijn figuur een beetje ingekrompen. Als hij zijn jichtaanvallen had, kroop hij weg. Hij ging naar zijn kamer, hij sloot de deur. Daar ging hij stil en zwijgend zijn pijn zitten verdragen, daartoe was hij weggeslopen in een hoekje van zijn levensgebied. Nu was hij gesnoerd door de jicht, hij stevende niet meer grootsch en dronken naar de rotsen, de kleine schade had geen nut meer. Het been, waar de jicht in stak, op de zitting van een stoel

uitgestrekt, las hij in Goethe, en hij blies uit zijn pijp dikke rookwolken over de bladzijden van Die Wahlverwandtschaften en Aus meinem Leben. Daar troffen hem zoovele gedachten uit, dat was zoo klaar en zoo harmonisch geschreven, daar kon hij zijn jicht bij beheerschen. In den zomer ging hij in zijn eentje naar de meren om te zeilen. Hij had daar ergens een huisje laten bouwen, vlak bij het water, daar verbleef hij in de eenzaamheid. Hemel en water en vogels, de glorie van den dageraad, de schemering der avonden, de roep van den roerdomp, de blijde zon, de donder van de grauwe onweersvlagen, daarbij verweerde de grijsaard, hij werd bruin en tanig in zijn huid, als er een goede wind op het water stond heesch hij de zeilen. Nadien, in najaar en winter, zat hij vele avonden bij zijn vrouw. Zij dachten beiden aan de jongens. Die waren weggetrokken, die stonden groot als mannen in het leven, die hadden hun lotgeval, twee zwierven ergens op aarde rond, ieder op zijn wegen. In Tjerk den oudste zag Friso van Taeke den vromen, vaderlijken wensch vervuld. Tjerk was de onverschrokken plattelandsgeneesheer, die droeg de fakkel voort, en de jonge handen waren al weer gevormd, die er hun vuur, hun vlam aan zouden ontsteken. Het was aan den vereenzaamden haard, dat Friso van Taeke's vrouw de brieven voorlas uit het Brabantsche Maasdorp. In die brieven stond altijd veel over de kleinzonen te lezen. Gezegend zij het leven. Die kleinzonen gingen een andere richting uit door de opvoeding, die hun katholieke moeder hun gegeven had. Friso van Taeke kwam daar gemakkelijk overheen. Gezegend zij het

leven. Hij zag zijn vrouw. Ook zij was grijs geworden, zilvergrijs, dat was haar lichtkrans. Zij had haar herinneringen. Denk niet, dat soms haar gerimpelde, oude mond niet trilde en dat de kleuren der schepen op haar borduurraam niet ineenvloeiden in de schemering voor haar oogen. Dit waren haar schoonste dagen geweest, als Tjerk met de jongens naar de Friesche meren kwam. Zij glimlachte in hare gedachten aan hen, zij had opnieuw kleine zonen gekregen, en dat op haar ouden dag. Dat zij nu zoo grijs was en verlegen kon lachen als hij lang naar haar keek, dat kon Friso van Taeke ontroeren. Hij dacht misschien aan zijn eenzame tochten in het leven, al die jaren had zij hier gezeten, zij waakte bij het huiselijke vuur. Hij vroeg:

- Heb je spijt?

En met het inzicht van haar jaren, antwoordde zij:

- Van niets.

- Als je alles nog eens opnieuw kon beginnen?

- Dan zou ik alles hetzelfde doen.

Als Friso van Taeke's vrouw zag, dat haar man, zittend, naar een stoel tastte, om op de zitting daarvan zijn door jicht gekweld been uit te strekken, dan stond zij op, schoof den stoel bij hem en hielp hem. Zij vroeg:

- Heb je pijn?

Hij antwoordde:

- Neen. Ik maak het me alleen wat gemakkelijk.

Hij maakte het zich gemakkelijk. Hij was gekalmeerd. Hij was hoe langer hoe meer een vader voor zijn zieken geworden. Toen hij zijn praktijk zou neerleggen zou hij een gastmaal geven.

Later is er veel over dat gastmaal gesproken, de menschen vertelden, dat er ook groote schalen pauwetongen waren opgediend. Op ieder van die schalen lag aan den rand ter versiering een opgevulde pauw in den blauwzijden toover van zijn gloed en met den slependen pronk van zijn pralenden staart, die rijk neerstroomde over den boord van den schotel. Friso van Taeke had zijn gastmaal zorgvuldig voorbereid. Hij begon met een bekoorlijke en voorname dwaasheid, zijn dichters en wijsgeeren, die hij las nu hij door de jicht in zijn teenen was gekalmeerd, stonden hem die toe. Goethe prees de bekoring der dwaasheid in het menschenleven. Friso van Taeke liet op een avond een portretschilder bij zich komen, hij had eenige opdrachten voor hem, de schilder moest de portretten schilderen van de gasten, die aan het gastmaal zouden aanzitten.

Van velen had Friso van Taeke de gefotografeerde portretten, hij had ze van zijn zonen, hij had een portret van zijn zuster Sjieuwke, maar de schilder moest het gezicht van dat portret tot zijn jeugd herleiden en deze vrouw schilderen met een knaapje op den arm, een knaapje, wiens oogen op die van de moeder moesten gelijken. Dan waren er nog genoodigden, van wie Friso van Taeke geen portret had, de schilder kreeg opdracht naar hen toe te reizen en hun portret te schilderen. Er waren moedigen en sceptici onder hen, eerzuchtigen en roekeloozen, menschen met karakter en anderen die hoonend zooiets als karakter in den mensch ontkenden, bezonnenen en onbezonnenen, menschen, die in de overwinning van de rede geloofden

en andere, die overtuigd waren van haar bankroet.

- Enfin, ik begrijp het, verschillende gezichten, uiteenloopende gezichten, zei de schilder, die, het eene been over het ander, neerkeek op het papier, waarop hij aanteekeningen maakte.

De schilder was dien avond en dien nacht de gast van Friso van Taeke en diens vrouw. Er werd een goed glas wijn gedronken, er waren oogenblikken, waarin de schilder het onbehoorlijk uitschaterde en zich verontschuldigde: hij had nog nooit een opdracht voor zooveel portretten ineens gehad. De portretschilder stuitte in het algemeen nog op merkwaardige domme begrippen en misverstanden, men onderschatte de beteekenis van de geschilderde portretten, men was ook bang voor deze confrontatie met zijn eigen ziel. Later op den avond verdiepte de schilder zich in het vraagstuk van de norm. Wat was de norm, niets, een zinledige code, een vlottend begrip. Er diende een omwenteling te komen in de opvoeding van het menschelijke geslacht. Die omwenteling moest uitgaan van een nieuw beginsel, dat der erkenning van de schromelijke tekorten en vergissingen van de zoogenaamde zielkunde. Wèg met de roestdoorvreten, overgeleverde begrippen, waar de menschelijke samenleving in haar treurspel het slachtoffer van was! Toen vroeg de schilder wat mevrouw borduurde.

- Stoombooten. In mijn jeugd borduurde ik zeilschepen.

Juist. Dat was beminnelijk, die weerslag van de evolutie in de aan den haard beoefende fraaie handwerken. De schilder kwam uit zijn stoel. Hij kwam

vrijmoedig bij het borduurraam van mevrouw staan. Hij prees haar werk en haar vaardigheid, hij deed dat met een vrijmoedigheid, waarvoor hij verontschuldiging vroeg: hij had nog nooit een opdracht voor zooveel portretten tegelijk gehad. En bovendien, die wijn, dien zijn gastheer schonk, die wijn had de koppige kwaadaardigheid van den ouderdom, die was langzaam in de jaren ontwikkeld, net als het menschelijke verstand, dat hij zoo vriendelijk belaagt. Goeje hemel, over die code, over die zinledige norm gesproken, men kon er beneden blijven, men kon er ook boven staan. Dit mocht als vaststaand worden aangenomen, dat iemand, die één luttelen schilder op één enkelen avond opdracht gaf een heele portrettengalerij te schilderen, dat zoo iemand boven de norm stond. Daarop wenschte de schilder met de gastvrouw en met den gastheer te klinken, voor hij naar zijn slaapkamer zou wankelen.

Zij klonken. En de schilder klom die trap op, die onder hem wegwankelde, waarvan de treden in een mist naar beneden dreven en toch op hun plaats bleven, bij zooveel misleiding moesten zijn voeten zich wel vergissen. Gelukkig was die welwillende trap zoo vriendelijk zijn voeten telkens een beminnelijken zet te geven, en, omdat het leven ergens vleugels gereed hield, die hem opvingen en stuwden, was hij al boven aange fladderd toen hij uit die trap nog een vraagstuk maakte. Nadien lag hij in een luchtschommel, dat kon geen kwaad, zoolang hij zijn oogen maar open hield. En dat hij die open hield, dat had zin. Hij keek het leven aan, het had een ander aanschijn gekregen, het had koesterende handen, waarmede het zijn lieven

schilder langs die merkwaardig strakke wangen streek. Omdat zijn oogen te zwaar werden om ze nog open te kunnen houden, wiegde de luchtschommel hem in slaap, een goeden, vasten, langen slaap.

En de schilder maakte in zijn werkplaats de portretten. Met punaises had hij de foto's op den schildersezel naast het doek geprikt, het werk ging daarop vlot en gemakkelijk, de schilder had met potlood kleine vierkante ruitjes over de foto's getrokken. Dat bevorderde de gelijkenis, de ziel moest hij er toch afzonderlijk aan toevoegen, die was van die doode foto's niet af te lezen. En later reisde de schilder met zijn opdrachten naar de genoodigden van wie hij geen gefotografeerd portret had. Zij poseerden kort voor hem, vlug en raak ontwierp hij zijn schetsen, de ziel kwam er in het atelier in. Ja, hun zonderlinge gastheer, die intusschen boven de norm stond, hechtte bijzonder aan dat banket, dat hij in het avondrood van zijn leven ging geven, en wilde een portrettengalerij van zijn gasten hebben. Dat was een kleine speelschheid, maar zulke onredelijkheden, zoo ze dat al zijn, doen dikwijls de verzamelingen van kunstwerken ontstaan. De schilder trok met zijn schetsen naar zijn atelier terug. Daar stond hij in bewondering voor een der naar de foto's gemaakte schilderijen, het portret van een der zonen van zijn opdrachtgever, hij had het schilderij een ziel meegegeven, hij had van deze figuur een Spaanschen Grande gemaakt. Toen ging de schilder weer aan het werk. Hij schilderde dag en nacht, nadien zond hij al die taaie lappen linnen in een groote kist naar Friso van Taeke.

Friso van Taeke liet die portretten niet inlijsten, hij maakte er geen galerij van. Die groote kist met de portretten werd verzonden. Sommige menschen vertelden later, dat die kist naar Luik was gezonden, anderen zeiden, dat ze naar een damastweverij in Italië was verstuurd. Zeker is, dat er na eenige maanden een nog veel grootere kist uit het buitenland terugkwam, die had haar reis gemaakt per schip, per trein, per vrachtwagen, en uit die kist haalde Friso van Taeke een zwaar en groot tafelkleed, grooter dan een kerkgordijn. Later is dat tafelkleed een sprookjesachtig erfstuk geworden, al de portretten van de genoodigden aan het gastmaal stonden in medaillons van gouddraad in dit damasten kleed geweven. Toen moest Friso van Taeke zijn huis verbouwen, van twee kamers werd er een gemaakt, van twee zalen werd een groote zaal gemaakt, daar werd een tafel in getimmerd en gebouwd. En op die tafel werd het tafelkleed, die sprookjesachtige blanke dwaal met al die kleuren in de medaillons van gouddraad, uitgespreid. Toen, een dag, kwamen de genoodigden om aan het gastmaal aan te zitten.

Zij kwamen. Zij werden door Friso van Taeke ontvangen. Er was eenige moeilijkheid, Friso van Taeke had weer een jichtaanval in zijn teenen, een kleine hindernis, hij glimlachte erbij en ontving zittend zijn gasten. Hij verwelkomde hen en wees met de hand naar de bedienden in livrei, die achter in de gang met groote bekkens water gereed stonden, opdat de genoodigden de handen zouden kunnen wasschen, vooraleer zij aan

tafel gingen. Dan traden zij in de groote zaal. In de schemering van den dag brandden hier toortsen langs de wanden. En op de matblanke tafel met den kleurengloed der in het damast geweven portretten, boven de opstapeling van vruchten en rozen uit en bij hun frisschen, goeden geur was de warme en ingetogen schijn der kaarsevlammen hoog op de ranke, zilveren luchters. Het licht lag weerkaatst in den gouddraad der medaillons van het tafelkleed, het tafelzilver glansde koel in dit licht. Tot sterrelende lichtjes verkleind vonkten de kaarsevlammen in de ombuiging der geslepen glazen. Op de hooge, barokke, porceleinen fruitschalen pronkte het volle, glanzende rood van appels, de doffe fulpen en koele pracht der druiven, het vuur der oranje-appels, het goud van mandarijnen, het zacht fluweel van perziken met het diep dooraderde karmijn broos onder den drang van het sap, peren geel en groen als reseda, het lichte bruin van noten en amandelen en de ananas in hun schubben van goudleer.

Toen alle gasten bijeen waren en achter hun zetel stonden, spraken zij opgetogen over de kostbaarheid van het tafelkleed. Ieder had zijn plaats gemakkelijk gevonden, ieder stond nu voor zijn eigen portret en zag dat aan. Wobbe en Tjerk van Taeke waren onder de gasten, Elisabeth Varrocio, Sjieuwke van Taeke, Marijke, de vrouw van Evert van Taeke, en nog andere familieleden. Er waren vele geneesheeren uit de omliggende dorpen, er waren professoren uit Groningen, die hadden de uitnoodiging aangenomen uit nederigheid en eerbied, jegens dien plattelandsgeneesheer, die hunne fouten herstelde. Er waren ook professoren uit

Utrecht en vrienden van de van Taeke's uit het dorp, genezen patiënten, die uit dankbaarheid aanzaten.

Een klok luidde. Toen was het stil. Friso van Taeke was al gezeten, toen de anderen nog stonden. Hij had dat kleine ongemak, hij had twee stoelen noodig: een om op te zitten en een om er zijn podagrabeen op uit te strekken. Terwijl de klank der klok nog nagonsde nam in de stilte Friso van Taeke een zwaren, grooten beker. Die beker was uit zilver gedreven en geslagen, op den voet stond in gothische letters het randschrift: Vinum laetificet cor hominis, in het midden van dezen tekst was een hart geplaatst, daarin stond een wijnstok geworteld, waarvan de ranken den ontzaglijken kelk hielden, die aan zijn rand met druiven, eikels en korenaren was versierd. Die beker was zoo groot, Friso van Taeke hield hem met twee handen voor zijn borst. Dan dronk hij. Hij boog het gezicht naar den rand van den beker diep voorover, het gezicht was in den kelk en diens schaduwen verborgen. Vervolgens reikte hij zijn vrouw den beker toe, zij hield hem met haar twee kleine handen vast en bracht hem aan den mond. Zij gaf hem door aan haar zoon Wobbe, die aan haar linkerhand zat. O, Wobbe was weer zoo armoedig gekleed, hij had zich niet willen verzorgen en zich op zijn vader beroepen, die in zijn korte pij, in zijn broek van bombazijn en met een verbonden voet op twee stoelen aan tafel zat. Wobbe's moeder schoof bloemen dicht bij haar zoon. Daarachter nam hij den beker en dronk. Hij gaf hem vervolgens door, opdat hij zou rondgaan langs de gasten. En terwijl de beker rondging zei Friso van Taeke in de stilte: Ik open dit convivium met een

woord van den Prediker, hoofdstuk tien, vers zeven: Eet uw brood met vreugde en drinkt uwen wijn van goeder harte.

Daar kwamen de twee meesters van de pâtisserie binnen, die droegen hun kunststukken, twee suikergebakwerken, ze waren van een prachtige sculptuur, het eene kunststuk was het nagebootste planetarium van Eise Eisinga, het andere de overheerlijke grafkelder van Wieuwerd met de lijken die nimmer ontbinden: de roem en de dwaasheid van Friesland. Zij werden tusschen bloemen en kaarsen op tafel geplaatst. Meteen daarop lieten de meesters van de voorgerechten de schalen rondgaan, en de meesters van de soep vulden in de keuken reeds de borden, om er de feestzaal mee binnen te treden. De meester van den wijn kwam en schonk den zonnigen wijn van Chablis, den rooden Bordeaux uit de Girondc, den Bourgogne uit de Côte d'Or en uit de Côte de Nuits, dat zijn namen als orgels en klokken. Er stonden deuren open naar den tuin, daar lag het vergezicht van de bloeiende natuur, die in de stilte van den zomerdag vrede had met zichzelf, bloemen stonden in de zon, en boomen ruischten zacht. Ruischten zacht en ver, hier binnen was het ingetogen rumoer van vorken en messen, van gerinkel van porcelein, de ijle, hooge toon van aangeraakt kristal, en het zachte praten der gasten. De geneesheeren hadden hun gesprekken over al de eenvoudige en ingewikkelde gevallen hunner praktijk en van hun therapie, over het gesukkel en getob in de gezinnen waarin zij kwamen, waar zij dag en nacht in doordrongen.

- Ach ja, dat zei een groot man: Die Medizin be-

schäftigt den ganzen Menschen weil sie sich mit dem ganzen Menschen beschäftigt.

Tjerk van Taeke, die daar zat, stemde er mee in. Hij onderbrak een kleine gedachtenwisseling. Hij was uit zijn dorp aan de Maas gekomen, met halfdichte oogen vertelde hij iets uit zijn praktijk. Hij vertelde van een knaap, een kleinen notarisklerk, die moest een enveloppe met geld naar Den Bosch overbrengen, een duizend gulden ongeveer. De kleine jongeman was zoo zeker van zichzelf, hij was zoo trotsch op zijn gewichtige boodschap, hij was er zoo vol van, dat hij parmantig den kapitein van het bootje, waarmede hij naar Den Bosch zou varen, het geheim van zijn opdracht vertelde en de enveloppe liet zien. Maar het kind kwam niet in Den Bosch aan. Het kwam ook niet terug. Het is nooit meer gezien. Ze dregden in Maas en Dieze. De heele streek van de Beersche Maas, de polders en de omgeving van Den Bosch, werden doorzocht.

- Toen kwamen zij bij mij, zei Tjerk van Taeke. Ik deed wat volgens mij na al het vergeefsche dreggen en zoeken nog te doen was. Ik doorzocht de sintels van het gedoofde vuur op het stoombootje, daarin vond ik de asch der resten van het kind en de verschroeide restanten der knoopen van zijn kieltje.

- En heb je gezwegen?

- Bij deze misdaad zweeg ik niet. Toen de kapitein en de stoker niet levenslang kregen, had ik spijt, dat ik niet twee patronen aan hen had gewaagd.

Dat tafelkleed met die ingeweven beeltenissen van de gasten. Kijk, daar zat nu die oude Sjieuwke van Taeke.

Zij droeg goud. Zij droeg de kanten muts en de gouden oorijzers. Zij droeg een snoer van bloedkoralen om den hals met een breed gouden slot, er was zooveel blanks en wits aan haar, zooveel vrouwelijke kant. Zij was maar leelijk. Zij leunde hoe langer hoe meer op haar linkerhelft, die was krachtiger en betrouwbaarder dan haar rechterhelft, het vlak van haar linker platvoet was grooter dan dat van haar rechter, het gaf haar meer steun. Zij hield haar wijnglas met de linkerhand omvat. Zij tuurde naar die beeltenis voor haar oogen, onder die beeltenis stonden in een halfrond deze woorden: Haec est imago Siviardae Taquensis et filii sui. Sjieuwke zag misschien niets dan die twee oogen in het kindergezicht, die oogen waren als de hare, zij waren op de hoogte van de hare, zijn klein, jong gezichtje rustte tegen het hare aan. Sjieuwke glimlachte. Zij staarde naar een vergezicht van sneeuw en sparren, blauw onder de maan. Met den hoefslag van Diana dreunde onder de doorvlogen boomen een andere hoefslag mee, die kwam minder dan een tel na dien van Diana. O Erlkönig, iets is er wat ge de moeders nimmer ontrukt. Sjieuwke staart naar de beeltenis die zij tusschen haar moederlijke armen draagt. Zie, Sjieuwke's hoofd buigt zich tot een kus. Haar oude mond nadert een kleinen, kinderlijken, rooden mond, vochtig van de pure prilheid der jeugd.

- Mijn kind, het geluk dat ik met jou heb gehad is de groote schadeloosstelling voor mijn later gemis.

Sjieuwke drinkt. Dan leunt ze het hoofd op den arm. Zij kijkt op. Zij kijkt naar de toortsen aan de wanden, breede en onrustige vlammen, klaarder en rood in de

schemering, de schemering, die buiten over verre bloemen en boomen daalt. Het geroezemoes van stemmen om haar heen wordt luider en nadrukkelijker, de glazen worden luider, de geur der rozen wordt zwaarder. Friso van Taeke komt naar haar toe. Hij komt nu niet als een wervelwind met twee Engelsche roodvossen. Hij komt onder de brandende toortsen, grijs, stil en oud. Hij hinkt en leunt op zijn stok. Hij strompelt. Hij vraagt aan Sjieuwke:

- Heb je spijt van iets?

- Van niets. Als ik de kostbare gave van mijn leven opnieuw kreeg zou ik alles weer zoo doen en vieren twintig uren lang een kind baren in de zekerheid, dat ik het na zes jaren verloor, om het tot mijn dood toe als een kind van zes jaren te blijven bezitten.

Sjieuwke drinkt de winddoorvaren sparren toe, de sneeuw van haar angstnacht, den dravenden dood, den bloesem der dagen toen zij haar kind onder de boomen droeg van haar tuin. Wat een geluid, wat een roes van geluid.

Dat geluid, dat zijn geen bloesems, geen klokken, geen sparren. Dat zijn pratende, lachende, roepende stemmen van mannen en vrouwen.

Kalfsborst en schapebout, reerug, snoeken als legendes met eiersaus overgoten, hoenders, gestoofd met wijn en suiker, duiven en fazanten en veel gestoofde peren en appelen. De meesters van het gebraad en van het gevogelte loopen met hun groote schalen rond. Waar komen zij vandaan, zij treden uit het klare blauw van den nacht, waarin de sterren nog niet zijn

opgegaan. Zij dragen vlammen bij in de doorklaarde schemering, zij hebben de groote schotels in de eene hand en dragen in de andere hand de vlammende toorts. Daarbij branden de hooge kaarsen en in den gloed wordt de purperen wijn in de glazen geheven. Ook Friso van Taeke heft de vreugd der grijsaards in de oude hand. Hij ligt op twee stoelen uitgestrekt, zijn lange, grijze wenkbrauwen vallen over zijn oogen, hij stort traag en zonder glorie neer, hij spoelt van zijn zieken weg. Hij drinkt op zijn gasten:

> Uns hält der Gott zusammen
> Der uns hierher gebracht
> Erinnert unsre Flammen
> Er hat sie angefacht.

De gasten worden luidruchtiger, wat klinkt er in dat gepraat, in die waterzuivere accoorden der fluittonen van het kristal, in dien klank van klokken. Het is alsof aan den duisterblauwen einder ergens con sordino vrouwenkoren zingen, sirenen, rein en lokkend. De gasten worden er dwaas bij. Zij grijpen naar den schotel van het wereldstelsel. Dat was maar een eenvoudig man die het planetarium maakte, een wolkammer en een vroedsman, een nuchtere vrome Fries, die zeven jaren lang aan dat hemispherium bouwde, om met den berekenden en zekeren loop daarvan de menschen gerust te stellen omtrent den verontrustenden loop der planeten. De meesters van de patisserie hebben het nageboetseerd, gevormd en gebakken, nu bieden zij de gasten deze zon aan, de maan, Saturnus, Jupiter, Mars,

Venus, Mercurius, slingers, assen, cylinders, staaf- en ankerraderen en declinatiewijzers. Het werd den eenvoudigen arbeider ter eere gegeten, dezen genialen wiskundige ter eere, dezen schoonsten roem van een van Frieslands groote overleveringen. Hij had zijn houding tegenover het leven: gedenkt, dat God bij u altijd hier tegenwoordig is.

Er was een plaats leeg gebleven aan tafel, daar, vanaf het blanke tafelkleed, staarden uit het goud van het medaillon, uit de kleuren twee hoogmoedige, koele oogen onder de dwarse plooien in het gerimpelde, hooge voorhoofd. Haec est imago Everhardi Taquensis. Hier, bij dat gedruisch van stemmen en glazen, waar ieder zijn beeld verbergt en verdringt of het overschaduwt, is het zijne ongeroerd aanwezig, stil en zwijgend als zijn afwezigheid in de verte, die niemand ooit zal kennen. Er kwam een vrouw langzaam naar deze plaats toe. Zij was in lichte kleeren. Zij bleef tusschen de toortsen aan den muur even van dien kleinen afstand af kijken. Dan naderde zij en ging zitten. Zij zat hier zonder spijs en drank. Zij leunde de ellebogen op tafel. Zij hield het hoofd in de handen. Zij zat in haar eigen schaduw boven die onrustige schemeringen van licht, die mat glansden in het goud, in het rood, in het blauw, die teer weerkaatsten in de pupillen van deze oogen, die onaangedaan in haar tranenoogen keken. Het beeld in zijn rust begon traag te bewegen. Het schoot naar een vermiljoenen diepte weg, dan kwam het weer terug. Het werd troebel in die stralenkransen voor haar oogen, die stralenkransen, die draaiden, stilstonden, zich ver-

breedden en weer samenkrompen. Er drupten tranen tusschen haar vingers neer.

Een jonge dokter, die naast deze vrouw gezeten had, zocht met de oogen rond waar zij gebleven was. Toen stond hij op en kwam naar haar toe.

- U is van mij weggeloopen.

Zij antwoordde niet.

- Maar dit is uw portret niet, waarvoor u zit. Zij schudde neen met het hoofd.

- Dan zit u niet op uw plaats.

Zij knikte ja. Zij boog het hoofd dieper tusschen hare armen.

De jonge dokter ging weer naar zijn plaats terug. Hij schoof borden en glazen weg van de plaats aan zijn linkerzijde en keek naar het portret, het fijne gezicht met de groote oogen, die recht in de zijne zagen, het zilverachtige blond van de haren, het rood van den mond. Voor den blooten hals gloeide het purper van een geheel open roos, die met de fijne bladen koel de huid aanraakte. Rond het portret stond het randschrift: Haec est imago Mariae, Everhardi Taquensis uxoris. De jonge dokter schoof de glazen weer op hun plaats. Toen boog hij zich naar de vrouw aan zijn rechterzijde en sprak met haar. Zij lachte helder. Zij plukte een roos. Zij kuste die en gaf ze hem.

De jonge dokter hield in de eene hand die donkerroode roos, in de andere hand hief hij het glas, hij keek over de gasten heen naar de fonkelende sterren van den nacht, naar de roode toortsen. De gasten werden uitbundiger, zij overwonnen de necrophobie, de versch ge-

bakken Wieuwerdsche lijken werden aangesneden. Hoe kunstig waren ze nagebootst, smal in hun smalle kisten, gekrompen, kinderlijk klein, de zoetsappig tot op de jukbeenderen ingetrokken wangen, de starende oogenlooze holten in de kramp van het terzijde genegen hoofd. Er werden grappen op Wieuwerd gemaakt. De eerste ontdekkers van die lijken vluchtten ervoor, maar keerden er toe terug en bevoelden er de baarden en de hoofdharen van. De wetenschap kon het niet op zich laten zitten, dat zij niet wist waarom die stof niet tot haar deelen ontbond maar verdroogde en in zekere gassen opgaat.

- In wat voor gassen?

- In zekere merkwaardige gassen.

In den kelder, waarin de lijken lagen, waren gaten. Die werden dichtgestopt, de lijken ontbonden. De dichtgestopte gaten werden weer geopend, de lijken ontbonden niet langer en verdroogden weer.

- Dus het was een kwestie van ventilatie?

- Neen, van zekere merkwaardige gassen.

- Wat een merkwaardige gassen!

Zeker. Stukken lever, baarzen, goudpluviers, hazen in doozen en hazen in kopergaas werden in den kelder gehangen, ze ontbonden of verdroogden, ze deden beide om het Wieuwerdsche raadsel te beschermen en om de wetenschap in den zin voor het ingewikkelde tegemoet te komen. De lijken werden uit hun kisten gehaald, gewogen, geschuurd, geboend en gewreven als stokvisschen van zes pond elk, waar was hun gewicht gebleven, dat was in zekere gassen opgegaan.

- Maar die voorraad zeldzame, antieke lijken

slonk nog door andere redenen, de toeristen namen er souvenirs van mee, ze braken er handen en voeten af en lichtten er kaken uit, die staken ze in hun zak om ze mee te nemen naar Amerika. Door de samenwerking van zekere toeristen en zekere gassen bleven er van den oorspronkelijken voorraad van elf lijken nog vier of vijf over. Er kwamen mannen, die namen de lijken in hun armen, zij vertelden later in hun geschriften, hoe licht die lijken waren. Zij droegen hen uit den donkeren kelder naar boven in het daglicht. Ze plaatsten hen in een geschikte houding en fotografeerden ze. Tegen een klein entree mag men naar de mummies afdalen en er een tijdje naar kijken. Dit dorp toont met trots zijn verschrompelde dooden van voor een paar eeuwen, het bestudeert ze, het plaatst er een wacht bij, het geeft er geschriften over uit. Het noodigt u uit naar zijn lijken te komen zien en houdt ze daartoe met zeepsop schoon.

De gastheer schonk er champagne bij. Er was een geur van vanille, amandel en arak, de volle bloemgeur van wijn, nu werden de ranke hooge glazen met de doorkraalde, parelende champagne tegeneen geklonken, de sprankelende geluiden van een ingetogen carillon.

Maar die grauwe kolentremmer Wobbe, hij was uit de duisternissen der bunkers naar de feestzalen van het schip opgestegen, hij zat gebogen over den weemoed van zijn oogen, die hem aanstaarden.

- Moeder, ik reisde de zon na van het oosten naar het westen, ik heb het waardevolste ontdekt.

- Wat is dat dan?

Wobbe ziet de oude, kleine handen van zijn moeder,

die heeft hij aan het werk gezien, zij hadden hun zorg in het huis, zij hielden het brood, dat den kinderen gegeven werd. Hij herinnert zich zijn moeder, hoe ze bezig was de tafel voor hen allen gereed te maken in de bedrukte dagen, dat zij zooveel angst in de oogen had, en, de handen op het tafelblad, luisterend naar boven keek. Daar boven was vader op reis, op zee, in de branding bij de rotsen.

- Kom jongens, vader komt niet eten.

Als moeder het doorleden had werd zij niet bevrijd van den angst voor den volgenden keer.

- Heeft vader nog de tijden van zijn kleine schade?

- Niet meer sinds hij ze niet meer noodig heeft. Wat is het waardevolste, dat je ontdekte?

Wobbe gedraagt zich zoo onbehoorlijk, met twee armen trekt hij zijn moeder naar zich toe, hij is zoo groot, zoo zwaar en zoo grauw, een praam uit de bunkers. Zijn moeder is klein in den greep van zijn lange armen en groote handen. Hij buigt het hoofd diep naar die smalle plaats aan haar schouder. De gasten zijn daar omheen, glazen, schotels, een luid lachen, de vuren der toortsen, het ruischen van nachtelijke boomen, liederen en bloemen, de sterren, die naar binnen dringen.

- Ken je het portret dat Dürer maakte van zijn moeder? Als ik er naar kijk, zie ik er jou in. Dürer maakte het voor alle zonen, opdat ze het wezen der ziel van hun moeder zouden zien. Dat is het waardevolste.

- Maar als je nu eens niet meer wegging?

- Ik moet.

- Ik word oud, Wobbe, en ik denk eraan, dat ik sterven kan, terwijl jij weg bent.

- Dan zal ook voor mij uw beeld in den dood er nog liefelijker uitzien dan het in het leven was.

De kleine vrouw lacht. Zij voelt hoe Wobbe's hoofd van haar schouder glijdt naar haar borst. Zij voelt door haar kleeren heen een langen kus op haar hart, zij voelt, hoe de klop van haar hart doortrilt tot den klop van het bloed in zijn lippen. Dan maakt zij zich zacht uit zijn armen los. De kleine vrouw lacht. De kleine vrouw houdt de handen voor het gezicht. Zij buigt diep voorover. Zij hoort zoo'n groot rumoer, zij hoort het daverende lachen van menschen die vroolijk zijn. Zij laat haar vochtige handen langs haar oogen wegglijden. Zij houdt het hoofd nog neergebogen. Als zij op wil kijken, ziet ze eerst de oogen van zijn beeld. Als zij opkijkt ziet ze de leege plaats aan haar linkerzij. Zij staat op. Zij ziet die lange tafel voor zich in haar praal van rozen, de zachte vuren der hooge luchters, de wapperende vlammen aan de wanden, de donkere en lichte menigte van den feestdisch. Zij gaat uit de feestzaal weg. Als zij in de gang is, als zij de trap opklimt hoort zij het verre, groote rumoer in de zalen beneden. Daar is haar stem zwak bij als ze zijn naam zegt:

- Wobbe! Wobbe!

Aan iedere deur, die zij opent, zegt zij dien naam tevergeefs. Zij dwaalt door het huis. Zij komt langzaam de treden van de trap af, haar oude hand glijdt langs de leuning. Als zij beneden is gaat zij op een der traptreden zitten. Zij houdt met de handen haar ooren

dicht voor dat gedruisch achter de deuren. Zij hoort bij het donker gesuis in haar gesloten ooren den diepen, inwendigen, zoemenden weerklank van haar fluisterende stem:

- Moet dan ieder feest zóó voor mij eindigen?

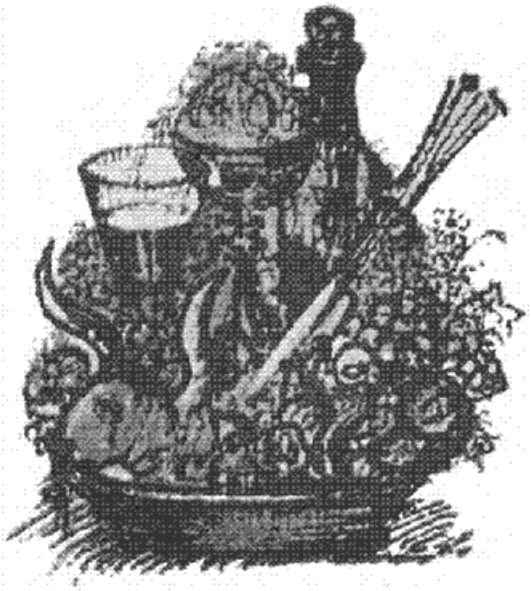

Hoofdstuk VIII
De verlatene

Antoon Coolen, ***De drie gebroeders***

MAAR met Marijke, de vrouw van Evert van Taeke, is het niet goed afgeloopen, met Evert van Taeke zelf misschien ook niet. Hoe zal hij stuurloos hebben rond gezworven, maar wie weet er iets met zekerheid van hem? Marijke was met haar kind bij haar oudere zuster Eugenie, die weduwe in Rotterdam, gaan inwonen. Een anderen weg had zij niet, zij wilde niet terug naar het ouderlijke huis, waar haar tweede moeder was.

Marijke liep gebogen onder het besef van haar schuld. Zij hield Doutje aan de hand, toen zij bij haar zuster Eugenie aan de deur stond, het hoofd gebogen, de oogen diep neergeslagen. Het regende. Achter haar gingen menschen voorbij, zij hoorde telkens het luide draven van regen op parapluies. De straat glom in haar lichten. In de donkere gang omhelsden twee zusters elkander, een beetje schreiend in hun ongeluk, een meisje in zijn regencape stond daar met zijn regennat gezichtje bij te kijken, en het wachtte tot tante Eugenie zei:

- En dat is de kleine Doutje!

Tante Eugenie keek haar scherp aan en zei:

- Ze lijkt op jou, Marijke.

Maar Marijke zei zacht:

- Ik vind, dat ze op Evert lijkt.

Doutje kreeg een kleur. Zij sloeg de oogen neer en zei kort met een heesche stem:

- Ik lijk op vader.

Later zat zij boven in de kamer van tante Eugenie op haar stoel en reikte nauwelijks met haar voeten aan den vloer. Moeder zat onder de gaslamp aan tafel, de handen in de blonde haren.

- Ja, Eugenie, hij heeft niets meer van zich laten hooren, sinds hij mij heeft verlaten.

De regen dreef tegen de ruit. Eugenie voelde die kleine, stille smartelijke jubeling in de ziel, dit geluk, dat haar keel met een beklemming beving. Tante Eugenie kwam tegenover moeder zitten. Zij zei:

- Hij had iets vreemds. Ik ben er bang voor geweest, dat het niet goed zou gaan.

Dat kleine Doutje, waarom vertrouwde zij dat niet? Zij keek haar tante aan, die opzag en vlug de oogen weer van haar afwendde. Doutje werd onrustig onder de gedachte, dat tante niet bang was geweest voor wat nu gebeurd was, doch dat zij er op gehoopt had. Zij hoorde haar moeder zeggen:

- Maar zoo goed als hij was!

Tante Eugenie antwoordde:

- Een man, die zijn vrouw verlaat, is niet goed.

Doutje keek naar de twee vrouwen, die over haar vader praatten. Zij was jaloersch op wat moeder zei, dat vader zoo goed was, zij had een gehinderd gevoel, alsof moeder het recht niet had om dat te zeggen. En die jubeling, waarvan het hart van tante Eugenie zoo vol was, hinderde het kind. Vader was niet van moeder of van tante, vader was van haar. Hij

had haar onder zijn grooten mantel maar mee moeten nemen door den regen, nu zat ze op dezen stoel op hem te wachten, hij had haar hier in de wachtkamer achtergelaten.

Moeder bracht haar dien avond naar haar bed, een vreemd bed, kil en vochtig. Een kleine kamer hoog bij die luidheid van regen en wind. Beneden wiegden boomtakken. En aan den anderen kant van de straat waren ook ramen, ramen die verlicht waren, vele donkere, zwarte ramen, in de diepte der wereld klonken voetstappen over steenen. Doutje dacht aan het breede, lichte, ruime ouderhuis in het Brabantsche dorp. De klimroos bloeide in de zomers naar binnen en uit de diepte van den tuin klonk het gefluit van vogels. Daaruit was zij verjaagd, haar moeder had haar aan de hand meegenomen en was met haar de trappen opgeklommen naar deze kille ruimte. Omdat vader dat flink van haar zou vinden, schreide Doutje niet. Maar overeind zittend, de armen onder de dekens om haar opgetrokken beenen, voelde zij langs haar gekromden rug dien huiver van zeer en verdriet. Een klein, beweeglijk lichtje stond bij haar bed, Doutje voelde de duisternis van haar groote schaduw tegen den muur. Toen viel Doutje neer. Zij ging op haar zij liggen, het gezicht naar het lichtje gekeerd. Zij staarde in de kleine vlam, in de vermiljoenen en blauwe vonken, die zij door haar oogharen zag, in de bloemen, waardoor vader schreed onder de zon. Opnieuw gaf zij hem haar hart, boos, dat zij zijn ruige wang met de stugge haren niet voelde onder haar kinderlippen. Zij nam zich voor tante Eugenie nooit te zullen kussen.

Nadien had tante Eugenie, als zij met haar alleen was, een paar keer gezegd:

- Je vader was slecht. Hij heeft je moeder ongelukkig gemaakt. En jou ook.

Zoo doortrapt was nu die kleine Doutje, dat ze dat aan moeder terugvertelde, waar tante bij was. Haar moeder riep:

- Mijn God, Eugenie, zeg jij zoo iets tegen het kind?

Doutje werd naar de gang gestuurd. Zij wilde eerst luisteren aan de deur. Dan schudde zij driftig neen en ging naar het eind van de gang tot bij de trap. Daar had zij haar bezigheid. Zij telde de traptreden. Zij boog over de trap heen om de treden beneden te kunnen zien. Maar beneden die trap ging nog weer een trap naar de diepte. Langs de leuning hing een slap koord, daar werd ergens in de diepte de voordeur mee open getrokken. Doutje telde treden, met haar oogen klom zij naar haar hoogte toe, zij klom zichzelf tegemoet. Zij telde opnieuw, want zij deed weddingschappen met zichzelf of het aantal treden even of oneven was. Die deur in de diepte. Wanneer zou vader aanbellen en zou zij in haar hoogte aan het touw de deur opentrekken en luisteren naar het openklikken van het slot?

- Wie is daar?

- Vader!

Dat wordt niet zoo geroepen, dat het de heele trap langs galmt, van zijn afgrond tot zijn hoogte. Dat wordt maar zacht gefluisterd. Dan komt hij de trap op, en holt zij de trap af.

- Dat je zoo iets tegen het kind zegt, Eugenie!

- Zie je dan niet, dat je dat kind niet hebt en niet wint en dat het partij voor haar vader kiest?

- Ja maar ...

- Ik doe het voor jouw bestwil, om het kind te doen voelen, dat het bij jou behoort. Dan zou je ten minste in Doutje troost kunnen vinden.

Ja maar, dat was juist zoo lief in het kind, dat het partij voor haar vader koos, en 's avonds hoorde Doutje moeders stem beven als moeder haar vroeg:

- Hou je zooveel van vader?

Het kind in zijn dekens knikte zwijgend, de lippen stijf gesloten.

Moeder zei:

- Vader is zoo goed. Hij is niet weggeloopen zooals tante zei. Hij is voor een tijdje weg. Hij komt terug.

Weer knikte het kind, stom en zonder woorden. Dat kon zij tien avonden zoo doen, dat kon zij twintig avonden doen. Eens schreeuwde zij het uit:

- Ja, ja, zooveel houd ik van hem. Ja, zoo goed is hij, zoo goed is hij. En hij komt terug, hij komt terug, hij komt terug!

Toen beukte ze met twee kleine, hamerende vuisten op haar kussen. Dat was het oogenblik waarop moeder schreiend haar in de armen nam. Zij voelde moeders tranen om hem. Later, alleen, drukte Doutje de vuisten in de oogen. Dan kwamen die bloemen immers, die schoten gloeiend wit uit hun lichtend bruinen achtergrond, zij draaiden langzaam, zij verdeelden zich tot honderd sterren, tot groote gele zonnen over velden heen, daar reed vader in zijn heerlijkheid op een paard

van licht. In haar droomen mocht zij over die velden naar vader toe gaan. Vader nam haar in zijn armen, nu reed zij op dat licht naar het midden van die naar binnen bloeiende, zonoverglansde rozen van het vaderhuis.

Marijke won haar kind niet, zij gaf het aan Evert af, en Evert was aan het eind der wereld, hij schreef niet, hij kwam niet. Dikwijls zat Marijke aan een havenkade op een meerpaal. Zij zat er in de zon, haar schaduw naast haar werd stil-aan langer over de keien. Zij zat er onder een zonloozen hemel in den regen, den regen die haar niet deren kon. Zij hoorde den dreun van lieren, daar roffelden de ratelende hamers doorheen. Bij hooge hijschkranen ver in den mist in de nevelen boven het grijs van het bewogen water, waar alles stil van beweging scheen, slierde toch rook van de schepen en klonk het herhaalde, lang uitrommelende storten van donders. Vlak bij Marijke in regen en wind klotste het water tegen den kademuur, klokte tegen de geteerde palissaden, spoelde over de vettig groene gladde koppen der schanspalen. Doorweekt drijfhout danste met de golven mee, raakte vast in de aaneengedreven wiegende wieren. Nat glommen de blinkende keien der kade en de regen joeg op het glimmende zeil, dat over opgestapelde kisten en kratten lag gesjord, en op de blinkende banden en duigen van stevige, op de natte keien aangerolde vaten. Marijke zat in haar regenmantel, zij had een sluier om het hoofd, die wapperde in den wind. Marijke wilde uitzien naar de verte, die lag achter schepen en regen verborgen, die verte bleef dicht, zij ging niet open voor zijn beeld.

Meeuwen vlogen boven haar hoofd, ze kantelden in den wind. De vleugels breed en stil dreven zij, den witten kop gestrekt. Zij keerden op hun kant, sneller in hun val en met een kinderlijk scherpen kreet stortten zij neer, streken recht vooruit rakelings langs het water, doken aan de golven die zij fel beroerden, stegen met vluggen korten vleugelslag, tuimelden om, gleden af van een hoek van den wind, ijlden en vielen dooreen. Zij doken uit de hoogte neer, repten de vleugels om zich in te houden voor den besmeurden witten kop van een zwarten paal in het water. Dan stond de eenzame vogel daar. Hij vouwde traag de zwarte slagpennen, stak den forschen, gelen snavel links, rechts, omhoog. Omhoog naar die glijvluchten van tientallen andere, die rondzweefden, uiteenweken, neerstreken op de kade, op het achterdek van een schuit of over het water weer opklommen om met regelmatigen vleugelslag naar den horizont te vliegen.

Marijke keek graag naar de meeuwen. Zij had zoo'n ongestilde hunkering in haar hart, dat zij zich maar moest bezig houden met dit levendige en beweeglijke beeld voor haar oogen. Die meeuwen waren lichtend in de zon, als vlammen, zij werden wit en zwaar in den regen en grauw in de ijlende sneeuw, die kleine dwarreling om hunne vluchten heen. Dan daalde de hemel grijs en laag over het grauwe water. Een schipper blies op den natten hoorn. De korte holle stooten der stoomfluiten braken tegen de kadewanden en herhaalden zich in de snelle, verre sprongen over water en schepen en huizen. En Marijke bleef zitten in de winterbui, in de drukke warreling van

groote en kleine sneeuwvlokken, daar de kade en de dekken van schepen klaar wit van werden, Marijke zat in die dwarreling verloren. Zij vouwde de natte, koude handen. Zij dacht aan Evert.

Zij dacht veel aan Evert. Zij dacht aan hem, hoe hij was in het huis, daar zij hadden gewoond. Zij dacht aan het huis, dat was zoo groot en open, de heldere kamers waardoor zij zingend liep, de tuin waar zij lette op het uitloopen der heesters en op het komen van de bloemen, op het opengaan der bloesems aan de boomen, op de rozen broos in regen en zon maar zoo overvloedig. Zij had er haar vreugde aan, de kleine, blijde vervoering, als zij ze met armen vol naar binnen droeg en ze rond zich heen had. Zij dacht aan haar leven in de stilte van het dorp met een enkele maal de opgedreven genoegens van de feestavondjes in de kleine nabije stad, dien kleinen kring van menschen die zich inspanden om wereldsch te zijn en den roes der avonden te kennen waarin zij, het champagneglas in de hand, hun plichtplegingen en vrijheid tegenover elkander hebben. Daar was de ander haar tegemoet getreden, groot, lachend en jong. Misschien had zij toen de oogen gesloten voor Evert, Evert, boerscher, ruwer in zijn verschijning, den hals lang en helder uit zijn open kiel. Evert te paard door de velden. Evert, met wien zij soms naar de zieken ging, met wien zij in een laag vertrek voor een open bedstee zat. Evert thuis met die ruimte, die hij om zich heen moest hebben. Evert in den tuin. Evert met Doutje. Dat was een schoon, goed leven geweest met de verblijding van de vroege,

zonnige morgens, de traagheid der avondschemeringen. Nu haar alles ontvallen was, nu zij er uit was verdreven, zat zij daar altijd met zulke innigheid aan te denken. Toen, omdat zij er zoo gelukkig was geweest, besloot zij er nog eens naar toe te gaan. Zij maakte de reis er heen.

Bij dat eendere, bekende kleine station zag zij de veranderingen aan de huizen, aan den warmen grintweg, waarlangs de linden hooger waren. Het koren stond in schooven op de gele akkers. Dat was een wereld van schooven, gedrongen, kort en scheef, hier en daar was er een open vlakte in. Daar stond een kar, daar waren boeren het koren aan het opladen, zij reden telkens een klein eindje verder, zwart was de kleine figuur van den man, die hoog op de lading stond. Het was heet en droog. In de verte hing stil een onweer, daar rommelde dof de donder, bij dit geluid klonk helder het hortende geluid der wielen van een boerenkar op de stoppels.

Marijke ging naar het huis, daar zij had gewoond. Zij zag het in zijn goedheid terug. Het had zijn ruimte, zijn open ramen, zijn helderheid, den zomerenden tuin met bloemen. Dit alles had het huis nu voor een ander, al zijn vertrouwdheid, zijn goedheid had het weggeschonken aan een ander. Een ander naambordje hing aan den muur bij de deur die de toegang was tot de wachtkamer, tot Everts wachtkamer. Nu dacht Marijke aan de meeuwenvluchten, waaronder zij zoo dikwijls naar dit beeld had zitten staren. Het was droeviger het in de werkelijkheid te zien, misschien was

het ook minder groot en minder schoon. Zij wandelde verder en keek naar den omhaagden tuin, neen, die was toch weer grooter dan zij zich in hare afwezigheid had voorgesteld. Zij hoorde kinderen en kwam dicht bij de haag, om er door te kijken. Zij hoorde de kinderstemmen duidelijker, zij zag jongens en meisjes. Zij zag de kleuren van hun lichte Meertjes. Zij speelden op Doutje's ontnomen en verloren gebied, daar stond Marijke, bijna in de haag gedrukt, naar te kijken.

Marijke wandelde weer verder. Zij wandelde langs den dorpsweg door de akkers. Ergens was een boer aan het stoppelen ploegen. Hij hield het paard in. Hij herkende de mevrouw van den vroegeren dokter. Hij nam zijn muts af. Morgen zouden in alle huizen de menschen erover praten, dat de mevrouw van den vroegeren dokter hier geweest was.

Marijke ging naar het huis van Jan van Leijssel. De afgevallen bladen van den lindebloesem lagen op den zandweg alsof het, na den korenoogst, nu al meteen een beetje herfst ging worden. Onder de lindeboomen ging een harmonicaspeler heen van het huis, die had hier een lied gespeeld. Nu ging de speler heen. En toen Marijke het lage vertrek binnenkwam zag ze Leen, Jan van Leijssel zijn vrouw, bij de schouw staan. Zij had den jongste op den arm.

- Och, kijk! Wie we dáár toch hebben. Mevrouw van den dokter!

Nee, dat is niet zoo, de dokter is er niet meer. Die is naar het einde van de wereld. Zij is zijn mevrouw niet meer. Maar Marijke voelt zich doorstroomd van

zulke goede aandoeningen, nu deze vrouw dat zegt.

- En hoeveel hebt u er nu? vraagt Marijke.

Dat hoeft zij er niet bij te zeggen, dat zij bedoelt, hoeveel kinderen. Leen toont den jongste op haar arm met zijn natten neus en zijn groote, verlegen oogen, hij heeft klompkes aan zijn kleine voetjes en zijn kousen zitten gerimpeld en slordig.

- Dat is mijn elfde.

De elfde. O, God. Marijke zit aan de witgeschuurde tafel. Mevrouw van den dokter moet wat eten en drinken. Later komen er kinderen binnen, meisjes en jongens, de oudste is al de deur uit, die werkt in de stad. En Jan van Leijssel heeft zich verhuurd om koren te maaien en binnen te halen, die is voor zijn gezin aan den arbeid op de akkers. Ja, hier is overvloed van geluk, hier zijn de behoeften eenvoudig en gering.

- De dokter vertelde dikwijls, dat u en uw man zoo gelukkig zijn. En wat een zegen, elf kinderen!

Leen zwijgt. Zij kleurt en wordt daarna bleek. Zij staart voor zich uit. Misschien is zij gehinderd, dat mevrouw van den dokter haar voor beter aanziet dan zij is. Maar dan staat ze zeker ook naar dat geluk te staren, waarvan zij opnieuw een vluchtige glimp ziet. Goeje God, elf kinderen, zij vluchtte en keerde terug en die bloei ging altijd door. Nu heeft zij die jongens met hun natte neuzen, met hun sproeten, met die gemillimeterde witte koppen, hoe stug en toch van zijde voelen die haren aan onder uw hand. Leen lacht bleekjes. Zij heeft misschien wel eens gedacht, dat zij wel gelukkig zou zijn als de dokter hier maar altijd gezeten had, om het haar te zeggen. Dan was het zoo

gemakkelijk om al hun twisten en strijd te vergeten, de vernielingen in huis, waarbij de kinderen stonden te beven. Leen, die nu zoo zachtmoedig was om te zien, hoe kon zij alles in haar binnenste onderstboven voelen kantelen in den gruwelijken afkeer van haar man.

- Och, zegt zij, men heeft het niet altijd, zooals men het zou willen hebben.

Neen, dat is waar. Marijke denkt aan den dokter. Hij heeft nog niet geschreven. Ja, hij heeft natuurlijk wel geschreven, heel veel lange, mooie brieven.

- Ja, zegt Leen gretig, hij zal wel schoone brieven kunnen schrijven.
- Ja. En zoo hartelijk.

Maar hij heeft nog niet geschreven, dat hij een huis heeft, dat zij kan komen. Daar wacht Marijke op, om met haar dochter naar Indië te gaan. Maar misschien blijft de dokter ook wel niet in Indië. Als het hem daar niet bevalt dan komt hij terug, dan gaan zij naar een ander eind van de wereld. Maar dat is allemaal nog onzeker, daar staat nog niets van vast.

Marijke ziet rond in dien kring van kinderen, waarin zij staat. Zij ziet de ingelijste heiligenprenten, schuin voorover aan de lage muren, de balken van de zoldering, het kruis op de schouw, de gebloemde gordijnen van de bedstee, het raam, groen van de lage kruinen der linden. Dan kijkt ze naar de kinderen, zij staan op hun klompen rond haar heen, met hun groezelige gezichten waaruit de felle, blinkende oogen haar blijven aanstaren. De deur gaat open. De marskramer van te lande komt binnen met zijn zwarte kistje aan

een draagriem: haarkammen, zeep, veters, hemds- en broeksknoopen, spiegeltjes voor aan den muur, neen, vandaag is er niets noodig. De marskramer kijkt verwonderd naar de deftige dame in dit huis. Hij trekt de deur toe en gaat weer heen.

Later zag Marijke hem, toen zij weg ging, hij zwierf daar rond in de buurt. Nu had Marijke in een opwelling iets gedaan. Zij had bij die eenvoudige menschen met hun geluk wat geld op tafel achtergelaten. En Leen had zich niet beheerscht in haar stoffelijken kommer, zij had het geld weggegrist, zij had natuurlijk aan haar elf kinderen gedacht, die alles te kort kwamen. Toen mevrouw van den dokter weg was, wenkte zij den marskramer, die daar in de buurt rond zwierf met zijn kammen, zijn spiegeltjes, zijn lekkere zeep, zijn fleschjes odeur uit Parijs.

Maar Marijke, toen ze weer in het kleine stationnetje zat te wachten op den trein, telde zuinig in haar geldbeursje. Neen, zij had het toch eigenlijk niet kunnen doen, hoe verdrietig was dat. Die arme vrouw met haar elf kinderen had een man, die werkte op den akker. Die vrouw had misschien meer geld en vooruitzicht dan Marijke zelf.

Het liep niet goed af met Marijke. Later had zij een vage herinnering aan de begrafenis van haar vader, aan den familieraad, aan de opwinding over verborgen gebleven schulden en speculaties. Er kwam groote zorg, Marijke had immers al lang niets meer gehad en ook met Eugenie ging het nu zoo achteruit. Eugenie zei:

- Als je eens naar zijn ouders schreef?

- Ik weet niet eens, of zij nog leven. En ik zou niet durven. Neen, ik zou niet willen.

- En zijn broers?

- Een is zwerver of kolentremmer.

- Maar die andere, die dokter is in dat dorp aan de Maas?

- Nooit. Neen. Als de een mij ten onder wil brengen, zal de ander willen helpen? Je kent hen niet.

- Maar misschien doet hij het voor het kind!

Marijke werd stiller bij deze woorden.

- Maar zou hij mij en Doutje ten onder willen brengen, Eugenie? Nee, ik kan dat nooit gelooven. Neen, zoo zijn zij niet!

- Misschien niet.

- Maar waarom komt Evert dan niet terug. Waarom schrijft hij niet?

- Nee, dat is waar, hij schrijft zelfs niet.

Waarom wordt Eugenie bij die woorden zoo bleek? Zij verbleekt tot in haar handen, tot in de nagels van haar vingers. Zij verzet zich tegen zichzelf, tegen die verrukkingen, die zij om de ellende van haar zuster heeft. Zij beklaagt haar nu met vriendelijke woorden. Zij heeft haar duister behagen aan haar beklag.

- Jij hebt ook van hem gehouden, Eugenie. Waarom hield jij van hem?

- Misschien omdat ik, net als jij, mij in hem vergiste.

- Zeg dat niet. Hij vergiste zich in mij.

- Je moet zien, dat je op de een of andere wijze gaat verdienen, Marijke, dat zal noodig worden.

Marijke was nog blond, maar het blond van haar haren verloor zijn glans. Eugenie stond voor den spiegel en vergeleek haar gezicht met dat van haar zuster.

- Zij is jonger dan ik. Maar zij ziet er ouder uit.

Eugenie stond met een brief voor den spiegel. Zij ging naar haar slaapkamer, zij sloot deur en ramen. Zij bukte zich en trok een stalen kistje onder het bed uit. Zij opende het kistje, nam brieven eruit en las. Zij las kalm en onbewogen. Dan keek zij op. Zij praatte in zichzelf.

- Ik ben alleen. Laat ik tegenover mij zelf er voor uitkomen hoe hard en slecht ik ben.

Of Eugenie van hem gehouden heeft? Waarom zij van hem gehouden heeft? Houdt ze van hem? Misschien haat ze hem, maar dan is het zonder hartstocht, zij is zoo koel en berekenend. Zij kent haar eigen aandoeningen niet meer. Waarom was zij bleek geworden toen Marijke tegen haar zei:

- Neen, hij schrijft niet.

Zij dacht, dat zij zoo onverschillig was. Zij neemt nu die brieven uit het kistje en steekt ze achter haar kleeren. Dan komt zij aan tafel voor het eten. Zij bukt telkens om het ritselen van die brieven achter haar kleeren te hooren.

O, zij verzint van alles, deze Eugenie. Eens neemt zij zoo'n brief, dien zij in haar blouse verborgen had en doet er een enveloppe om, schrijft het adres, plakt een postzegel op de enveloppe en vraagt aan Marijke:

- Breng jij die even voor mij naar de bus?

Marijke zet haar hoed op. Zij gaat de straat in. Nadien komt zij thuis en geeft Eugenie den brief terug.

- Je hebt er je eigen adres op geschreven, Eugenie, ik zag het voor ik hem in de bus wilde doen.

- Hoe kan ik mij zoo vergissen. Maar het was niet erg geweest, hij was dan over de post toch teruggekomen. Hij zou niet in verkeerde handen gekomen zijn.

Eugenie zette den brief op den schoorsteenmantel. 's Avonds nam zij hem mee naar de slaapkamer, zij sneed de enveloppe open en legde den brief in die open enveloppe weer in het stalen kistje bij de andere. Zij hield haar handen op die brieven. Zij keek naar haar handen. Zij staarde nadien langen tijd voor zich uit. Later, in haar bed, wrong zij het hoofdkussen in haar armen tegen haar gezicht aan. Zij schreide niet. Zij was zoo onbewogen.

Eens een voorjaarsdag waren zij verhuisd, dat was een bittere noodzaak, zij hadden geen hulp en uitkomst, zij verhuisden naar een kleine woning in een smalle straat. Er werd tusschen de beide zusters aanhoudend over geld gesproken en over de vraag, of een van twee niet iets zou kunnen verdienen.

- Dat zal ik moeten doen, Eugenie, ik ben je zoo lang met mijn dochtertje tot last geweest.

Die straat, waar zij in woonden, was smaller en donkerder. Er speelden kinderen, die, als het geregend had, scheepjes lieten zeilen in de modderplassen van de straatgoot. 's Morgens in de eerste vroegte klonken tusschen de hooge, vale gevels die uitgeschreeuwde onverstoorbare roepen van venters, die de aardappelvrachten op hun handkar duwden, visch en groenten, of die vodden opkochten. Er was iets in

deze straat wat alle bewoners verbond tot praatjes op de stoepen en gesprekken bij de vischkar, als de vrouwen met ongekamde haren en opgestroopte mouwen staan en de kleinsten in hun gescheurde nachtjaponnekes bij zich hebben. Hier worden de groenten gekeurd, betast en beoordeeld. Er wordt afgedongen op den prijs. Marijke kijkt bewogen naar de handen dier vrouwen, ruw van de dweil, de vingers bruindoorkorven van het aardappelschillen, handen rood en rimpelig van de chloor en van bleekpoeder, handen met stof in de naden van den binnenkant, daar tellen zij het klein koper- en zilvergeld zuinig op uit en bekijken het nog eens voor ze het in de hand van den koopman laten glijden, die het onverschillig in zijn zwaar uithangenden zijzak steekt. Marijke zat nadien op haar eigen leege handen te staren, zij waren misschien fijner gevormd van huis uit, maar zij waren net zoo arm. Mijn God, ze waren ook zoo fijn niet meer. Want Marijke deed het ruwe werk. Zij boende en dweilde. Zij deed de wasch in huis, en Doutje, als zij uit school kwam, stond bij moeder in het kleine keukentje, waarvan het deurraam beslagen was, aan de teil en wreef het linnen over het zinken waschbord. Onder haar bezige handen dreef het schuimende water langs de gegolfde plaat van het waschbord. Soms hield Doutje op. Dan wrong zij in de teil het waschgoed onder de bellen van het opborrelende water naar beneden. Zij schepte water en liet het langs de ribbels van het bord in die krinkelende stroompjes neerdrijven, een spel waarnaar zij even stond te turen.

- Moeder, ik moest gisteren een brief voor tante naar

de post brengen. Maar op de trap zag ik al, dat tante haar eigen adres op de enveloppe geschreven had.

Moeder onderbrak haar werk. Zij veegde de handen aan haar voorschoot droog. Zij wreef in het beslagen glasraam van de buitendeur een ruit schoon en keek naar het zinken platje, waar een kolenkist stond en waar wat turf en brandhout onder een zeiltje lagen. O, God, nu werd het hier ineens zoo ondraaglijk verdrietig. Nu werd het zoo benauwd, de dampen van het water, de geur van zeepsop, de droefheid van het leven. Marijke keek naar haar handen met die diep in de huid liggende witte, nog nadampende rimpelingen van het heete waschwater.

- Hoe kan ik dit alles doen!

Marijke schreit bij de waschtobbe. Maar Doutje speelt met het water, dat in boeiende krinkelingen langs het waschbord drijft. Dan staat zij met vlugge wrijvende bewegingen het goed te wasschen over de muis van haar hand. Zij vormt zeepschuim en bellen, kleuren. Het meisje voelt zich zeker onbewogen. Zij kent maar één gevoel van warmte, dat kan haar doorstroomen, dat kan door haar heentrekken en haar de drift geven, waarmede zij ergens in een hoekje verborgen in een muur wil bijten, met haar nagels langs de kalk krabt, de drift, waarmede zij in bed, de armen gekruist voor de borst, de handen aan de schouders, zichzelf omhelst, zich klein maakt, zich vouwt: Vader, vader, vader....

Maar 's avonds, als Doutje naar bed is, onder het groene gaslicht tegenover Eugenie aan tafel gezeten, zegt Marijke:

- Doutje had een brief voor je weggebracht en je had er weer je eigen adres op geschreven.

Eugenie antwoordt met een bleek lachje:

- Ja, ik ben zoo verstrooid den laatsten tijd.

Maar Marijke zegt:

- Kom Eugenie, beken het maar. Ik heb immers je geheim wel geraden.

Eugenie trekt wit weg in haar gezicht. Haar hart bonst. Zij krijgt een wee gevoel in den mond, een gevoel, alsof ze zout water proeft en het niet kan wegslikken. Neen, zij is niet zoo koel, zoo beheerscht en zoo sterk als zij gedacht heeft. Zij fluistert en ze heeft moeite om de woorden te zeggen:

- Maar waarom geloof je niet, dat het verstrooidheid is?

- Omdat ik je geheim ken.

O, nu wil Eugenie zich verzetten tegen alles, nu wil zij liegen en alles ontkennen, schreeuwen. Maar het is alsof zij door een verlamming wordt overvallen. En plotseling fluistert ze:

- Ik zal je alles bekennen.

Marijke heeft veel grijze haren tusschen haar blonde haren in, hoe is haar mond verdord. Zij glimlacht en zegt:

- Eugenie, ik heb je dikwijls zoo verkeerd beoordeeld en gedacht, dat je in je bitterheid een vijandin voor mij was. En ik heb niet er aan gedacht, dat je net zoo eenzaam bent als ik. Dacht jij, dat ik het vreemd vind, wat jij doet? Ik heb zóó'n gevoel van verlatenheid, dat ik er ook al aan gedacht heb een brief aan mij zelf te schrijven, om den postbode te hooren aan de

deur, den brief uit de bus te nemen, mijn naam op het adres te lezen, den brief open te doen en de stem te hooren, die uit de verte komt: Liefste....

Eugenie kijkt Marijke met groote, starre oogen aan. Denkt Marijke dat dit haar geheim is? In een uitzinnige verblijding gevoelt en beseft zij plotseling haar veiligheid. En zij weert haar zuster niet af, als deze haar omhelst. Zij schreit, ontspannen, met haar mee. Zij sluit haar oogen. Zij houdt haar kaken fel op elkaar geklemd als zij haar zuster driftig aan haar hart drukt. Marijke zegt:

- Eugenie, wij moeten niet zoo kil en vijandig tegenover elkaar staan, misschien wordt dan alles gemakkelijker te dragen en laten we als zusters er vertrouwd mee zijn, dat jij van hem gehouden hebt en dat ik van hem houd.
- Nog altijd?
- Meer dan ooit. Misschien juist, omdat hij mij zoo verschrikkelijk straft en slaat.

Ja, hij sloeg en strafte verschrikkelijk, waar zat hij ergens ter wereld, als Marijke nu aan hem denkt ziet zij hem dikwijls met zijn rechten, slanken hals, met dat hoog voorhoofd, met dien trotschen blik, hij heeft het gewonnen. Zij staat aan de waschtobbe, zij is niets meer. Zij droogt de handen aan een ruwen voorschoot. De handen onder haar voorschoot geheven, zoo steunt ze haar gezicht tegen een beslagen ruit, en wiegt het hoofd in haar ellende. Zij is niets meer, zij is een vrouw uit het volk, een geringe, zij staat met de anderen aan de vischkar en dingt af op de kleine prijzen. En terwijl Evert aan het eind van de wereld rondzwerft in zijn

hoogmoedige en koninklijke eenzaamheid is het nu met Marijke zoo ver gekomen, dat ze werkhuizen heeft gezocht en bij vreemden aan de waschtobbe staat en boent en dweilt. En Doutje, van de school gekomen, helpt haar moeder en gaat met haar mee.

Dit kennen zij: de vloeren van blauwe, gladde hardsteen, van marmer in de gangen, daar spoelt het zeepsop over, het drijft voor den bezem uit, het wordt in spoelende kringen opgevangen in de dweil, Marijke's en Doutje's handen wringen daar het bruin, troebel water uit boven den emmer. En Doutje, met de uitgewrongen dweil naar het eind van de gang loopend om het water op te nemen, doet dit spel: zij ziet het water naar zijn schuimrand snellen en ervan terugspoelen. Dit is als de dunne lange golfslag van de kalme zee over het strand. Zij bukt. Zij dweilt. Voorovergebukt loopt zij achteruit, bij het geluid van haar schurende voeten vormt Doutje in haar gedachten dit woord: vader, vader, vader! Buiten is de rateling van wagens, de dreun van paardenhoeven op de keien, luid geschreeuw. Daar is de wind, waarin de meeuwen roepen. En Doutje kan, met een onbewogen gezicht aan het werk, haar hart meegeven op de verre tochten over zeeën naar de schepen, waarop vader is.

Doutje is niet klein meer. Zij begint iets van het figuur van haar moeder te krijgen. Zij is magerder, maar het trilt in haar jonge borsten onder haar werkschort. 's Avonds kijkt zij daarnaar, hoe zij groeit. Zij kijkt naar die meisjesborsten en laat er haar haren overheen vallen, zij doordwaalt die duisternis waaronder haar wit lichaam is. Zij trekt haar knieën op tegen haar

borst, zij zit zeer ineengedoken in het leven. Maar ze behoudt haar kracht, haar drift.

Vader is in huis, een beetje is vader in huis, zijn portret hangt boven het bed van moeder. Daar komt Doutje soms voor neerzitten. De herinneringen aan hoe hij in werkelijkheid was, vervagen. Zij herinnert zich het meest nog zijn verschrikkelijke driftbuien, de plotseling overluide stem in het huis als hij haar riep en hoe zij, wat zij in haar handen had, kon laten neervallen in die ontzetting, in die vervoering voor hem. Maar dat portret. Ja, zoo was hij. Zoo hield hij het hoofd recht als hij te paard zat. Zoo keek hij plotseling luisterend op als hij 's avonds werd uitgeroepen voor een zieke en zij stil naar hem keek, omdat zij hem zoo graag zag als zijn aandacht ergens voor gespannen was. Zij had gehoord van haar grootvader Friso, van haar oom Tjerk in het dorp aan de Maas. Maar die waren minder dan hij. Vader was grooter, machtiger, beter, hij was moediger voor de zieken, dapperder, beter ruiter en jager, sterker en koener. Doutje was trotsch en gelukkig, dat zij bij hen allen hoorde, bij de van Taeke's, dat zij dien naam droeg, dien naam, dien haar moeder niet had: moeder stond aan den anderen kant. Haar moeder had hem kwaad gedaan. En als tante Eugenie over de van Taeke's sprak, over de dronkenschap en de dwaasheden van den grootvader, over de slechtheid, de wreedheid en de streken van oom Tjerk, dan verdedigde moeder hen niet. Dan was moeder te zwak. Dan schudde moeder alleen maar het hoofd, als tante Eugenie zei, hoe wraakzuchtig de van Taeke's waren. Doutje zat er bij te luisteren, zij had het haar moeder

misschien ook niet gegund, om de van Taeke's te verdedigen. Maar eens, toen tante Eugenie zoo over vader sprak en moeder in haar ellende voorhield: ‘maar hij vergeet jou en jouw kind,’ toen was Doutje van haar stoel opgestaan en had zij, wit van drift, tante Eugenie met de vlakke hand een slag in het gezicht gegeven. Haar moeder en haar tante keken haar verbaasd aan. Toen stoof tante Eugenie op. Doutje moest vergiffenis vragen en zich verontschuldigen. Maar Doutje zweeg. Eugenie jammerde, schreide. Hoe bitter het was, het was wáár, wat zij had gezegd, schreef haar vader ooit? Nooit. Doutje zweeg. Zij zou geen verontschuldiging aanbieden. Zij zou zelfs de verontschuldiging van haar tante niet aannemen. Nooit.

- Dat doen wij niet.

Wij, zei ze. En dien avond keek zij in het spiegeltje boven haar waschkom, zij hield het hoofd recht en de oogen koel opgetrokken.

- Ja, zei ze, ik lijk op hem. Ik lijk op hen allen.

Zij leek op hen allen. Zij ging met haar moeder mee naar de werkhuizen. Zij liet zich vernederen, zij liet zich bevelen geven, zij bleef trotsch in hare vernedering. Bij haar tante en haar moeder zweeg zij. Zij kon stil zitten kijken. Maar zij was op haar hoede. Zij vermoedde vaag iets van dien duisteren, droevigen strijd, dien tante Eugenie streed.

Tusschen de beide vrouwen ging zij haar eigen weg. Zij was als werkmeisje in een drogisterij gekomen, zij werd na eenige maanden in den winkel geplaatst om te helpen. Zij begon zich beter te kleeden. Zij droeg

zorg voor schoenen, voor een hoedje, voor een manteltje. Zij liep vrank en recht door de straten. Als zij 's avonds uit den winkel thuis kwam had zij boeken en schriften, waarin zij zat te leeren en te werken. Zij begon met op te blijven als moeder en tante naar bed waren. Zij luisterde naar geen vermaan, om zich liever niet te vermoeien en aan haar gezondheid te denken. Zij had vastberaden haar doel. Na een tijdje ging ze taallessen en boekhoudlessen nemen. Nooit ging zij uit. Zij vermeed ieder gezelschap. Zij begon meer te verdienen. Er werd over gesproken, dat moeder thuis zou kunnen blijven en niet meer uit werken zou hoeven te gaan. Doutje vroeg aan tante Eugenie:

- Is dat wel ooit noodig geweest?

Haar tante zei:

- Hoe kun jij dat beoordeelen? Hoe kun jij beoordeelen, wat ik voor jullie heb gedaan?

Doutje werd zuinig op haar uitgaven, zij gaf geregeld geld aan haar tante.

- Hier, wij mogen niet heelemaal van u leven.

Marijke was nu zoo, dat zij haar dochter daarvoor bedankte. Doutje zei:

- Waarom? Wij weten, wat onze plicht is.

Moeder lachte, een flauw lachje op haar vermagerd gezicht. Zij zei:

- Wij? Wij! Dat zeg je altijd, kind.

- Ja, wij, die van Taeke heeten.

Dan verbleekte Eugenie. O, Eugenie werd trager, zij werd stiller in haar gemoed, zij werd somberder. Zij had de armoede gekend, wie weet of zij niet diep in haar hart de armoede dankbaar was geweest, omdat die

Marijke meesleurde in de ellende. Eugenie had bij die ellende zitten schreien en zij had ze toch gezegend. Nu wist zij misschien niet goed meer, wat zij deed. Zij begon Doutje te prijzen, dat zij zoo flink was en zoo vooruitkwam. Zij begon den aard en de wilskracht der van Taeke's te prijzen.

- Je hoeft niet bij ons te blijven, kind. Ik ben bang, dat wij je in den weg staan.

- En moeder dan?

- Zie je niet, hoe je moeder oud wordt. Misschien kun jij herstellen, wat je moeder misdreven heeft.

Zoo vergiste Eugenie zich. Want later zei Doutje, waar tante Eugenie bij was, tegen haar moeder:

- Tante Eugenie zei, dat ik moet herstellen wat u hebt misdreven.

- Nee, zei Eugenie, ik dacht dat ik je beter kende.

Zij strekte haar armen over de tafel uit, zij legde het hoofd op haar handen, zij weeklaagde:

- Waarom doe je zoo, Doutje, waarom doe je zoo!

- Vechten jullie dan openlijk tegen elkaar, zei Doutje.

En bij moeders tranen en tante Eugenie's kreten zei Doutje, bleek van ontroering:

- Zoo waar als er een God in den hemel is, voor mij zal vader terugkomen!

Maar toen stond tante Eugenie overeind. Zij rees overeind. Zij zwoer:

- Zoo waar als er een God in den hemel is: hij zal niet terugkomen!

Doutje ging zitten. Zij trok kalm met haar vinger figuren op tafel en zei zacht:

- Hoe weet u dat?

- Omdat ik jullie ken, jullie allen.

- Dan heb ik u alleen dit te zeggen, tante, dat u zich in ons vergist.

Zoo waren hun twisten. Eugenie voelde zich zoo machteloos tegen het meisje. Zij had nu dien eed gezworen en voelde er den schrik van in haar hart, zij was zoo machteloos. Toen Doutje de kamer was uitgegaan vroeg Marijke:

- Waarom heb je dat tegen het kind gezegd?

- Zij is geen kind meer.

- Waarom heb je het haar gezegd?

- Waarom? Ik ben zoo dom geweest haar te prijzen. Ik heb gezegd, dat wij misschien haar vader hebben miskend en tegen hem hebben misdaan en dat zij het voor ons goed maakt.

- Voor ons?

- Ja, wij samen, wij twee zusters. Waarom hebben wij in alles berust?

- Ik heb berust in niets anders dan zijn straf en omdat hij mij machteloos heeft gemaakt.

- Waar twee samenzijn zal de een den ander die valt opheffen, zoo staat er geschreven. Maar zij kennen dat niet.

- Ja, toch, dat moeten zij kennen, zij zeker.

- Dat kennen zij .... kennen .... zij niet.

- Wat heb je, Eugenie?

Eugenie heeft haar oogen dicht gedaan, haar armen vallen slap langs haar neer, zij glijdt van haar stoel, zij ligt bezweken. Zij hangt nadien slap in Marijke's armen. Zij laat zich naar bed dragen. Met een moede hand

wenkt zij naar Marijke. Haar mond spreekt traag en zwaar de woorden:

- 't Is niets. Laat me maar alleen.

Het was niets. Den volgenden morgen was Eugenie hersteld. Maar een paar dagen nadien, op een avond, werd Marijke gevonden op de havenkade tegen een meerpaal geleund, waar zij af was gegleden. Een politieagent stiet haar tegen haar schouder, om haar te wekken. Toen viel zij languit. Haar eene arm lag gestrekt naar het water, de andere lag uitgestrekt naar de stad. Tusschen haar uitgestrekte armen lag zij plat op de steenen. Zij was dood. Zij was gedood.

Het was een smalle straat, een steeg, daar reden groentekarren, vischkarren, voddenkarren langs den gevel, waar twee hoog voor de ramen gordijnen waren neergelaten. Tusschen al die karren reed nadien een lijkwagen voor, met één volgrijtuig. De vrouwen met de opgestroopte mouwen, met de kinderen aan haar rokken, en de venters van die karren met visch en groenten en vodden, die kwamen nieuwsgierig kijken, toen de kist naar buiten werd gedragen. Nadien kwamen twee vrouwen in het zwart naar buiten, een oudere vrouw en een jonge vrouw, neen, die jonge vrouw was nog een meisje. Zij waren allebei bleek onder haar sluier. Zij schreiden niet. Geen van twee schreide. De lijkwagen en het volgrijtuig reden langzaam weg. Dit was niets. Die vrouwen met de opgestroopte mouwen gingen weer afdingen bij de vischkarretjes. Ook dit was niets. De voddenkoopman, een kleine, jonge jood, hing scheef tegen zijn wagentje, duwde het. Hij had een langen

nek boven den open boord van zijn boezeroen, zijn jas was te groot. Hij was blootshoofds. Hij had een hooge, recht overeind staande kuif van dikke, zwarte, krullende haren. Hij keek langs de ramen van de bovenwoningen, en riep iets. Een hooge, lange, zangerige roep. Een lied. Hij hield stil, toen uit een deur een vrouw, haar voorschoot tot een zak gebonden voor zich uit dragend, naar hem toekwam. Hij hing achterover aan zijn wagentje, dat, met een doffen bonk op de steenen, nog even piepend doorgleed en toen stil stond. Om een hoek, in de verte, ging het volgrijtuig een zijstraat in. Dat was niets. Niets. De jonge jood graaide fluitend in de vodden, die de vrouw in den bak van zijn wagentje had gegooid. En in de verte klonk plotseling de wals van een draaiorgel.

Hoofdstuk IX
Het lied

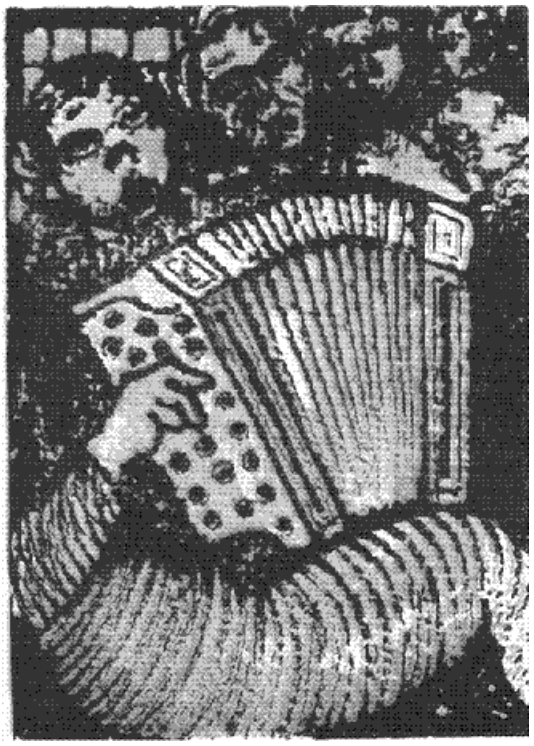

Antoon Coolen, ***De drie gebroeders***

IN Brabant, het goede land, in het dorp waar die Evert van Taeke in zijnen tijd dokter was geweest, daar leefden de menschen, daar zwierf Monseigneur als een schaduw langs den horizont, dien hij zoozeer verduisterde. Monseigneur, die geldmacht, die depositobank, die kluis hoe zat het nu met al die krijtende kindertjes? Staken ze werkelijk de handjes naar hem uit, waren zij van hem, of waren zij niet van hem! Hij was weer veel in zoo'n achteraf gelegen huiske gekomen. Hij maakte heele omwegen voor hij er binnen ging. Hij was anders vrijmoedig genoeg. Maar in dit geval gaf hij zeker de voorkeur aan de bescheidenheid. Ver van het huiske vandaan liet hij zijn landauer al stil houden en stapte uit.

- Ik zal den weg verder te voet afleggen, zei hij tot zijn koetsier. Bònjour!

Hij legde den weg verder te voet af. Hier waren de landwegen, de weiden. Hier stroomde de Aa onder een oud, steenen bruggetje, hier ruischten de boomen. En niet ver van Monseigneur zijn wegen groeide het schoone koren, dat de zomer ons schenkt. Kijk, Monseigneur ging den weg af, hij liep door het koren langs de paden. Hij keek links en rechts. Dan schoot hij het huiske binnen, waar Hein den Doele en zijn dochter woonden.

Monseigneur had zoo zoetjesaan zijnen leeftijd. Maar het was nog een krachtige man op zijn jaren. De dochter van Hein den Doele was omtrent de twintig. Zij was de jongste van den Doele zijn kinderen. Zij was na moeders dood bij vader blijven inwonen. Zij was een mooi en vurig meisje om te zien. Ge moet niet denken, dat de menschen het niet zonde en jammer van zoo'n meisje vonden. Velen waren bang en bezorgd voor haar. Velen jammerden met droefheid in het hart. Velen verdroegen het niet zonder pijn in het gemoed.

Monseigneur ging binnen, de deur viel achter hem dicht. Monseigneur kwam na een uur, na twee uren weer buiten en trok de deur achter zich dicht. Wat was er in dien tusschentijd gebeurd? Dat maakte de menschen zenuwachtig, opgewonden en verdrietig. Als we nu niet het ergste moesten denken, wat was dan het minder erge? Maar als Monseigneur uit een zonderlinge gril, uit een diepe bewogenheid nu eens werkelijk dat meisje zedelijk ging verbeteren en opvoeden tot de vroomheid, die hij zelf beoefende iederen morgen als hij in de naburige stad met zijn beschermelingen in de kerk zat? Dat is zeker, dat op een goejen keer het meisje verdwenen was en niet meer terugkwam.

Zij kwam nooit meer terug. In de buurt wist niemand waar zij was gebleven. De vader wist het ook niet. Of hij deed, alsof hij het niet wist. Hij schudde maar het hoofd en zei: ja, ja, 't is iets. Maar hij ging gebogen loopen, hij werd eenzelvig en eenkennig. Het was alsof de boomen stiller werden, alsof, toen weer het koren gemaaid was dat jaar, de korenschooven met de gebogen

koppen der aren bedroefd op den akker stonden, op dien akker van Hein den Doele. Hein den Doele had zelf gemaaid, gebonden en opgezet, hij was nu alleen. Mijn God, waar was zijn dochter! Zij kon ergens in België in een gesticht bij de eerwaarde zusters zijn. Was zij ergens in een verschrikkelijke omgeving, of was zij ergens in een groote stad gaan dienen, had Monseigneur haar voor een betrekking geholpen? Niemand wist waar zij was. Er kwamen boeren bij Hein den Doele en die boeren zeiden:

- Hein, spreek, wat is er met haar gebeurd?

Hein schudde maar eens het hoofd:

- Wist me dat maar!

Hij wist het niet. Zij moesten hem gelooven, dat hij het niet wist. Hij wist er niets van.

Zij zouden het aan Monseigneur vragen. Ze zouden .... Zij deden niets.

In die dagen dreigde Jan van Leijssel:

- Als niemand hem dan kapot slaat, dan zal ik het zijn, die hem kapot slaat.

Want nu was er weer iets met die bedden van Jan van Leijssel en van Leen. Jan sliep in de bedstee, en Leen had weer boven op den zolder een bed. In dat bed op den zolder ging Jan ook wel eens liggen, maar dan ging Leen beneden in de bedstee. Zulke dingen róók Monseigneur, die ging hij hoe langer hoe meer ruiken, hoe ouder hij werd, die groote, machtige man voor zijn streek had daar aandacht voor. Hij kwam eens langs Leen d'r huis, hij was te voet, dat was zoo opvallend, die rondsluipende man bij de deuren der geringen. Zoo hadden ze hem dikwijls naar deuren zien sluipen.

Toen kwam Leen buiten voor de deur staan. Monseigneur lachte haar vriendelijk toe. Maar Leen, alhoewel zij vreemd in haren aard was, ging op dat lachje niet in. Zij ging weer naar binnen, gooide de deur dicht en Monseigneur kon hooren, hoe zij er aan den binnenkant den grendel op deed. Monseigneur wandelde weer naar zijn rijtuig, dat een eindje verder stond te wachten.

Wat was met zulke dingen de bedoeling van Monseigneur. Wilde hij dit huwelijk herstellen, wilde hij den man en de vrouw met die rij van kinderen tusschen hen in dichter bij elkaar brengen tot een zuiverder begrip van elkanders hart? Er zijn zooveel raadsels, er gebeuren zooveel dingen, waarin wij toch de menschelijke ziel niet doorgronden. Jan van Leijssel kon van den voorgenomen doodslag afzien, van dezen doodslag. Maar Jan van Leijssel was niet de eenige, het was een heel gebied, waar Monseigneur den scepter zwaaide, in verschillende dorpen van den omtrek kwam hij. Zij lieten Monseigneur met rust. Men hoorde de laatste jaren nooit meer van een pak slaag of zoo, zooals hij vroeger van getergde boeren nog wel eens kreeg. Er waren nog wel getergde boeren. Zij zeiden:

- Hij heeft advocaten in zijn familie. Ge begint niks tegen zoo'n groote lui.

Maar daar bij Jan van Leijssel, zie, die vroegere dokter, die weg gegaan was en die zijn vrouw en zijn kind had achtergelaten, die was daar veel aan huis gekomen, hij had Jan van Leijssel en zijn vrouw in hun vruchtbaren vrede en in den zegen van hun kinderen gelukkig geprezen.

Toch waren zij niet zoo gelukkig. Willem, de oudste van de jongens, was al flink, hij werkte in de stad op een fabriek. Hij gaf het geld aan zijn moeder af. Dat moest ook wel, want vader had soms geen werk en dan moesten zij ook al eens geholpen worden door de Sint Vincentiusvereeniging en het armbestuur. Leen was met haren oudsten jongen geholpen en gebaat. Maar zij had deze eigenaardigheid, die was met de jaren toegenomen, om aan de deur alles te koopen, waar de venters mee rond kwamen: veters, garen en band, schortenbont, schilderijtjes, wandspreuken, zeep en reukfleschjes. Zij had niets aan al die prullen. Haar zeep en haar reukwerken moest zij bovendien voor haar man verbergen. Als Jan van Leijssel er iets van bemerkte dan begon hij op te spelen. Willem, de oudste, redde dan dikwijls zijn moeder uit de moeilijkheid:

- Dat reukfleschke en die zeep?

Die had hij gekocht in de stad en voor moeder meegebracht.

Dan mopperde vader tegen Willem, dat hij toch zulke prullen kocht. Leen zweeg. Zij kon er niets aan doen, dat zij er in haar hart weinig van was aangedaan. Zij was alleen wat vriendelijker tegen Willem dan tegen de anderen. Zij kreeg alleen hoe langer hoe meer afkeer tegen haar man, ze begon het hoe langer hoe verschrikkelijker te vinden, dat zij bij hem moest slapen. Dat bed op zolder was natuurlijk weer terug gehaald, daar had de pastoor voor gezorgd. Met dit alles gaven Jan en zijn vrouw zich zoo bloot aan hun kinderen. Als de harde woorden vielen en ze waren daar met het beddegoed aan het sjouwen en verhuizen, dan stonden de

jongens daarbij met zwijgende monden, met stille gezichten, maar in die oogen was genoeg te lezen. Leen kon dat nog het minste verdragen. Zij stuurde de jongens met een ruw woord weg. Zij stiet alles van zich af, zij vervreemdde alles van zich. En dat was eigenlijk allemaal begonnen om een harmonicaspeler, om een lied. Want er was een man voorbij gekomen, een man met een harmonica. Terwijl Leen in het deurgebint stond speelde hij voor de open deur.

De eerste accoorden, zóó vol, dat was al of haar hart werd weggetrokken. Dat waren rukken, dat waren sprongen. Daar dartelden die fijne loopjes van kleine fluiten doorheen. Toen, met breede grepen, de walsen, een groote, luide muziek, daar de man bij zong. Breed trok hij de prachtige harmonica als een waaier open, zij stond voor zijn borst gespreid. De vingers liepen over de paarlemoeren toetsen. Met rukjes, met sierlijke kronkelingen danste de geribde balg. En de man, het hoofd terzijde naar zijn instrument gebogen, den mond wijd open, de oogen half dicht om smachtend naar Leen te kunnen kijken, zong zijn lied. De kinderen kwamen om hem heen staan. Toen hij zijn lied uit had, vroeg hij:

- Zijn die allemaal van jou?

Trotsch, en rood van geluk, zei ze:

- Ja!

Toen de harmonicaspeler weg was bleef zijn lied hangen. De stom gevallen dreun der accoorden zat in de muren van het huis. Aan de lucht hing zijn lied en de weemoed ervan. Voor Leen was er misschien iets

in het leven verloren. Of er was een belofte, die nooit was vervuld, een verwachting op iets, dat niet kon komen. Het lied van een harmonica is niet te grijpen. Het kan over uw gemoed strijken als de tocht van den wind, die waait over een nieuwen hof der aarde. Maar waarom zat Leen daaraan te denken. Waarom was dit zoo'n zoete toevlucht voor haar in die ontvluchting van haar man vandaan. Maar denk dan toch eens aan: elf kinderen! Die zijn verwacht, die zijn met pijn en vreugde geboren, met zorgen opgegroeid, zij staan in uw huis, in uw leven. Daar zal Leen niet zoozeer aan gedacht hebben als haar gemoed somtijds zoo bijzonder geroerd en aangedaan was. Alleen, het kon haar toch tot tranen dringen als haar oudste haar zijn weekloon gaf, wat hij altijd een beetje somber en ernstig deed, omdat hij wist, dat moeder het toch maar weer zou versmijten en het zoo gauw op zou hebben. Maar haar aandoening kon Leen ook weer tot verzet en kwaadheid opwinden tegenover de lijdzaamheid van haar man, die misschien geen moeite meer deed om zijn vrouw vriendelijk te stemmen en weer voor zich te winnen. Het waren maar kleine vluchten, die Leen deed. Vluchten tot bij de deur van haar huis. Daar zat zij een avond neergehurkt, toen wilde zij niet meer binnenkomen. Voor al de dreigementen van Jan van Leijssel, voor zijn vuisten op tafel, voor de drift van zijn voeten die de stoelen over den vloer trapten, wilde zij niet meer binnenkomen. Toen Jan in het deurgebint kwam staan, ging Leen wat verder. De seringen en de meidoorn bloeiden bij den warmen geur van het lindeblad. Onder blaren en bloemen hurkte Leen neer. Nu kon zij het niet meer over

haar hart verkrijgen, nu kon zij het met geen mogelijkheid meer over haar hart verkrijgen, om nog bij Jan van Leijssel, om nog bij zijn behaarde, magere beenen, bij zijn mond en bij zijn zweet te slapen. Een vogel zong een lied. Dat stemde samen met het lied der harmonica, dat ergens ter wereld klonk, lokkend, boven stil water, waarin het plonsde, dreef, en spelevaarde tusschen plompen en waterlelies.

Wat waren dat voor gedachten. De harmonicaspeler kwam terug. Hij kwam veel te veel. Dat was ook iemand die zijn menschelijk verlangen had. Die was ook een keer bleek weggegaan, toen in zijn lied Leen hem stil had toegelachen, met een tragen lach, dien zij liet duren. Toen had de harmonicaspeler niet veel geduld meer. Hij wenkte bij het heengaan kort met het hoofd. En Leen knikte in de schemering van den avond, met die volle, groote, gretige belofte: ja. Ja, knikte ze tegen hem en tegen zichzelf. Toen had zij een gevoel alsof zij weggleed.

Vele avonden zat zij buiten, op den grond of op een stoel. Zij zat stil te kijken, het gezicht neer, den mond strak en verbreed. Zij antwoordde Jan van Leijssel niet, haar kinderen niet. Haren oudste antwoordde zij niet, als die bij haar kwam vragen, waarom zij niet binnenkwam. Moeder?

Een Zaterdagmiddag gebeurde het. Toen Willem was thuisgekomen had zij eerst nog het weekgeld aangenomen van den jongen. Daarna had zij een ketel water op het vuur gezet en de kleinsten in huis geroepen, moeder zou hen dadelijk wasschen. Moeder moest even

weg. Als de kinderen uitgekleed zouden zijn, dan zou moeder terug zijn.

Zij deed haar mantel aan en haar schoenen. Zij zette haar muts op. Zij ging de deur uit. Later kwam Jan van Leijssel thuis bij de kinderen. Zij zaten in hun hempjes te wachten op moeder.

Leen kwam niet meer terug.

Zij kwam niet meer terug. Er is naar haar gezocht en gevraagd. In het dorp zelf en bij familie in den omtrek. Zij was niet meer te vinden. Waar was zij verloren geloopen, of zat zij ergens in droefheid te schreien, of was zij het lied nagedoken, tusschen plompen en waterlelies in? Er kwamen venters aan de deur. Die hoefden hun veters, hun kammen en hun stukjes zeep niet te laten zien. Zij hoorden, dat Leen was vertrokken en dat niemand wist, waar zij was. Zij hielden hun zwarte koffertje, dat zij aan den draagband voor de borst hadden, gesloten. Zij zeiden:

- Wij gaan haar zoeken.

Er kwamen bedelaars aan de deur, om een bete broods ter liefde Gods. Zij hoorden, dat Leen weg was en dat niemand wist, waarheen zij was vertrokken. Zij werden ingetogen in hun schamelheid. Zij zeiden:

- Wij gaan haar zoeken.

Menschen uit de buurt kwamen bij Jan van Leijssel vragen of zijn vrouw nog niet terug was gekomen en of hij nog niets van haar had gehoord?

- Neen, zei Jan.

Hij had zijn gemakzucht niet meer, waarin hij vroeger na iedere ruzie maar was gaan neerzitten. Er was iets

in hem losgekomen, dat grooter was dan gemakzucht, grooter dan alle dreigementen om kapot te slaan en te vermoorden. Daarom dreven er tranen uit zijn neus, die moest hij opsnuiven. En zijn bedroefde oogleden hield hij zoo hoog opgetrokken. Jan van Leijssel herhaalde:

- Neen, zij is nog niet terug. En zij heeft nog niets laten weten.

De menschen uit de buurt hielden de kwade woorden in, die zij voor Leen op de tong hadden. Zij zeiden:

- Wij gaan haar zoeken.

Zij was misschien lichtzinnig in haar goedgeefschheid geweest voor venters en bedelaarsvolk, en in hare kleine gemeenschap had zij elf kinderen, daarom gingen zij haar zoeken. Wat hadden haar handen toch willen doen en grijpen, haar open hart had zoo gehunkerd naar de harmonieën, naar de accoorden, naar het stijgen en dalen van het lied. Leens zegen in het leven, die elfvoudig bloeide in het verlaten huis, dáárom wellicht gingen ze haar zoeken.

Er kwam ontreddering in het gezin en een verloren staan. Maar er waren vrouwen uit het gehucht, die kwamen zich over de kleinsten ontfermen, zij kwamen helpen en beredderen in het in den steek gelaten gezin. Bij zijn kinderen zat vader aan tafel en brak zijn brood. Groot, met breede ellebogen zat hij tusschen zijn kinderen in. Zijn breede ellebogen drongen niet uiteen. Rond zijn breedheid en het brood in zijn handen waren de kleinen te zamen gedrongen en bijeen gefladderd. En aan de deur en aan de ramen was de waakzaamheid der helpende vrouwen.

Zij werd gezocht. Zij werd niet gevonden. Niemand kon het begrijpen. De menschen konden begrijpen, dat een vrouw zulk een verschrikkelijken tegenzin en afkeer van haar man krijgt, dat zij van hem wegloopt. Maar elf kinderen? Die staan immers aan het einde van het erf, als een ondoordringbare haag. Daar houdt de moeder voor in. Dan slaat zij de handen voor het gezicht, keert terug en zegt:

- Néé....

O, God, achter die elf kinderen reisde dat lied langs den hemel, daar waren de halfdichte, smachtende oogen bij, de zingende mond was daarbij. De wenk, die Leen bevrijdde uit de verschrikkelijke gevangenschap van haar bedstee.

Maar elf kinderen.

Daarom waren er mannen uit de buurt en venters, die samen de afspraak maakten: wij zullen haar terug gaan halen.

Iemand uit de buurt van Jan van Leijssel kreeg eens een brief van haar. Die brief kwam uit het zuiden van Limburg, uit Heerlen. Daar woonde zij, schreef ze. En deze onnoozele vrouw schreef, dat zij nog nooit in haar leven zooveel pleizier had gehad als nu. Maar haar oudste zoon was zoo goed voor haar geweest. Dat waren maar kleinigheden, hij bracht wel eens zeep en reukfleschjes voor haar mee, Jan van Leijssel was daar kwaad om geworden, maar zij, zij kon daarom haren oudste niet meer vergeten. En al die anderen kon zij ook niet vergeten. Nimmermeer. Zij schreef al de namen van al die anderen, om hun heel veel complementen te

doen en hun te zeggen, dat ze nog nooit zooveel pleizier had gehad als nu. Maar Jan van Leijssel mocht er niets van weten, van dezen brief. Niets hoor. Het was alleen voor hare dierbare kinderen. Zij speelde zelf op de harmonica, om het te leeren. Want hare harmonicaspeler kende maar vier liedjes. Zij wilde zelf een ander lied leeren.

En nadien zaten over dien brief heen met Jan van Leijssel de mannen uit de buurt gebogen onder het licht van de lamp. Jan was het, die de woorden moeilijk en traag voorlas. Ook aan de venters werd van dien brief verteld. Aan iedereen werd van dien brief verteld. En iedereen zei, dat Leen toch zulk een buitengewoon schoonen brief had geschreven.

Maar nu was het niet moeilijk, om haar te zoeken. Nu hoefden ze haar niet meer te zoeken. Nu zouden ze haar naar Heerlen gaan halen. Jan zelf moest niet meegaan, hij zou haar in den eersten schrik misschien nog verder op de vlucht drijven. Hij moest maar hier blijven en wachten. Zij zouden haar hier brengen. En nu werd er ook verteld, dat Monseigneur er achter zat. Die rook zulke dingen altijd, die rook het, als vrouwen er met harmonicaspelers van door gingen. Die groote man voor de welvaart van zijn gewest was dan jaloersch op zoo'n harmonicaspeler. Er werd verteld, dat hij den mannen uit de buurt geld gegeven had, om de retourkaartjes naar Heerlen te koopen, en om in Heerlen een kaartje enkele reis terug er bij te koopen, voor Leen. Zoo'n moeite begon hij te doen, dat Leen terug zou komen, zoo'n belangstelling had hij voor een vrouw, die er met een harmonicaspeler van door was gegaan. Maar als de

menschen zich nou allemaal eens vergisten? Het kan best zijn, dat Monseigneur, die zoo vroom was, een goed werk had willen doen.

Op een goeden morgen gingen ze, met zijn zessen. Vijf mannen in hun Zondagsche boerenkleeren, hun trouwpakken. Een, de zesde, stond erbij in een grijs jasje, dichtgesloten over een lichtgeel boezeroen zonder boord. Dat was zeker een venter uit de naburige stad, waar Monseigneur ook woonde. Die boerenmenschen rookten een pijp. De venter rookte een sigaar, waarvan hij het geschonden dekblad met zoo'n papierrandje, dat langs postzegels zit, had dichtgeplakt, omdat ze anders niet trok. Zoo vertrokken zij.

's Avonds kwamen zij met gedaan werk terug. Zij hadden Leen meegebracht. Leen was ontdaan en verlegen. Zij had hen onderweg haar vreugde bekend, dat zij haar hadden verlost.

- Vier liedjes kende hij maar. Hij heeft me de laatste weken wat geplaagd. Hij speelde dag en nacht. Als ik ging slapen, dan ging hij zitten spelen, om mij te plagen en om mij wakker te houden.

Zij kon geen harmonica meer zien. Zij kon geen lied meer hooren. Zij werd er misselijk van.

Aan het eind van den grintweg buiten het dorp wachtte een met bloemen versierde huifkar. En Leen, wier muts scheef stond, vroeg, voordat ze op de kar stapte:

- Daar zit onze Jan toch niet op, onder de huif?

Neen, natuurlijk niet, dat zouden ze haar niet hebben willen aandoen. Zij kon gerust op de kar stappen, daar

zat niemand op. Zij kwamen daar bij haar zitten.

Leen, op de kar, zag, verlegen, de papieren bloemen en het mastengroen, waarmede de kar was versierd. Zij zag de twee vroolijke vlaggetjes in den dansenden paardenhaam. Het was bekend, dat Leen op pleizier gesteld was, zij had nu haar pleizier aan de versiering van deze kar, waarop zij terug reed. Daarom lachte zij. Zij herkende haar wereld, de linden, de wilgen, de populieren. Het groende in de doornenhagen. Het koren in zijn eersten groei had een blauwen gloed. Er was iets goeds langs den herkenden weg, iets vertrouwds aan de huizen, waarvoor de menschen aan de deur kwamen staan. Leen lachte nog iederen keer zenuwachtig. Zij wist geen raad met zichzelf. Zij was weggehaald door een stem in haar binnenste, zij was weggetrokken door een verlangen, zij was gevlucht voor een ellende, voor een onvoldaanheid, waardoor een mensch zijn dwaasheden kan doen. Was zij nu teruggehaald door deze mannen? God weet, waardoor zij teruggehaald was. God weet het beter.

De ramen van het huis zijn vriendelijk. De schoorsteen is bijzonder vriendelijk. De linden voor het huis zijn goedaardig in hun wezen, zij hebben ons aller jeugd overschaduwd. Moeder, ons moeder, dat was maar een naam. Leen heeft dien naam nu in geen tijd meer gehoord.

Zoo kwam zij thuis. De mannen, die haar in Heerlen hadden gehaald, werden op bier getracteerd. Het paard kreeg water, een boerenknecht hield een emmer op zijn geheven knie voor den paardekop. Het huis was blinkend groen geverfd. De haag was geknipt. De paden

van den kleinen hof waren geharkt. De deur van het huis was smal en laag, toen Leen, met die muts zoo scheef op haar hoofd, naar binnen ging.

De lage, kleine verhoudingen. De schouw met de pronkbordjes en het kruisbeeld. De lommerschaduw van het voorjaar. En elf kinderen bijeen op den geschrobden vloer. Dit deed Leen: zij noemde de kinderen met name. Zij noemde elf onvergeten namen. Haar hart brak niet. Het was vol van een ondoorgrondelijke vervulling. Zoo vreemd is het met den mensch gesteld, met de vrouw. Bij den oudste schreide zij een beetje, dat wilde de aandoening zoo, een heilige wet, het leven, die wilden dat zoo, opdat daarmede de eerstgeborene in zijn geduld en in zijn verdraagzaamheid gezegend wordt. Bij het kleinste kind lachte Leen een beetje door haar tranen heen, dat was ook zoo in haar bevolen, omdat wij de kleinsten met hun ongevormde voetjes en hun kleine handen met het lachen schoon zegenen. Later gingen de kleinsten vader het lekkers laten zien, dat moeder had meegebracht.

Maar nu hij, Jan, hij had daar verlegen zitten kijken. Toen, voor het schoone welkom, pakte hij uit met zijn verrassing. Hij kwam met een geweldige harmonica voor den dag, hij speelde er zoo wat op, dat had hij in de gauwigheid de laatste weken geleerd. Hij begreep het, uit welke leegte Leen was gevlucht, die leegte zou de teruggekeerde Leen niet meer hebben. Hij speelde. Een luid en vol lied. Het verscheurde Leen haar hart, het trok met alle zeer door haar heen. Zij zag dien kop van Jan van Leijssel daarbij, het rustige vertrouwen om zijn mond. Zij verbleekte. Daar was de af-

Antoon Coolen, ***De drie gebroeders***

keer weer. Zij trok weg van binnen. Zij kon niet. Zij moest haar handen beheerschen, om er niet op los te slaan en die verschrikkelijke harmonica in elkaar te timmeren. Jan van Leijssel, die zag, hoe zij verbleekte, lachte. Als hij zich had moeten overwinnen om dit te doen, misschien was het goed voor het leven.

De menschen zeiden later, dat Monseigneur het was, die aan Jan het geld voor die harmonica had gegeven. Anderen zeiden, dat Monseigneur zelf de harmonica had gebracht en Jan had aangeraden, te leeren spelen voor zijn vrouw. Zoo iets kan wonderen doen. Van vrouwen begrijpen wij niets. Maar of Monseigneur hier achter zat, Jan van Leijssel liet er zich niet over uit, en het is een geheim voor ons allen.

Leen was gaan zitten. Het lied eindigde niet. Tusschen de menschen, tusschen de kinderen had zij met de vuisten op tafel kunnen gaan zitten timmeren en slaan, en schreeuwen, zooals ze het misschien gedaan had bij dien harmonicaspeler in Heerlen. Maar zij deed het niet. Zij had geen kracht. Opnieuw keek zij naar Jan van Leijssel, die stil lachte in het daverend lawaai van zijn luid instrument. Het was vol en druk in huis. Leen zag iets van de goede bedoelingen. Zij zag iets van dien glimp terug, als die vroegere dokter over haar geluk sprak. Zij boog het hoofd. Haar kinderen kwamen aan haar knieën staan. Zij aanvaardde.

Zij aanvaardde alles. Negen maanden na haar terugkomst bracht zij haar twaalfde kind ter wereld, en haar leven was er bijna mee gemoeid, zoo lastig was die bevalling. Toen het kind geboren was, zei ze tegen haar man:

- Nu moet gij mij bedanken.

Jan van Leijssel deed dat niet. Hij zei tegen den dokter, die zijn verlostasch weer inpakte:

- Dat heeft zij van dien vroegeren dokter gehoord.

Hij bedankte haar niet. Hij verviel opnieuw tot zijn gemakzucht. Hij spande zich ook niet meer in, om harmonica te spelen. Die dure harmonica lag daar nu. Als de menschen er naar vroegen, dan zei hij:

- We hebben er weer eene bij, dat is muziek genoeg.

- Ja, zei Leen.

Zij hoorde haar eigen lied tusschen haar hoofd en haar borst, tusschen haar diep voorovergebogen hoofd en haar borst, waaraan het kind lag. Zij hoorde dat lied, ingetogen en verborgen, den stroom, den stroom van haar melk in dien zuigenden mond. Zij hoorde zachte klokken, zoo slikte het kind. Zij hoorde zoo maar zachte welluidendheid. Zij onderwierp zich. Zij aanvaardde alles.

Hoofdstuk X
De eenzame

NA den dood van haar moeder was Doutje niet meer bij haar tante gebleven, zij had afscheid van haar genomen, dat was vele jaren geleden. In al die jaren was er veel gebeurd. Doutje had afscheid genomen van hen, die niet bij haar behoorden, van de familie van haar moeder, zij vergat hun naam. Dat was zoo'n vreemd denkbeeld van haar geworden, zij behoorde niet tot de familie van haar moeder, maar tot die van haar vader. Zij was echter te trotsch, om naar een van de van Taeke's te gaan. Er zijn later menschen geweest, die vertelden, dat Doutje eigenlijk alleen ongetrouwd was gebleven, omdat zij haar naam wilde behouden, zij had iets van die zuster van haar grootvader, die onafhankelijke burchtvrouw.

Eens was Doutje de zee overgestoken naar Friesland, daar vond zij de oude overleveringen. Zij trok door het oude kwartier van Westergoo. Zij kwam bij de onbewoonde stins, den Wytsenburg, daar woonde niemand meer. De menschen vertelden, dat het huis in bezit was gekomen van een zonderlingen dokter, die daar ergens in Brabant woonde in de buurt van de Beersche Maas. De vader van dien dokter had hier in de omgeving gewoond, ja, dat waren de van Taeke's. De dokter, die hier in de omgeving geleefd had, was ook al zoo'n zonderling geweest, een alcoholist, een chronische drinker.

Maar hij was een vader voor zijn zieken. Op het laatst van zijn leven werd hij zelfs zeer zachtmoedig, terwijl hij toch, toen hij nog in de kracht van zijn mannelijke jaren was, zoo'n wildeman was geweest. Als hij dronken was onttrok hij zich aan de hem toevertrouwde patiënten, hij wilde hen niet in gevaar brengen. Want in het begin had hij pijnlijke ondervindingen opgedaan, hij gaf eens een zieke lysol in plaats van bitterwater. Hij had zich ook eens schromelijk vergist met een arm, waar hij Duitsche pleisters op plakte. Gelukkig bedierven ze later in Groningen dien arm nog erger, en toen had die oude zonderling de onvergeeflijke fout, die ze in Groningen in het academisch ziekenhuis gemaakt hadden, nog kunnen herstellen. Na dien tijd kwamen de professoren van Groningen in bijzonder moeilijke gevallen zijn advies vragen. Als zij weer een fout hadden gemaakt, kwamen zij naar hem toe, en zeiden:

- Herstel dat eens voor ons.

Dan reed hij te paard van Friesland naar Groningen, dat kon hem niet schelen, hoe lang hij daarover deed. En in de academiestad bekeek hij die verknoeide gevallen, hij trok armen en beenen weer in de kom. Zij hadden daar eens een man gehad, die was van een kerkdak op de punten van een hek gevallen en in zijn kruis tot voorbij zijn navel gespietst. Ze hadden hem van dat hek getrokken en weer dicht genaaid, maar later kreeg de man een tumor van belang. Ze hadden het natuurlijk weer verknoeid en gingen naar dien plattelandsdokter, naar dien Friso van Taeke. Die kwam op zijn paard, sneed het gezwel van den verknoeiden kerel open, en haalde er een stuk van een broek uit.

Dat was bij den val op dat hek in het lichaam gedrongen, de verstrooide professoren hadden het over het hoofd gezien en het laten zitten. Een plattelandsdokter echter, die zijn verstand gebruikt, haalt zoo'n stuk broek, dat naar binnen is geschoten, weer te voorschijn. Er waren in de buurt doctoren, die dat niet geloofden. Daarom had Friso van Taeke dat stuk broek in een vitrine laten zetten en het in zijn onderzoekkamer neergehangen, dan kon ieder, die het niet wilde gelooven, zich komen overtuigen. Trouwens, er verschenen later in de geneeskundige tijdschriften merkwaardige beschouwingen over het geval. Dat stuk broek was bij den val van den man diens behoud geweest, en dat het was blijven zitten, dat had hem in zich niet behoeven te schaden. Hij had met die halve broek tegen zijn diaphragma best gezond kunnen blijven en heel oud kunnen worden.

Die Friso van Taeke was nu al zoo lang dood. Zijn zonen leefden verspreid, zij waren verdwenen, behalve die eene, in dat Maasdorp. Omdat hij een vader voor zijn patiënten was had Friso van Taeke niet veel kunnen nalaten. Hij had kort voor zijn dood eens een gastmaal gegeven. Het tafelkleed alleen al, dat daarvoor gebruikt werd, had eenige duizenden guldens gekost, het had misschien wel tienduizend gulden gekost, daar stonden de twaalf Apostelen op geborduurd. Dat was allemaal maar de laatste stuiptrekking van een vermogen, dat heele gastmaal. Bij den dood van Friso van Taeke was er nog geen honderd gulden, nog geen vijftig gulden was er. Maar vroeger moest die oude van Taeke veel geld hebben gehad.

En dat vervallen kasteeltje, daar had een zuster van dien Friso gewoond, die had een klein jongetje, dat op een Shetlandschen ponny reed. Zij had bovendien eens een klok laten gieten, die moest nog in een torentje op dat kasteeltje hangen. In die klok stonden de namen van het zoontje, een heele rij, Arend en Reinout, en wat al meer. Het kasteeltje zag er onderkomen uit. Mos groeide er in de voegen der treden van de tuintrap, de tuin lag verwaarloosd en stond vol hoog onkruid.

Ook in dien tuin was Doutje geweest, zij had er nadenkend gestaan bij een verroesten en half verganen zonnewijzer. En ze had een oud ooievaarsnest op het dak gezien. De ooievaars kwamen ook al niet meer, alles is tijdelijk en vergankelijk. Doutje had ook hier en daar naar een graf gezocht, op een van die kleine, op terpen gelegen kerkhoven van Friesland vond zij de graven van Friso van Taeke en diens vrouw. Op zulke zerken staan aandoenlijke en treffende inschriften:

> Veel bewogen was haar leven
> Kort na hem moest zij ook sneven
> Kalm verliet ook zij deez' aard.
> De rust des doods zijn beiden waard.

Dat inschrift was hier zeker aangebracht om te gehoorzamen aan het overgeleverde volksgevoel van de streek.

Overleveringen en graven, dat was het wat Doutje vond. Nu zwierf zij hier eenige dagen in Friesland, toen keerde zij terug naar Rotterdam, waar zij woonde. Zij leefde daar eenzaam. De menschen vertelden later,

dat zij zelfs geen meid of knecht had, om toch maar alleen te kunnen zijn.

Doutje had van alles om handen. Zij was als werkmeisje begonnen, dat had zij zwijgend gedragen na haar kindertijd in het heldere Brabantsche huis met dien wijden tuin, waar haar stem zoo'n verre en jubelende echo had. En na dien tijd, dat zij met haar moeder naar de werkhuizen ging, was zij als winkelmeisje in een drogisterij gekomen. Met haar drift om vooruit te komen had zij 's avonds in haar boeken zitten leeren, zij had zich opgewerkt. Zij was bij een ouden, kinderloozen drogist in dienst, die had pleizier in haar, die liet, naarmate hij ouder werd, hoe langer hoe meer aan haar over. Toen hij stierf bleef Doutje in de drogisterij. Zij kreeg er personeel bij, de zaak groeide. Zoo goed als die koopmansweduwe uit Stavoren liet Doutje haar waren komen uit de havens der verre landen, specerijen uit Zanzibar en Oost-Indië, sponzen uit den Levant, zoo ver voeren haar schepen heen. Hoe het eigenlijk met haar zat wist niemand met zekerheid. Men wist niet, of de zaken van haar waren, of dat zij ze zoo maar bestuurde voor de familie van dien ouden drogist. Die drogist was in elk geval kinderloos, hij had veel met Doutje opgehad. Hij had haar op zien groeien tot jonge vrouw. Hij had zeker zijn bezittingen aan deze kleine Friezin vermaakt.

Doutje, in haar kantoor naast haar winkel, zat aan haar hoogen lessenaar. Zij schreef. Zij rekende. Zij kocht en verkocht. Zij gaf haar bevelen. Zij had iets mannelijks om haar mond, er was iets mannelijks in haar voorhoofd. Zij had ook die manier, om haar

wenkbrauwen op te trekken en hoogmoedig te kijken. Maar zij had het blonde haar en de oogen van haar moeder. Zij had den zachten hals en de ronde kin, zooals haar moeder die had, en ook Doutje's oogen konden vochtig glanzen, als zij droomerig zat te kijken. Zij behoefde niet veel te zeggen tegen het personeel in den winkel, zij luisterden subiet naar haar. Ze hadden ontzag voor haar. Zij hielden veel van haar. Als zij eens een dag uit den winkel weg bleef, vroegen zij elkaar waar zij was, zoo misten zij haar dan. Zij kwam 's morgens in alle vroegte. Zij ging zwijgend en stil alles tot in de kleinste kleinigheden na, nadien ging zij in haar kantoortje zitten, waar reizigers en kooplieden bij haar kwamen, waar ook kleine winkeliers uit de dorpen bij haar hun inkoopen kwamen doen. 's Avonds keerde zij terug naar de eenzaamheid van haar ruime huis. Zij hield van die eenzaamheid. Als zij binnengetreden was en haar deur had gesloten, voelde zij de diepe goedheid van het alleenzijn met de zwijgende dingen om haar heen. Doutje zonk hier neer van aangezicht tot aangezicht met zichzelf.

Zij had eens in het land oproepingen laten doen. Dat was toen haar moeder was gestorven. Zij had toen aan vele consulaten geschreven, deze jonge zakenvrouw, maar op die brieven kreeg zij teleurstellende antwoorden. Met die teleurstellende antwoorden zat zij in de eenzaamheid van haar huis, in die hartstochtelijk beminde eenzaamheid, het was goed, dat niemand haar hier zag of hoorde. Hier kon zij vrijuit te keer gaan tegen die teleurstellende antwoorden, o, zij was vol wrok, vol grieven, vol haat tegen haar vader. Maar zij

wrong zijn portret zoo lang aan haar hart, zij kuste het zoo woest, dat die koele, hoogmoedige oogen wat warmer werden, ja, ze kregen ook een vochtigen glans, een uitdrukking van waarachtig leven kwam in de iris en in de glimp van de pupil. En er kwam beweging in de stilte van dien gesloten mond. Doutje had lange gesprekken met dat zwijgende, stomme portret. Zij maakte het verwijten, zij klaagde, zij vermorzelde zichzelf voor die oogen, zij kermde, zij smeekte en gebood. Soms nam zij een spiegel en keek naar die gelijkenis van het portret en haar spiegelbeeld. Zoo zonderling was zij, dat die gelijkenis haar een stekende vreugde gaf, een woeste, jubelende vreugde. Zoo zonderling was zij, dat zij zich tegen die vreugde weer driftig ging verzetten.

Zij trouwde niet. Nooit. Misschien, als zij ergens een man had kunnen vinden, die zoo sukkelachtig zou geweest zijn, zijn naam prijs te geven voor den hare, opdat haar kinderen van Taeke zouden heeten, dat zij dan getrouwd geweest zou zijn. Maar zoo'n sukkelachtige man was er niet te vinden. Zij had hem ook de zonderlingste voorstellen moeten doen. Zij had hem moeten voorstellen, dat hij niets zou hebben te vertellen, dat hij zich niet met haar zaken had te bemoeien en dat hij ook uit haar huis diende te blijven, omdat zij de eenzaamheid niet missen kon, waarin haar ziel ademhaalde, waarin zij zich staande hield, waarin zij zich tusschen haar hamerende vuisten overeind hield. Maar zij trouwde niet. Er kon geen man tusschen haar en haar vader staan. Zij kon niet over een man heen, al waren zijn schouders nog zoo laag, haar wrok

en haar drift en haar hartstocht in het hoogmoedige gezicht van haar vader slingeren. Zij had de eenzaamheid noodig voor de luide roepen over de wateren naar haar vader, dat hij terug zou komen en rekenschap zou geven van zijn liefde, waarin hij haar had verlaten.

Maar toen tante Eugenie ging sterven kreeg Doutje een boodschap, of zij bij haar tante wilde komen, omdat die haar iets gewichtigs had te zeggen, zij had haar iets gewichtigs in handen te geven. Iets gewichtigs, dat stond voor Doutje gelijk met iets, dat haar vader betrof. Doutje schrok. Toen werd zij zeer bedroefd. Hoe had zij bij haar tante om wille van haar vader geleden, en hoe wreed en hard was tante Eugenie in haar oordeel over haar vader geweest. Wreed en hard, neen, dat was het ergste niet, zij was valsch en sluw geweest, zij was uitgerekend geweest, om haar te kwetsen en te beleedigen.

Doutje ging. Doutje klom de donkere trappen op in het huis van de smalle straat, waar tante Eugenie woonde. Die trappen waren donkerder en benauwender, dan zij zich in hare herinnering had voorgesteld. Zij kwam aan een deur, die was armoediger dan zij zich in hare herinnering had voorgesteld. Bij tante Eugenie was een vrouw, die haar verzorgde. Deze vrouw ging schuw weg, toen Doutje binnenkwam.

In de slaapkamer voelde Doutje te meer haar jeugd, het frissche van haar kleeding bij de armoedigheid die hier was en bij den ouderdom van Eugenie met haar ingevallen gezicht. Op hetzelfde oogenblik herkende Doutje ook de trekken van haar moeder, van

de familie harer moeder, die zij op het gezicht van haar tante zag. Toen Eugenie sprak werd zij meteen dezelfde van vroeger. Doutje voelde meteen in al zijn scherpte dien vroegeren afkeer.

- Doutje, zei tante Eugenie, ik heb je laten komen. Ik zal niet lang meer leven.

- Nee, zei Doutje.

Zij zei het, zonder bedoeling. Het eerste woord was niet over haar vader. Had haar tante haar voor iets anders laten komen? Als er nu in Godsnaam maar niet zoo'n walgelijke verzoeningsscène moest volgen, vóór den dood. Dit zou Doutje niet verdragen. Haar hart was ineens weer vol van afkeer tegen deze vrouw. En in een poging, om zich tegen dien afkeer te verzetten, voelde zij zich moe en verlamd. Ze zei het openhartig:

- Spreek in 's hemelsnaam niet van vergeven.

- Nee, zei tante Eugenie, ik zal mijn best doen, dat na te laten. Ik ken jullie aard.

- Jullie? Waarom zegt u jullie?

- Precies zooals jij het tegen ons zegt. Ik heb er dezelfde reden voor. Als ik was zooals jullie zijn, dan had ik er wel voor opgepast, om jou te laten komen.

Tante Eugenie wachtte even. Toen zei zij zachtjes:

- Dan had ik mijn geheim meegenomen in het graf.

Dat is nog erger, dacht Doutje bedroefd, een geheim, dat mee moet naar het graf.

Eugenie, achterover liggend in bed, sloot even de oogen. Het heele gezicht veranderde. Zonder het licht der oogen werden de trekken nog harder, de mond kreeg

iets weerbarstigs, dat kwam door den strijd, dien hij had gevoerd. Maar in het gezicht lag de regelmaat, de welving bij de jukbeenderen, de ronding van de kin, die Doutje's moeder ook had gehad. Even flitste door Doutje de gedachte heen, of tante Eugenie met berekening en opzet zoo ging liggen, om haar aan het gezicht van haar doode moeder te herinneren. O, dacht Doutje, het is niet om iets over vader te hooren, dat ik geroepen ben, wat kan zij van hem weten? Maar ze zou iets van haar moeder hooren, iets verschrikkelijks, en zij dacht: waarom zal ik dat weten? Moeder is dood, en wat heb ik met hèn te maken? Haar tante opende de oogen weer, en keek haar aan. Doutje zei:

- Een geheim, dat mee naar het graf moet, maakt op mij niet den indruk, dien u zich daarvan misschien hebt voorgesteld. Neemt u het gerust mee.

- Ik heb mij niets voorgesteld. Ik neem dat geheim Kever niet mee. Ik weet, dat ik dicht bij den dood ben. En ik ben bang, dat beken ik je.

Zij zweeg weer even. Daarop fluisterde zij:

- Dat beken ik jou, dochter van Evert van Taeke.

Doutje kreeg een wijd, machtig gevoel van onbehaaglijkheid. Zij zei zachtjes:

- Noemt u vader liever niet. Hoe weet u, dat u dicht bij den dood is?

- Omdat de dokter mij geraden heeft mijn schikkingen te maken.

- Hebt u mij daarvoor laten roepen?

- Ja.

Doutje wendde zich af van het bed. Zij stond even voor het raam, daar zag zij de kapotte mat-

glazen ruitjes in de hooge achtergevels rond een kokerachtig nauw binnenplaatsje. Van muur tot muur hingen kleine lijnen, waar bonte wasch aan droogde. O God, dacht Doutje. Toen kwam zij weer bij het bed staan en zei:

- Maar ik heb met uw schikkingen liever niets te maken.

Dat binnenplaatsje. Waarom dacht zij aan emmers, dweilen en zeepsop, aan dien verschrikkelijken tijd, toen zij met moeder mee uit werken ging? Als zij in dien steenen koker van benauwdheid stortte op de plaveien van dat binnenplaatsje, waartegen zij zoo lang teruggedrongen was geweest, dan had haar vader haar daar ingeduwd. Zij dacht aan zijn hoogmoedig portret in de stilte en de eenzaamheid van haar huis. Zij knoopte haar kleeren dicht.

- In Godsnaam, tante, laat mij gaan!

De oude vrouw antwoordde niet. Zij opende haar rechterhand, daar lag een sleuteltje in. Zij zei:

- Je hebt vroeger toch dat stalen kistje wel eens gezien, waarin ik mijn brieven bewaarde? Daar past dit sleuteltje op. Hier, neem dat sleuteltje.

Tante Eugenie stak Doutje het sleuteltje toe, Doutje keek ernaar, hoe het lag in de doorgroefde palm van die oude hand. Ze nam het niet aan.

- Nee, zei ze, vertrouwt u mij maar liever niets toe.

Tante Eugenie, zich inspannend, ging achterover over den bedrand hangen, zij stak haar arm uit, waarvan de mouw langs den bedrand werd omhooggetrokken. Zij voelde onder het bed, tastte ergens tegen aan, en schoof toen het stalen kistje onder het bed uit.

Nadien lag zij weer even, het hoofd achterover, de oogen toe. Zij zei:

- Die brieven in dit kistje zijn brieven van je vader.

Doutje hoorde dat. Doutje keek naar den mond, die dat had gezegd. Werd het herhaald ergens aan den muur, bij een raam, uit de donkere, diepe, steenen schacht van het binnenplaatsje, aan een deur: brieven van je vader? Nu was er misschien iets van de stem van haar vader uit de verre wereld dichterbij gekomen. Een stem, die in een andere kamer zou gaan klinken. Doutje kreeg een drang om deuren open te rukken, om den hemel te zien, straten, waarlangs zij kon gaan. Maar zij voelde in haar handen en in haar voeten zoo'n zwaarte en zoo'n beklemming. Zij ging op een stoel bij het bed zitten en, zonder klank in haar stem, zei ze heesch:

- Brieven van vader aan ú?

- Nee, niet aan mij ....

Uit de hand van de oude vrouw was het sleuteltje op de dekens gevallen. Doutje stond op. Zij nam nu het sleuteltje. Doodsbleek knielde ze neer, opende het kistje, de kleine deksel was zwaar in haar hand. Toen nam zij de brieven eruit. Vervolgens keek zij even op, omdat een pendule zwak tingde. Met twee handen hield zij de brieven tegen zich aan. Zij kwam overeind.

De oude vrouw in bed zei, zonder de oogen open te doen:

- Heb je ze? Lees ze niet hier. Neem ze mee naar huis.

Omdat het stil bleef opende Eugenie haar oogen en

keek Doutje aan. Zij voelde zich onzeker en duizelig in haar oogen worden bij het staren van die groote vochtige oogen van Doutje die haar, wijd open, aankeken. Met gesmoorde stem herhaalde zij:

- Neem ze mee naar huis. Lees ze niet hier.

Doutje stond daar zoo vreemd te doen. Zij had even op de enveloppen in haar handen gekeken. Toen vroeg zij met bevenden mond:

- Zijn het alleen brieven van hèm?

- Ja, alleen van hem, zei de oude vrouw, en zij had iets schreierigs in haar stem.

- Geen andere? Geen van u? vroeg Doutje.

- Nee, zei de oude vrouw.

Zij zei het met een hooge stem. Zij schreide het. Zij schreide als een klein, zwak kind. Toen hield zij de handen voor het gezicht. Zij zei:

- Nu durf ik je niet meer aan te kijken.

Doutje had tusschen de brieven iets gezien, een kleinigheid, die ze scherp herkende: enveloppen, die tante Eugenie met haar eigen adres beschreven had. Een kleinigheid. Maar nu wist zij niet meer, wat er met haar gebeurde. Nu braken haar krachten. Nu stortte haar zelfstandigheid ineen. De wereld veranderde. Doutje wilde wat zeggen. Zij wilde roepen. Zij stamelde maar zoowat. Ze viel op een stoel neer. Zij nam die enveloppen, die tante met haar eigen adres beschreven had: haar moeder en zij hadden deze brieven in handen gehad, om ze in de bus te doen en ze weer aan Eugenie teruggegeven, omdat zij dachten, dat zij zich in het adres had vergist. Met trillende handen nam Doutje de brieven uit deze enveloppen. Ze wist, wat

voor brieven het waren, die ze uit die enveloppen zou halen: een brief aan haar, een brief aan haar moeder. En door de schemering van haar tranen las zij: Marijke! En zij las: Mijn kind Doutje!

Zij zei:

- O, vader!

En zij boog diep voorover. Haar haren vielen voor haar gezicht tot op haar knieën, haar haren trokken haar hoofd mee tot op haar knieën. En in haar haren verborgen zei ze tegen de oude vrouw:

- Een dag voor haar dood heeft moeder mij verteld, dat u tegen haar gezegd hebt: Waar twee samen zijn, zal de een den ander die valt opheffen, maar hij, hij kent dat niet. Dat zei u, na zijn brieven aan ons te hebben onderschept, en ze ons weer in handen gegeven te hebben toen wij niet weten konden wat wij in handen hadden, en ze u weer teruggaven.

De oude vrouw lag bleek en met gesloten oogen. Met gesloten mond, een harden mond, die als om te bijten vooruitstak in het oude gezicht.

Doutje stond op en ging met haar brieven den langen weg naar de deur. Zij opende de deur en op dit oogenblik hoorde zij van uit de diepte van de donkere trap, van af de hoogte der zoldering, uit de dekens van het bed, een korten, heet ge fluisterden, heeschen roep:

- Dòùtje ....

Zij keek niet op. Zij liet de deur open. Zij Hep recht naar de trap. Zij ging de treden af. Het kwam van boven, het kwam uit verborgen monden van den muur, waarlangs zij daalde, het klonk heet en heesch:

- Dòùtje ....

De oude vrouw in haar bed hoorde het zich verwijderende geluid van de stappen op de houten treden. Zij telde de treden met de stappen mee tot aan de deur beneden. Zij hoorde, hoe die deur geopend werd. Zij bleef het, fluisterend en heesch, herhalen:

- Doutje! Doutje!

In haar eenzaamheid las Doutje. Zij zat aan tafel onder het licht en las. Zij schreide en jubelde en schreide. Zij schreide wild en luid. Zij had weer die drift, dat zij met haar vuisten op tafel hamerde en roffelde. Zij had die drift, waarin zij opstond en tegen den muur beukte, haar gezicht tegen den muur drukte, en beet. Zij had die drift, die niet bedaarde, toen zij weer aan de tafel zat en met het hoofd op haar armen op en neer wiegde in die lange, rauwe, wilde, uitgebrulde klachten, die zij plotseling in een woest ophalen van haar adem smoorde, de vuist tegen haar trillenden mond geklemd, het hoofd jammerend achterover. Zij schreide, tot zij geen tranen meer had, en, de kin op de handen, met groote, gretige oogen opnieuw tot het dagen van den morgen toe, telkens opnieuw die woorden weer las. Hij had terug willen komen! Hij had terug willen komen!

Hij had op zijn brieven geen antwoord gekregen, van haar moeder niet, van haar niet. Hij had antwoord gekregen op zijn brieven aan Eugenie, verschillende antwoorden, waarin zij met listige, berekende, sluwe leugens haar laster over Marijke en haar voorbereidde. Zijn laatste brief, gedagteekend twee jaren na zijn eersten brief, was een afscheid voor zijn vertrek naar

Amerika, waar hij in het noorden, in het zuiden aan west- of oostkust, onverschillig waar, onder de farmers, in Arizona of in Alaska, onder een anderen naam grondig opnieuw zou beginnen. En in dien brief had hij het woord herhaald, dat hij eens, bij zijn heengaan, voor Marijke achterliet: vermaakt u zich.

De zon scheen door de gordijnen op Doutje's brieven, waarboven de lamp nog brandde. Doutje had een vage herinnering aan den vorigen dag, aan het masker van tante Eugenie, toen zij met de oogen toe lag. Hoeveel zachter was datzelfde gezicht van moeder in den dood geweest. Dit bedacht de uitgeschreide Doutje, weeklagend over vader, die naar moeder had willen terugkomen. Waar twee samenzijn zal de een den ander die valt opheffen. Mijn kind Doutje. Doutje kuste iedere letter van die woorden. Zij kuste het papier, waarop de hand van vader onder het schrijven had gelegen, zij kuste zijn liefde en zijn verdriet. ‘Vader’ stond er onder dien eenen brief aan haar, zij kuste iedere letter van dat ‘vader’. Zij wilde dat ‘vader’ omhelzen en aan haar hart drukken.

Zij ging naar haar slaapkamer en keek naar zijn portret: de hoogopgetrokken wenkbrauwen, de koele oogen, de koninklijke oogen, de zacht-koele oogen, de oogen der goedheid. Het voorhoofd met de rimpels van zijn hooghartige aandacht, van zijn liefdevolle aandacht, de rimpels, waarachter zijn gedachten woonden voor haar. De jukbeenderen, de forsche kaken, kracht en mannelijkheid, onverzettelijkheid, karakter, onbuigzaamheid. De mond, ruw, en de lippen, zinnelijk,

teeder en zacht in de mondhoeken. De hoekige kin, de korte baard met de stugge baardharen. De fiere, rechte, hooge hals. Vader! zei zij.

Zij boog in haar schouders te zamen. Zij werd kleiner. Zij zakte langzaam ineen. Zij was een heel jonge vrouw, een meisje was zij, een kind. Een kind, dat later in den spiegel de eerste groefjes in de mondhoeken zag, en, bij de slapen, de eerste grijze haren.

Zij zat aan haar hoogen lessenaar, op den stoel van haar leven, zwijgzaam. Zij rekende. Zij kocht en verkocht. Soms bleef de hooge lessenaar leeg. En dit hebben de menschen later van Doutje verteld, zij ging naar de groote stations der steden en liep er zoekend en roepend in het gewoel der menschen, als de boottreinen aankwamen. Zij ging naar de havens, waar de schepen komen die naar Amerika zijn geweest. Zij wachtte daar, gezeten op een meerpaal in de gladde keien van de helling naar den kademuur, daar had zij haar uitzicht over de haven. Tusschen de overhellende ijle staketsels van de grijp- en hefkranen en de verre gemeerde en voor anker liggende booten doemde uit mist en rook dit groote, hooge beeld: de slanke steven, de stapeling van witte dekken, en daarboven uit, de pijpen, iets achterover liggend, kort en ontzaglijk breed. En aan de diepe neerhangende kabels sleepten de onooglijk kleine sleepbootjes, laag aan het water voor hun schuimend en bruisend kielzog, het boven alles uit rijzende, rustige zeeschip binnen.

Er gaan allerlei geluiden over het water, zij vloeien ineen, geratel, gehamer, gedreun, het sissen van stoom

daar plotseling een sirene uit giert, en de doffe, voor den sprong van zijn vele, wakke echo's kort afgebroken brulroep op kalm varende stoombooten. Goeje God, Doutje zag en hoorde dat alles, zij zag dat aan het luide, levende water onder rook en mist. Maar bij de loodsen, bij de breede uitgangen, had zij nadien, tusschen de steenen van straat en hooge muren, met doffe oogen staan staren naar het gewoel en al de drukte, tot de laatste passagiers waren weggegaan.

Hoe gauw was het weeral gebeurd. Doutje keerde naar haar plaats op den meerpaal terug, hoe anders lag het doodstille zeeschip er nu. Zij bleef hier zitten droomen bij het zachte, natte golfgeklots tegen de basaltkeien van den kademuur onder de wemelende vluchten van enkele meeuwen.

Doutje ging naar de havens om de schepen der zee te vragen of zij haar vader niet hadden meegebracht. Zij zwierf langs het strand der zee. Zij droeg bloemen in haar handen voor de borst. Zij riep in de holle zeeën, in de winden, waarin haar kleine stem verloren klonk. Zij zat nadien neer bij het meedoogenlooze antwoord van dien grooten, tragen, bruisenden haal en wederhaal der zingende, schuimende branding, die breed gestuwd naar haar voeten rende, haar omspoelde, en snel en vlak terugliep. De bloemen dorden in haar handen. En in de stilte van den avond, bij de zonsondergangen achter die vonkende, fonkelende streep van duizendvoudig gebroken glinsterend rood en goud, vermiljoen en zilver naar de krimpende verte, bij den kouden, beklemmenden angst van den donkeren golfslag in het

Antoon Coolen, ***De drie gebroeders***

stijgen van den nacht, waarin het schuim der golfkammen sneeuwwit lichtte, zat de eenzame in den wind. Haar haren woeien verward om haar hoofd. Als het donker van den nacht over de vlakke, verre zeeën boog, in de wijde eenzaamheid van strand en water en wind en sterren, zat zij neer, de armen op de opgetrokken knieën, het hoofd diep op haar armen. Zij zat klein en ineengedoken in den jammer van haar vergeefsche wacht aan de kust. Aan haar voeten ritselde het in de dorre bladeren van haar bloemstruik, waar de wind in greep.

Hoofdstuk XI
De dood van Tjerk van Taeke

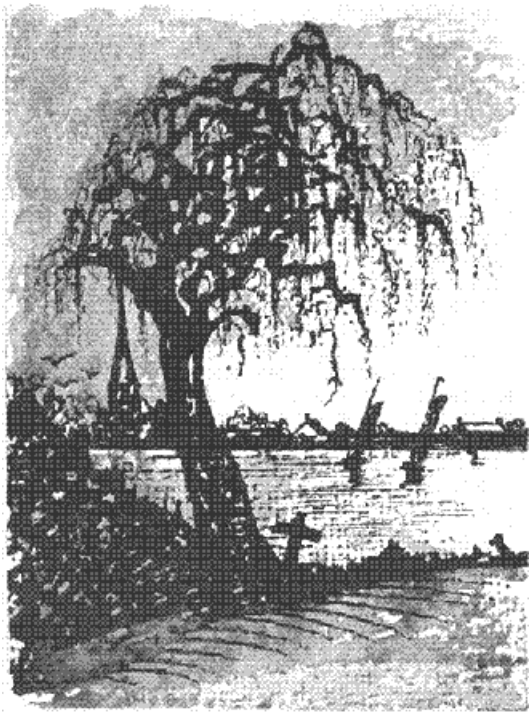

OP die oude stins in Friesland, den Wytsenburg, had in geen jaren en jaren nog een mensch gewoond. Klimop groeide tegen de muurhoeken van het kasteeltje en tegen het torentje op, de takken van de wilde roos hingen langs de langwerpige, smalle loodglasramen. In de ruitjes van die ramen dreven de wolken van den hoogen, Frieschen hemel. Buien verduisterden de helderheid met zwarte glanzen. De sneeuw dreef er in neer. De regen joeg er tegen. Zomers en winters trokken door de lucht en door de boomen, door den verwilderden tuin, zoo gingen vele jaren.

In vroeger tijd had daar een vrouw gewoond, een vrije vrouw, die een kind had gehad. Toen ze geen dienstmeiden kon krijgen nam zij het uitvaagsel van de straat, dat haalde ze aan het vuur van haar schouw, daar zat ze in de winteravonden mee aan haar borduurraam. Zij vocht met dominee en kerkeraad. Zij liet een klok gieten, om de namen van haar kind te verkondigen. Zij reed op een hermelijnkleurige Oldenburger, een prachtig dier met een langen, sierlijken, geelwitten staart. Zij werd gestraft in haar kind, dat zij verloor. Zij stierf, oud en leelijk. Zij werd met haar groote platvoeten begraven in den Frieschen grond, sindsdien had haar huis leeg gestaan. Vele jaren later werd dat huis

eens gekocht door een zonderling, dien men wel eens een winter rond dien vervallen Wytsenburg had gezien. Hij was groot en harig in zijn bontjas als een rechtop loopende beer. Hij was later weer verdwenen. Het huis stond leeg en verlaten, in de zon der dagen, in de winden en de buien, in de kreunende stormen der doorhuilde nachten, donker en luid over het Friesche land en over de geteisterde, woelige Friesche wateren.

Maar eens in den tijd zagen de menschen des avonds weer een raam in het oude huis verlicht, en er werd verteld, dat bij dat raam over een boek gebogen een oude man zat. Dat was zeker die zelfde man, die het huis had gekocht en hier al eens had rondgezworven. Later zagen de menschen dien ouden man ook op zijn stille wandelingen door den verwilderden en verwaarloosden tuin. Soms was er een magere, schrale, grijze bediende bij hem. Zij zagen dien ouden man ook in de schemering op zijn wandelingen in de omgeving; in de stilte van den nacht boog hij zich over zijn boeken achter het verlichte raam. Hoor, in het torentje hing een klok. Die had in geen jaren meer het uur geslagen. Nu sloeg ze weer het uur, zij had zulk een zuiveren, welluidenden klank. Bij die klokslagen, de vele in het middernachtelijke uur, de weinige na middernacht, sloeg de oude gebogen man de groote bladen om van het boek, dat hij las. Die boeken zullen zeker een vreugd voor de ziel van dezen grijsaard zijn geweest. Wie weet hoe hij de luidruchtigheid der wereld in hare teleurstellingen had leeren kennen, nu zocht hij hier de stilte en de rust bij de wijze boeken, die den geest verdiepen. Misschien

was dat groote boek, waarvan hij de bladen zoo traag omsloeg, de Bijbel wel, de oude lezer sloeg de bladen eerbiedig om.

In najaar en winter zag men den ouden man een enkele maal jagen op loopend wild en op vogels. Zijn schoten klonken in den omtrek en iedereen wist te vertellen, dat hij een feilloos schutter was, die nimmer miste. Met zijn jachthonden, zijn gevlekten brak met de lange, magere, in de dijen trillende achterpooten, of zijn kwieken, langharigen setter, keerde hij in de avonden terug, dan had hij zijn weitasch gevuld. Nadien was het raam verlicht en zag men hem weer over de boeken gebogen. Een enkele maal zag men ook dien stillen, mageren, grijzen bediende. Die had vanzelf met de menschen te maken, en men wist te vertellen, dat die bediende, die knecht, Willem heette.

Wie was die oude man! Daar liep hij in den winter rond in zijn laarzen, in een jas, waarvan het bont aan den buitenkant zat. Die jas was ergens uit Europa of Azië vandaan, dat was een Russische pels.

Eens op een avond, toen een dikke, zware mist over de wegen en rond dat oude kasteeltje hing, was er een vrouw bij dien zonderlingen grijsaard geweest. Mogelijk was het zijn dochter. Zij was, haar warrige haren onder een hoofddoek, uit den mist voor zijn deur getreden, en nadat zij met zwakke vuist in de duisternis op de deur had geklopt, was zij langs den deurstijl neergezonken op den grond. Toen was die oude man, met een lamp, die hij boven de oogen hield, naar buiten gekomen. De mist dampte geel en rood in zijn lamplicht,

de lichtkrans der stralen zat als in rood water gewikkeld. De oude man was weer even naar binnen gegaan. Het was heel stil, de boonaen dropen, dat kalme geplens was te hooren. Even later kwam de grijsaard weer, met zijn knecht, die nu de lamp vasthield. De grijsaard droeg op zijn armen de neergezonken jonge vrouw naar binnen. Zacht sloeg de deur dicht, en het bleef donker in den mist.

Den volgenden dag is de vrouw weer weggegaan. Zij schudde aldoor ontkennend het diep gebogen hoofd, alsof zij iets gezocht had en niet gevonden, alsof zij een laatste hoop had verloren. En hoe de menschen ergens achter komen. Die geheimzinnige vrouw was een familielid van dien ouden boekenwurm en jager, zij was de dochter van diens broer. En die broer moest naar Amerika vertrokken zijn, jaren en jaren geleden. Die was niet meer teruggekeerd, die was daar zeker gestorven. Dat was een van Taeke. En die oude zonderling, die daar 's avonds zat te lezen, dat was een van Taeke, die vroeger dokter was geweest ergens in een dorp aan de Maas. Ze hadden hier in de buurt diens vader als dokter gehad, dat was een zekere Friso van Taeke, oude menschen wisten daarvan nog wel te vertellen. In den tijd, dat hier de treinen kwamen, reed die dokter al met een eigen trein langs dijken en wegen. Soms liet hij een anker Franschen brandewijn op zijn kamer leggen, hij stak een gummislang in het spongat en zoog het anker in acht dagen en acht nachten leeg. Dat had hij noodig voor zijn gezondheid en om zijn wonderbaarlijke genezingen te kunnen doen. Hij was zoo'n zonderling, dat hij soms spiernaakt naar zijn

patiënten ging, dan werden ze van schrik beter. Het moest ook een echte driftkop geweest zijn, aanhoudend vlogen zijn meubels de straat op. Maar nog steeds leefde de faam van zijn bekwaamheid. Een man, dien de professoren in Groningen per vergissing een arm hadden geamputeerd, plantte hij dien arm weer in. Daar was hij beroemd door geworden en sindsdien kwam men van heinde en verre naar hem toe. Als de professoren in Groningen zelf ziek werden wilden ze nooit een anderen dokter dan juist dien ouden Friso van Taeke, den vader van dien van Taeke, die nu op het kasteeltje woonde en daar als een vereenzaamde man zijn laatste dagen sleet.

Die vereenzaamde man ging eens naar een klein dorpje in het zuidwesten van Friesland, dicht bij de zee. Daar was hij op het kerkhof geweest, het kerkhof dat op een hoogte lag. Vandaar uit zag hij in de verte de schittering en de woeling van de zee en hij kon ook het gebruis hooren, het golfgeklots tegen de grijze, basalten zeewering. Hij had goedkeurend geknikt. Hij had ook omhoog gekeken naar de kruinen der iepen boven zijn hoofd, die hoorde hij ook ruischen. De stem van de zee en van de boomen, die was hier bij de stilte van dat kleine dorpje. Dat beviel dien grijsaard zeker. Hij keek ook naar de kleine bloemen, die hier bloeiden tusschen het hooge kerkhofgras. Hij liep hier tusschen de verweerde zerken door. Eindelijk stond hij lang stil bij een plekje grond waar nog geen graven waren. Tusschen de boomen door keek hij hier recht op de zee uit. De oude man had weer goedkeurend ge-

knikt. Het was duidelijk, hij had geknikt naar dien grond, waarin hij begraven wilde worden. Hier liep die grijsaard rond te drentelen aan den rand van zijn graf. Hij hief het hoofd op en keek met half dichte oogen voor zich uit naar de vredige wereld, naar haar toekomst van lentes en zomers, waarin hij er niet meer zou zijn en hier vredig in den grond, waarop nu zijn voeten stonden, ontbinden zou tot het zachte stof der aarde. Dat kan bedroeven. De oude man knikte. Het leven is schoon genoeg, om er met droefheid afscheid van te nemen. Het heeft voor geest en hart voldoenden waarborg voor zijn diepen zin, om er met gerustheid en vertrouwen afscheid van te nemen.

De oude man was naar de gemeentesecretarie van dat dorpje gegaan. Daar had hij zijn graf gekocht, de rechten op dat kleine stukje grond, vanwaar hij zoo goed de zee kon zien. De oude man moest daartoe een stuk teekenen, een formulier. De secretarieklerk had daarbij voortdurend naar die lange, smalle handen van den man gekeken. Daar was iets bijzonders aan die handen, ze waren voornaam van vorm, er was iets wilds aan, ze waren heelemaal behaard, lange grijze haren. Met zorg en met aandacht, en in een prachtig, duidelijk handschrift, teekende die oude man: Tjerk van Taeke.

Hij was naar Friesland gekomen, om er te sterven. Hij was oud. Hij wist, dat hij niet lang meer zou leven. Hij kende zijn ziekte, de pijn in de hartstreek, de uitstralende pijn in den linkerschouder, die benauwdheden, waartegen hij wilde glimlachen: stenocardia. Hij was

de zieke, die bij zichzelf te rade ging, de geneesheer, die zichzelf berusting oplegde. Hij las in zijn boeken, in de vreugd van hun wijsheid. Hij las den Bijbel en Novalis. Maar hij was zoo'n anticlericalist gebleven, hij las Reuchlin, Melanchton, Rabelais en Erasmus, zij kwamen zijn ondogmatischen geest tegemoet. Hij las de humanisten en hij kon lang kijken naar de afbeelding van Dürer's kopergravure: Ridder, dood en duivel. Met die hooge, koene, mannelijke rust wilde hij over zijn boeken gebogen zijn, en op de stille glorie van hun opengelegde bladzijden de nadering zien der schaduw van den dood, die iederen dag een schrede nader kwam achter den rug van zijn stoel.

Toen, voor het najaar, is het gebeurd, dat men eens den zonderlingen man weer van het kasteeltje zag vertrekken. Nu bleef zijn raam langer tijd onverlicht dan toen hij naar het kerkhof in dat Friesche dorpje was geweest. Hij maakte een reis door Friesland. Hij reisde langs de zee, hij reisde naar het boerenland der kleistreken. Hij reisde naar de venen. Hij reisde door de polders, hij reisde naar de meren, naar de heide en naar de Friesche wouden. Hij reisde naar de steden, naar de oude torens, naar de kleine dorpen. En toen hij het land ten afscheid nog eens gezien had en het beeld ervan in zijn hart had besloten, keerde hij weer terug naar den Wytsenburg.

Daar, in de buien van het late najaar, zag men zijn raam weer verlicht. Eens hing er weer een dikke mist om het kasteeltje. En uit dien mist doken stoere mannen op. Zij beklommen de drie, vier oude verweerde treden voor de eiken deur en lieten den klopper vallen.

De grijze knecht Willem maakte voor hen open. Die stoere mannen gaven den ouden knecht de hand. Hij was verheugd hen te zien en noemde hen allen met den voornaam: dat was een tijd geleden, dat hij hen had zien zwemmen tusschen de kribben van de Maas, dat hij hen naar de scholen had zien vertrekken en met de vacanties zien weerkeeren. En ja, hun vader had hen laten komen, hij voelde zijn einde naderen. Het ging niet zoo goed met hem, hij had een aanval gehad.

Het ging niet goed met hem. Maar zijn zonen troffen hem aan in een leunstoel, weggedoken tegen zijn boekenkast. Hij zat te lezen. Hij had een heftige pijn in zijn linkerschouder en in zijn armen, maar als hij las, vergat hij zijn pijn. Hij keek naar zijn jongens op. Hij lachte tegen hen. Hij was blij en hij was hun dankbaar, dat zij gekomen waren. Zij zagen, hoe bleek hij was. De kleur van zijn gezicht was blauwachtig wit. Zijn linkerarm hing slap en zwaar langs zijn lichaam neer.

Hij at met hen. Hij zat in hun midden aan tafel. Hij had kaarsen laten aansteken. Hij vroeg hun naar hun kinderen en naar hun praktijk. Zij vertelden hem ervan. Hij luisterde, de smalle behaarde handen onder de borst gevouwen, de slanke, magere vingers losjes in elkaar gestrengeld, de oogen neer. Het was stil. Buiten in den mist stonden de boomen te druipen, soms kletterde het luid van den dakrand langs de ramen. Het werd avond. Tjerk van Taeke vertelde rustig aan zijn zonen, waarom hij hen had laten komen. Hij leed aan stenocardia. Hij had eenige aanvallen na elkander gehad. Hij was niet zeker meer van zichzelf. Na zijn laat-

sten aanval was de pols van dien aard, dat hij zijn zonen bij zich had geroepen. Hij wilde afscheid van hen nemen. Het was goed, dat zij nu rond hem heen waren.

Nadien, in zijn stoel tegen een der caryatiden onder de schouw, liet hij Willem, den knecht, wijn brengen. Hij liet zijn glas vullen, maar dronk niet. Hij hief het glas naar zijn zonen omhoog, die stil dronken. Hij ging vroeg naar bed. Hij zei:

- De geneesheer kan zich vergissen. Ik dacht, dat het vandaag mijn laatste dag zou zijn.

Hij liet den oudsten zoon zijn pols voelen. De pols klopte klein en snel.

- Jullie weet, zei hij, hoe ik altijd aan het polsonderzoek heb gehecht en jullie vingertoppen er op betast heb, zooals mijn vader mijn handen keurde op hun obstetrische waarde.

Hij drukte hen allen de hand. Zij schrokken van de klamme kilheid van zijn handen. De oudste van zijn zonen bleef waken in het stille huis. Die dacht dien nacht misschien aan dien anderen, verren nacht, toen zijn vader pratend en biddend de doode moeder langs hem heen droeg, en, gebogen onder haar gewicht, de trappen afdaalde, om haar te begraven in den tuin. Nu zou zijn vader sterven, hij had de doodskou in diens handen gevoeld. Nu zou dit diep en grootsch verband breken, dit was een droevige gedachte, waarin zijn vader hem liever werd dan hij ooit in zijn leven was geweest. In de droefheid van den nacht waakte hij, beklemd van een onweerstaanbaren angst. Hij haalde telkens diep adem en schudde kort en heftig het hoofd, om zijn tranen te bedwingen. Hij boog het gezicht naar zijn

handen. De handen tegen zijn oogen geklemd, wilde hij aan niets anders denken, dan aan zijn vader, en hoe goed hij in het leven was geweest.

De vader had een rustigen nacht. Den volgenden morgen, na het opstaan, kreeg hij een aanval, kort en hevig. Zijn zonen waren toegeschoten. Zij hielden hem in hun midden. Zijn achterover liggend hoofd slingerde heftig heen en weer, hij kreunde luid en wild. Hij tastte naar de kleeren bij zijn borst, om ze los te maken. Zijn oogen werden groot. Maar hij werd weer kalm en stiller. Hij doorstond het. Toen de aanval voorbij was zuchtte hij verlicht. Hij lachte. Hij had kleine, kinderlijke tranen in de oude ooghoeken. Hij zei:

- Dat lucht op.

Zij wilden hem in bed houden. Maar hij weigerde nadrukkelijk. In de morgenuren wandelde hij een tijdje door den tuin. Hij was in zijn pelsjas gekleed. Hij stond, in die harige jas, gebogen, verborgen, in de dichte nevelen, in den mist, waaruit boomen en heesters vaag en zwart voor hem opdoemden. Nadien kwam hij weer binnen. Hij vermeed het gezelschap van zijn zonen. Hij kroop in hoekjes weg. Daar zat hij ineengedoken, den buik op de gevouwen armen gekneld. Later kwam hij bij zijn boekenkast, nam een boek en las weer. 's Middags liet hij zijn zonen bij zich komen. Hij sprak kalm en rustig met hen. Hij wreef zich de ijskoude handen. Hij maakte een paar maal de opmerking, dat het buitenlicht hem hinderde. Zij sloten toen de gordijnen en ontstaken de lamp. Zij vroegen hem, of zij iets voor hem konden doen. Neen, het was voldoende als

zij bij hem waren. De oudste zoon wenkte een jongeren broer. Zij gingen samen naar de gang en overlegden daar. Toen ze beiden weer binnen kwamen vroegen zij opnieuw, of zij inderdaad niets voor hem konden doen.

- Neen, mijn jongens.

Zij maakten hun vraag duidelijker. Of hij er behoefte aan had, een geestelijke bij zich te hebben, of hij dat wenschte, of goed vond. Dan zouden zij er voor zorgen.

- Neen, zei hij zacht.

Hij hield weer zijn handen met de slap ineengestrengelde vingers onder zijn borst. Zoo zat hij even, de oogen neer. Omdat het stil bleef keek hij op. Hij keek hen allen aan. Hij herhaalde met meer nadruk:

- Néén!

De oudste vroeg aan zijn broers, hem even met vader alleen te laten. Toen zij alleen waren vroeg de zoon:

- U is toch niet bang, dat wij u voor minder mannelijk en dapper zullen aanzien?

De vader keek den zoon aan. Hij zei:

- Ik begrijp niet goed, dat ge de anderen daarvoor laat heengaan. Zeg hun, dat ik op den dood ben voorbereid en hem volmaakt rustig afwacht.

- Dan is het goed. U is ons boven alles lief. Wij willen niets tegenover u verzuimen.

- Gij verzuimt niets. Roep uw broers, opdat ik u allen weer bij mij heb.

Toen zij allen weer bij hem waren, kwam hij overeind uit zijn stoel. Hij haalde uit een kast een valies, dat hij daar geborgen had. Hij haalde er een boek uit in een leeren bandje. Dat gaf hij zijn oudsten zoon:

- Een kleinigheid, mijn jongen. Hier staan de ruim drie duizend verlossingen in opgeteekend, die ik deed op het Brabantsche platteland. Bewaar het als een aandenken.

Hij keek op zijn handen en zei zacht:

- Ik houd van Friesland. Maar de ware verloskundige met geest en hart heeft op het Friesche platteland zijn omgeving niet. Ik ben dezer dagen in dorpen geweest, die in mijn jeugd zeven, achthonderd zielen telden, en nu nog tweehonderd.

Hij kneep zijn oogen half dicht. Tusschen zijn oogharen door keek hij naar dat boek in de handen van zijn zoon. Hij zei fluisterend:

- Dat boek is mij altijd bijzonder lief geweest. Bewaar het als een aandenken.

Na een korte stilte zei hij:

- Blijf het platteland trouw. Gij kunt niets beters zijn dan plattelandsgeneesheer.

Hij had nog andere dingen in zijn valies. Hij haalde er twee verlostangen uit. De eene schonk hij aan zijn tweeden zoon.

- Bewaar die als een aandenken. De andere legde hij terzijde. Hij zei:

- Geneesheeren, begraaf mij in de kleeren die ik draag, en leg deze verlostang op mijn hart.

Ook voor de andere zonen had hij zijn geschenken. Een zilveren percussiehamer met een ebbenhouten steel. Een stethoscoop. Zij kregen allen een van zijn instrumenten. Tegen den avond werd het slechter met hem. Zijn armen werden zwaarder. Hij had in zijn stoel een lichten sluimer. Eens waakte hij op en vroeg, hoe

laat het was? Zij zeiden het hem. Toen de knecht Willem de deur opende om naar hem te vragen, richtte hij zich op uit zijn stoel. Hij zei:

- Willem, je komt ongeroepen binnen. Hij keek zijn knecht dreigend aan, en zei:

- Dat dat niet weer gebeurt. Of ik ontsla je.

Het grijze hoofd van Willem den knecht verdween, de deur werd haastig dichtgetrokken. Geen uur later stierf Tjerk van Taeke in een nieuwen aanval.

Zijn zonen, die hem wilden vastgrijpen, die hem in hun armen wilden nemen, stiet hij fel terug, alsof hij het benauwder kreeg, wanneer zij zoo dicht om hem heen stonden. Zijn voorhoofd was nat van zweet. Met groote inspanning wendde hij het hoofd van den een naar den ander. Een kramp vertrok zijn gezicht. Zijn eene oog onder de borstelige wenkbrauw wrong zich toe. Met het andere oog loerde hij naar zijn zonen. Een laatste drift drong zich tusschen zijn hevige pijnen door, een instinct van verzet, om hier voor zijn zonen niet gebroken en geslagen in zijn zwakte neer te hangen tusschen zijn machtelooze armen. Zijn handen grepen naar de stoelleuningen, gleden er af, tastten opnieuw naar die steunpunten. En plotseling, eerst overhellend naar den rechterarm, stond hij recht voor hen, groot als zij. Hij keek hen aan met oogen, wijd open als in een ontzaglijke, eindelooze verbazing. Hij opende den mond. Hij zei zijn laatste woorden:

- Een man hoort staande te sterven. God zegene u allen.

Voor hij zijwaarts viel hadden zijn zonen den doode opgevangen in hun armen. Zij sloten zijn mond. De

grijns van zijn gezicht verdween, de rimpels gleden uit de oogleden weg. Het gezicht kreeg een andere kleur, een andere bleekheid, witter, stiller, het had de uitdrukking van een groote, volmaakte rust.

Zij legden hem in de kist, in de kleeren die hij droeg, toen hij afscheid van hen nam. De oudste zoon legde hem de verlostang op het hart en vouwde er de goede handen over samen. Bij den mond van den doode boven den baard waren de wangen in een zachte plooi opgetrokken. Dit gaf het gezicht een uitdrukking van een stillen lach, weemoedig onder de schaduw der jukbeenderen. Zijn zonen bogen zich de een na den ander over den doode heen en kusten zijn handen. Zij ontweken elkanders oogen. Zij gingen stil, ieder met zijn gedachten, door de kamer. Zij gingen bij een raam staan. Zij leunden in een hoek. Hun oogen waren roodomrand. Hun kaken trilden, zij wilden dit misschien voor elkander verborgen houden. Willem de knecht kwam binnen om hem in de kist te zien liggen. Zij hoorden de snikken van den grijzen, ouden man. Zij wendden het gezicht af.

Het was een stille, grijze dag, toen Tjerk van Taeke werd begraven op het kleine Friesche kerkhof, dicht bij de zee.

Toen het graf gesloten was en allen waren weggegaan begon het te regenen. Dat gaf een donkeren toon op dat versche graf, de regen vormde korrelige putjes in het zand van het graf. De kale boomen glommen, de regen liep met vele, vlugge straaltjes langs de klamme,

zwarte stammen, droop in plenzende druppels van de takken. Maar er was ineens een groot gerucht in die kale kruinen. De wind, die opstak. Daarin wiegden de kruinen heen en weer. Het donkere geluid zwol aan, stierf weg. Het zat met een sprong ineens weer in de fel bewogen kruinen. In de verte bruiste de zee. De rollende baren draafden naar de basalten zeewering, elkaar narennend, elkaar overspoelend hieven zij er zich aan op. Onder een regen van vonken en wilde vlokken luchtig opflatsend schuim stortten zij terug, zij vloeiden langs de bedropen, glimmende helling naar de diepte. Weer opgestuwd bestormden zij opnieuw den hoogen muur, dien ze met bruisende flarden van schuim, met breede klaterende waaiers van water overspoelden.